

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**FIKİH USÛLÜNE GÖRE SÛNNETTE
EMİR VE NEHYİN DELÂLETİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Fedamohammad Saifuddin

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ali YÜKSEK

Samsun, 2017

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

FIKİH USÛLÜNE GÖRE SÜNNETTE
EMİR VE NEHYİN DELÂLETİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Fedamohammad Saifuddin

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ali YÜKSEK

Samsun, 2017

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riâyet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, yazımda enstitü yazım kurallarına uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... /.../ 2017

Fedamohammad Saifuddin

TEZ KABUL VE ONAYI

Fedamohammad Saifuddin tarafından “Fıkıh usûlüne göre sünnette emir ve nehyin delâleti” başlıklı bu çalışma, / / 2017 tarihinde savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : _____

Üye: _____

Üye: _____

Yukarıda adı geçen imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

____/____/____

Enstitü Müdürü

ÖZET

FIKİH USÛLÜNE GÖRE SÜNNETTE EMİR VE NEHYİN DELÂLETİ

Fedamohammad Saifuddin

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz /2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali YÜKSEK

Hız. Peygamber'den rivayet olunan sünnet metinleri birçok emir ve nehiy ifadeleri kapsamaktadır. Sünnet, toplumu, ferdi hayatı düzenleyen ve onların dini işlerini beyan eden birçok emir ve nehiy bulunmaktadır. Dini hükümlerin çoğu sünnet üzerine bina edilmiştir. Bu ifadeler usulü fıkıh kitaplarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmamızda İslami hükümlere tesir eden emir ve nehiyleri konu edindik. Sünnetteki emirler her zaman vücup ifade etmezler. Bazen nedb bazen da ibaha ifade etmektedir. Aynı şekilde sünnetteki nehiyler de her zaman haramlık ifade etmezler. Onlar bazen haramlık bazen da kerahet ifade etmektedir. Fıkıh bu esaslar üzerine dayanır.

Çalışmamızın birinci kısmında, Fıkıh, Fıkıh Usûlü, Sünnet, Emir, Nehiy ve Delâlet kavramları ana hatlarıyla ele alıp, sünnette birçok emir ve nehyin yer aldığını örnekleriyle birlikte vermeye gayret ettik.

İkinci bölümde sünnette emir sığalarını kullanışlarını ve delalet yönünden karinelerin etkisini belirtildi. Alimlerin, emrin tekrarının vücup ifade edip etmediği ve o emrin hemen mi yoksa daha sonra mı olacağı hususundaki sözlerini zikredildi. Bu konuyla alakalı bazı meseleri ve onlara dair alimlerin görüşlerinden örnekler verildi.

Çalışmamın üçüncü bölümünde sünnette nehiy sığası ve onun kullanım alanlarından bahsedildi. Nehyin delâlet yönlerindeki karinelerden zikredildi. Nehyin süreklilik arz edip, etmediği alimlerin görüşleri muvâcehesinde değerlendirildi. Aynı şekilde nehyin fevr mi yoksa terahi mi ifade ettiği ulemanın görüşleriyle izah edildi. Ayrıca önemli bir mesele olan sahabenin “Rasulullah şöyle emretti veya şöyle nehyetti” sözünün emre mi, yoksa fesada mı yoksa butlana mı delalet ettiği konusu tartışıldı. Bu konuda ister ibadet ister muamelat ile alakalı olsun alimlerin bu konularla alakalı görüşleri nakledildi. Konuyu daha kolay anlamak için alimlerin bu alanda verdiği örneklerden faydalanarak meseleye açıklık getirildi.

Çalışmamızın son bölümünde emir ve nehyin delâleti hususundaki ihtilaflarla birlikte fıkıhî esasları ameli planda uygulamak için Hız. Peygamberin sünnetinden örnekler verildi.

Anahtar Sözcükler: Emir, Nehy, Fıkıh, Usûlü fıkıh, İslâm Hukuku

ABSTRACT

INVESTIGATION OF COMMANDATION AND BANNING IN SUNNAH ACCORDING TO ISLAMIC LAW

Fedamohammad Saifuddin

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Basic Islamic Science, M.A. JULY / 2017

Supervisor: Asosc. Prof. Dr. Ali YÜKSEK

Reports were narrated from the Prophet (PbuH) includes alot of commands and prohibitions. Sunnah (Prophetic Tradition), includes within itself alot of rules, commands and prohibitions which clarify the islamic issues. Most of the İslamic issues are based on Sunnah. These statements can be found alot in the books of Usulu fiqh. Our theme here are the commands and prohibitions which have an effect on the İslamic rules. However, the commands in the Sunnah do not always mean *Vücub*. Sometimes they mean *nedb* and sometimes *ibaha*. Same way, the prohibitions in the Sunnah do not always mean *Haram*. Sometimes they can also mean *kerahet*. Fiqh is based upon these basics.

Chapter one includes some important definitions and introductions with examples.

In the second chapter, the study includes commanding formulas, uses, the effect of its evidences in directing the denotation. I mentioned views of some scholars about the use of denotation in repetition or not have been mentioned in addition to the immediate denotation or delayed. Some questions about the denotation according to the scholars have been mentioned.

In the third chapter, i have mentioned the banning formulas, use and the effects of the proves in directing there denotation. Also, analysed the scholars sayings about their permanent cases or not and the immediate denotation or delayed. Also, we analysed an important matter that the Companions saying “The Prophet (PbuH) has command to do so or the Prophet (PbuH) has prohibited doing so” does it mean direct command or fesad or butlan. Here, i brought scholars view on the matter regardless whether it is from the *İbadat* area or the *Muamelat*. Some examples supported by scholars sayings have been put in order to facilitate the understanding.

Keywords: Emr, Nehy, Fiqh, Usulu fiqh, Islamic law

ÖNSÖZ

Tüm hukuk sistemleri bir takım emirler ve yasaklamalar içermektedir. Bu prensip nass temelli bir sistem olan İslâm hukuku için de geçerlidir. Dini hükümlerin bel kemiğini oluşturan emir ve nehiy, İslam hukukunun en önemli konularından birisidir. İslam fıkıhçıları da bu yüzden bu konuya büyük önem vermiştir. Özellikle de usûlcüler, Hz.Peygamber'in sözlerinden ve ifadelerinden yola çıkarak bir konuda hüküm verirler. Sünnette geçen emir ve nehiy lafızlarının delâleti, geçtiği yerin öncesi veya sonrasındaki konumuna bakılarak yargı meydana getirir. Diğer yandan usûl ilmi, furu' ilminin temelini oluşturur. Çoğunlukla nasslarda yer alan teklifi hükümler, emir ve nehiy sîğalarıyla yapılmakta, böylece dini hükümler emir ve nehye bağlı olarak şekillenmektedir. Birçok fıkıh usûlü eserinde emir ve nehiy bahsi, sahip olduğu bu teşrî öneme binaen öncelikli olarak ele alınmıştır. Bu sebeple üsul âlimleri bu konuları derinlemesine araştırmışlar.

Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de bu hususlarda sayısız eser telif edilmiş olmakla birlikte, Hz. Peygamber'in sünnetindeki emir ve nehiy lafızlarının delaletini merkeze alan müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple biz de tezimizin bu yönde olmasını uygun bulduk.

Çalışmamız bir Giriş ve Üç Bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmamızın konusu, amacı ve önemi ile yöntem ve kaynakları açıklanmış, Birinci Bölüm'de konunun temellendirilmesi amacıyla Fıkıh, Fıkıh Usûlü, Sünnet, Emir, Nehiy ve Delâlet kavramları ana hatlarıyla ele alınmıştır. İkinci Bölümde fıkıh usulü ilminin tekniğine uygun olarak Sünnette yer alan emir sigalarının delaleti, Üçüncü Bölümde ise Sünnette yer alan Nehyin delaleti kapsamlı olarak ele alınmıştır. Ancak konu işlenirken fıkıh usulünde ele alındığı halde sünnetten veri bulamadığımız maddelerde mevcut örneklemelerle yetinilmiştir.

Bu tezi bitirmeyi nasip eden Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd ü senalar olsun. Ayrıca tez hazırlığı esnasında benden maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen aileme, hocalarıma, arkadaşlarıma, özellikle tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ali YÜKSEK'e, görüşlerinden istifade ettiğim emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Muhsin KOÇAK ile hocam Prof. Dr. Osman ŞAHİN'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Fedamohammad Saifuddin

Samsun, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	x

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
3. Araştırmanın Yöntemi	2
4. Araştırmanın Kaynakları.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Fıkıh.....	4
1.2. Fıkıh Usûlü	5
1.3. Sünnet	6
1.3.1. Tanımı	6
1.3.1.1 Sözlük Anlamı	6
1.3.1.2. Terim Anlamı	7
1.3.2. Sünnetin Kısımları	8
1.3.2.1. Kavî Sünnet.....	8
1.3.2.2. Fiilî Sünnet.....	9
1.3.2.3. Takrîrî Sünnet	9
1.3.3. Sünnetin Teşrîdeki Yeri	10
1.3.3.1. Kitap.....	10
1.3.3.2. Sünnet	11
1.3.3.3. İcma'	12
1.4. Emir	12
1.4.1. Tanımı	12
1.4.2. Emre Delâlet Eden Sigalar.....	15
1.4.2.1. Sarih Emir Sigaları.....	15
1.4.2.2. Sarih Olmayan Emir Sigaları	16
1.4.3. Sünnet Bakımından Emir Sigasının Kullanımları.....	17

1.4.3.1. Vücûbiyet.....	17
1.4.3.2. Mendûbiyet	18
1.4.3.3. Yönlendirme	18
1.4.3.4. Terbiye Verme	18
1.4.3.5. Mübahlık	19
1.4.3.6. Tehdit	19
1.4.3.7. Aşağılama	19
1.4.3.8. Uyarmak.....	19
1.4.3.9. Dua.....	20
1.4.3.10. Temenni	20
1.4.3.11. Emir Sigasının Arap Dilindeki Diğer Kullanımları	20
1.5. Nehiy.....	21
1.5.1. Tanımı	21
1.5.2. Nehiy Sıgaları	22
1.5.2.1. Sarih Nehiy Sigaları	22
1.5.2.2. Sarih Olmayan Nehiy Sigaları	23
1.5.3. Arap Dili Bakımından Nehiy Sigasının Kullanımları	23
1.5.3.1. Tahrim.....	23
1.5.3.2. Kerâhe	23
1.5.3.3. Edep	24
1.5.3.4. İrşâd.....	24
1.5.3.5. Tahkîr	24
1.5.3.6. Tahzîr	24
1.5.3.7. Beyânu'l-Âkıbe	25
1.5.3.8. Ye'se Düşürmek.....	25
1.5.3.9. Teselli.....	25
1.5.3.10. Duâ.....	25
1.5.3.12. Diğer Kullanımları	25
1.6. Delâlet.....	26
1.6.1. Tanımı	26
1.6.2. Hanefilere Göre Lafzın Manaya Delâlet Şekilleri	27
1.6.2.1. İbârenin Delâleti.....	27
1.6.2.2. İşaretin Delâleti	28
1.6.2.3. Nassın Delâleti	28
1.6.2.4. İktizânın Delâleti.....	29
1.6.3. Cumhura Göre Lafzın Manaya Delâlet Şekilleri	30

1.6.2.1. Mantûkun Delaleti	31
1.6.2.2. Mefhûmun Delâleti	32

İKİNCİ BÖLÜM

SÜNNETTE YER ALAN EMRİN DELÂLETİ

2.1. Emrin Delâletini Anlamada Karinelerin Yeri	36
2.1.1. Karinelerin Etkisi	36
2.1.2. Karine ile Amel Etmenin Şartları.....	38
2.2. Karinelere Soyutlanmış Emrin Delâleti	38
2.2.1. Vücûb İfade Edeceği Görüşü	38
2.2.2. Nedb İfade Edeceği Görüşü	40
2.2.3. İbâha ve İzin İfade Edeceği Görüşü	40
2.2.4. Hem Vücûb Hem Nedb İfade Edeceği Görüşü	41
2.2.5. Allah'ın Emrinin Vücûb Hz. Peygamber'in Emrinin ise Nedb İfade Edeceği Görüşü	41
2.3. Yasaktan Sonra Gelen Emrin Delâleti	43
2.3.1. Vücûb İfade Edeceği Görüşü	43
2.3.2. İbâha İfade Edeceği Görüşü	44
2.3.3. Yasaktan Önceki Haline Döneceği Görüşü.....	45
2.4. Emrin Fevre veya Terâhiye/Gecikmeye Delâleti	45
2.4.1. Emrin Fevre Delâlet Edeceği Görüşü	45
2.4.2. Emrin Terâhiye Delâlet Edeceği Görüşü	47
2.4.3. Emrin Ne Fevre Ne De Terâhiye Delâlet Etmeyeceği Görüşü	48
2.5. Mutlak Emrin Tekrara Delâlet Edip Etmemesi.....	48
2.5.1. Mutlak Emrin Tekrara Delâlet Edeceği Görüşü.....	48
2.5.2. Mutlak Emrin Tekrara Delâlet Etmeyeceği Görüşü.....	49
2.5.3. Mutlak Emirde Tevakkuf Edileceği Görüşü	50
2.6. Bir Şeyi Emretmenin Onun Zıddını Yasaklamak Olup Olmadığı	50
2.6.1. Bir Şeyi Emretmenin Onun Zıddını da Manen Yasaklama Olduğu Görüşü.....	50
2.6.2. Birşeyi Emretmenin Onun Zıddını Lafzen Yasaklama Olduğu Görüşü	51
2.6.3. Birşeyi Emretmenin Onun Hem Lafzen Hem Manen Zıddını Yasaklama Olduğu Görüşü.....	51
2.7. Hz. Peygamber'in İbadet Kastının bulunduğu Fiillerinin Delâleti	52
2.7.1. Hz. Peygamber'in İbadet Kasdı Olan Fiillerinin Vücûbiyete Delâlet Edeceği Görüşü	53

2.7.2.Hz. Peygamber'in İbadet Kasdı Olan Fiillerinin Nedb İfade Edeceği Görüşü	54
2.7.3. İbadet Kasdı Olması İbâha İfade Edeceği Görüşü	55
2.7.4. İbadet Kasdı Olması Halinde Onda Tevakkuf Edileceği Görüşü	56
2.8. Sahabenin 'Resûlullah Bize Emretti' İfadesinin Delâleti	57
2.8.1. Emre Delâlet Edeceği Görüşü.....	57
2.8.2. Emre Delâlet Etmeyeceği Görüşü.....	58
2.8.3. Hz. Peygamber'e Âidiyetinin Kesin Olmadığı Görüşü.....	59
2.8.4. Tevakkuf Edileceği Görüşü	59
2.9. Hz. Peygamber'in Birini Başkasına Aracı Kılarak Bir Fiili Emretmesi	60
2.9.1. Emrin Ulaştırıldığı Kişi Vasıtasıyla Sonrakiler İçin Emir Sayılacağı Görüşü.....	60
2.9.2. Emrin Ulaştırıldığı Kişi Vasıtasıyla Sonrakiler İçin Emir Sayılmayacağı Görüşü..	61
2.9.3. Tahyir İfade Eden Emira.....	62
2.10. Emrin Delâleti Konusunda İhtilaf Edilen Bazı Fıkhi Meseleler	65
2.10.1. Haccın Fevriliği veya Terâhiliği Meselesi	65
2.10.2. Cenazenin Ardından Yürümek.....	66
2.10.3. Hasta Ziyareti.....	68
2.10.4. Davete İcâbet	69
2.10.5. Mazluma Yardım Etmek.....	71
2.10.6. Yemini Yerine Getirmek.....	72
2.10.7. Selam Almak.....	73
2.10.8. Hapşırana Duâ Etmek	73
2.10.9. Erkeklerin Kabir Ziyareti Yapması.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNETTE YER ALAN NEHYİN DELÂLETİ

3.1. Nehyin Delâletini Anlamada Karinelerin Yeri	78
3.2. Karinelerden Soyutlanmış Nehyin Delâleti	80
3.2.1. Tahrim İfade Edeceği Görüşü	80
3.2.2. Kerâhet İfade Edeceği Görüşü	81
3.2.3. Tevakkuf Edileceği Görüşü	82
3.2.4. “لا تفعل” Sigasının Tahrim ifade Ettiği “نهى” Lafzının ise Tahrim ve Kerahet Arasında Ortak Olduğu Görüşü.....	83
3.3. Nehyin Fevre veya Terâhiye/Gecikmeye Delâlet Etmesi	83
3.3.1. Nehyin Fevre Delâlet Edeceği Görüşü.....	84
3.3.2. Nehiy Fevriliğe Delâlet Etmeyeceği Sadece Bir Sakınma Olduğu Görüşü	85

3.4. Mutlak Nehyin Tekrara Delâlet Edip Etmemesi.....	85
3.4.1. Mutlak Nehyin Tekrara Delâlet Edeceği Görüşü.....	85
3.4.2. Mutlak Nehyin Tekrara Delâlet Etmeyeceği Görüşü.....	86
3.5. Nehyin Nehyedilen Şeyler Üzerindeki Fıkhi Etkisi.....	87
3.5.1. Fâsid ile Batıl Ayrımı Yapmayan Görüş.....	87
3.5.1. Fâsid ile Batıl Ayrımı Yapan Görüş	87
3.6. Nehyin Delâleti Konusunda İhtilaf Edilen Bazı Fıkhi Meseleler	88
3.6.1. Şigar Nikâhının Nehyedilmesi	88
3.6.2. Köylü Satıcılardan Henüz Pazara Gelmeden Mal Almanın Nehyedilmesi.....	91
3.6.3. Gümüş Kap Kullanımının Nehyedilmesi.....	93
3.6.4. Altın Yüzük Kullanımının Nehyedilmesi	95
3.6.5. İpek vb. Kumaşların Kullanımının Nehyedilmesi	97
3.6.6. Kurban Kesmek İsteyen Kimsenin Zilhiccenin İlk Onunda Saçlarının Kesmesinin ve Tırnakları Kısaltmasının Nehyedilmesi	99
3.6.7. Kadınların Kabir Ziyareti Yapması.....	102
SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	108
ÖZGEÇMİŞ	122

KISALTMALAR

b.	: İbn/bin
bt	: bint
bk.	: Bakınız
c.c.	: Celle celâluhû
h.	: Hicrî
h.no	: hadis numrası
Hz.	: Hazreti
m.	: Miladi
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radiyallahu anhu
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
Thk.	: Tahkik
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
y. y.	: Yayın yeri yok
Yay	: Yayınlar

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Fıkıh usulü bizim Kuran-ı Kerim’i ve Sünnet’i anlamamız için bir araçtır. Sünnet ise teşri olma bakımından Kuran’dan sonra ikinci kaynaktır. Emir ve nehiy sünnetin en önemli bahislerindendir. Emir ve nehiy Usûl ilminde anahtar sayılır. Çünkü ahkâmı teklif emir ve nehye bağlıdır. Emir ve nehiy Hz. Peygamberin nas olan sünnetine bağlıdır. Ve Hz. Peygamber (s.a.v) sünnette de insanların mükellefiyetlerini, nasıl Allah’a en güzel şekilde ibadet etmeleri gerektiğini ve dalaletini fıkıh usulü ve kaidelerine göre beyan etmiştir. Özellikle bizim araştırma konumuz Hz. Peygamberin sünnetinde (أمرنا ونهنا) dalaletleri hangi manaları “farz,vucup, nudup,mubah,haram,mekruh” kapsamına aldığıdır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İslâm fıkının temel kaynaklarını teşkil eden Kitap ve Sünnetin, bize bir dil yoluyla ulaşmış olması sebebiyle, lafzî istinbat metotları, fıkıh usulünde ayrıntılı olarak ele alınmış ve dilbilimi ilgilendiren birçok mesele fıkıh usulünün mevzusu haline gelmiştir.

Fıkıh usulü eserlerinin bir kısmında “el-Mebadiü’l-luğaviyye/ Lüğavi prensipler” başlığı altında ele alınan mevzulardan birisi de “emir ve nehiy”dir.

Dinî hükümlerin özünü teşkil ettiği ve Şâri’in maksadının anlaşılabilmesi büyük ölçüde emir ve nehiylerin delâlet ettiği anlamın kesinlik derecesinin bilinmesine bağlı olduğu için emir ve nehiy bahsi islâm hukuk usûlünde önemli bir yere sahiptir.

Tezimizin kapsamı Fıkıh Usûlüne göre Sünnette emir ve nehy dalaleti olup, örnekleri özellikle Fıkıh Usulu içerisinde derli toplu bir şekilde açıklanması şeklinde olacaktır. Çalışmanın asıl eksenî Sünnette yap-yapma lafızlarının dalaleti hakkında olacaktır.

Resullullah'ın sünneti akvâl, efal, takrir olarak Kur'an'dan sonra ikinci kaynaktır. Sünneti Nebevi de emr ve nehy önemli bir konu ve Fıkıh Usûlünde de özel bir yeri vardır. Zira bütün ahkâmı teklifiye yap ve yapma çerçevesinde bulunur.

Şüphesiz Kim Usûlü Fıkıh'ı anlamazsa içtihat ve istinbat'tan bir şey anlamaz. Vücüb ve Nudüb'u anlayabilmek (hangisi vacip hangisi mübah) Emr ve nehy delâletini anlayabilmeye bağlıdır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Emir ve nehiy konusu, bütün usûl-i fıkıh kitaplarında önemli bir yer işgal etmektedir. Öte yandan bu konu, Fıkıh Usûlcülerinin de işaret ettiği gibi, Allâh'ın insanları imtihan etmesinde (teklif) haramla helâlin bilinmesi bakımından, merkezi bir konumda bulunmaktadır. Dikkat edilirse emir ve nehiy konusu, bütün fikhî meselelerin de temelini teşkil etmektedir. Nitekim ibadât, muamelât ve ukûbâta dair konuların tamamı, emir ve nehiyle doğrudan alakalıdır.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmamızın konusu, amacı ve önemi ile yöntem ve kaynakları açıklanmış, Birinci Bölüm'de konunun temellendirilmesi amacıyla Fıkıh, Fıkıh Usûlü, Sünnet, Emir, Nehiy ve Delâlet kavramları ana hatlarıyla ele alınmıştır. İkinci Bölümde fıkıh usulü ilminin tekniğine uygun olarak Sünnette yer alan emir sigalarının delâleti, Üçüncü Bölümde ise Sünnette yer alan Nehyin delâleti kapsamlı olarak ele alınmıştır. Ardından genel bir değerlendirme yapılarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak konu işlenirken fıkıh usulünde ele alındığı halde sünnetten veri bulamadığımız maddelerde mevcut örneklemelerle yetinilmiştir.

4. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamızın kaynakları arasında konumuzla alakalı klâsik fıkıh mezheplerine ait usûl, fur'u ve hadis kitapları ile günümüz fıkıh kitapları ana kaynak olarak, tefsir ve lügat eserleri de yan kaynak olarak yer almaktadır. Ayrıca bu konuda yazılmış güncel makalelerden de istifade edilmiştir.

Hanefî mezhebi kaynakları içerisinde İbn Abidin Reddû'l-Muhtar, Kasa'nî Bedâiu's-Sanai; Mâliki mezhebinde, İbn Rüşd Bidâyetü'l-Müctehid, İmam Mâlik Muvatta; Şâfiî mezhebinde, Ebu İshak eş-Şirâzî el-Mühezzeb, Nevevî - el-Minhâc; Hanbelîlerde İbn Kudâme el-Muğni, Merdâvî el-İnsâf gibi eserlerden yararlanıldı.

Araştırma konumuz her ne kadar fıkıh usûllü bir konu olsa da içerik yönünden hadis ilmiyle yakından alâkalı olduğu için hadis metin ve şerh kaynaklarına da müracaat edildi. Kütüb-i Tis’a, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel külliyyatının metin ve şerhleri başta olmak üzere değişik hadis kaynaklarına ve şerhlerine başvuruldu.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırma konumuz “Fıkıh Usûlüne Göre Sünneteki Emir ve Nehyin Delâleti” olduğundan konumuzu temellendirmek amacıyla fıkıh usulü, emir, nehy, sünnet ve delalet kavramlarını tanıtmak uygun olacaktır. Bunununla birlikte emri ve nehyin delaleti ile elde edilen sonuçlar şer’î amelî hükümleri ilgilendirdiğinden fıkıh terimini de ele almak yerinde olacaktır.

1.1. Fıkıh

“Fıkıh” lügatte “bilmek, anlamak”¹ manasına gelmektedir. Ancak bu bilmek bir şeyi iyi ve tam anlamayı, derinlemesine kavramayı, onun hakikatine muttâlî olmayı ifade eden bir bilmedir.²

Terim olarak ise fıkıh “mesâil-i şer’iyye-i ameliyyeyi bilmektir.”³ Fıkıh kelimesinin yaygın olan bir tanımı da şu şekildedir: “Şer’î amelî hükümleri tafsili delillerinden çıkararak bilmektir.”⁴

Tanımın kısaca açıklayacak olursak, burada hükümden kasıt farz, mübah, haram, mekruh gibi mükellefin fiilleriyle ilişkili ilâhî hitabın gerekliliği ve dereceleridir.⁵

Yukarıda geçen tanıma göre bir hükme fikhî diyebilmek için, o hükmün şer’î yani dine ait olması gerekir. Bu sebeple, dine ait olmayan aklî ve hissî yani duyusal hükümleri bilmek fikhî bir bilgi değildir.⁶

Tafsili delil, her bir davranışla ilgili hükmün dayandığı özel delildir. Bir hükme delil olan tek bir ayet ya da hadis, tafsili delil niteliğindedir. ‘*Namaz kılın*’⁷

¹ Subki, Takiyyuddin, Ebu Hasan Ali b. Abdulkafi b. Ali, *Muhtasarı İbn’i Hacib*, Alemlü’l-Kutub, Beyrut, 1999, I, 134; Bedahşi, *Menahic’ül-Ukul*, Daru’l-kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, I, 19; Muhsin Koçak vd. *Fıkıh Usulü*, İstanbul, 2015, s.20

² Zeydan, *el-Veciz*, s.10; Velüyiddin Muhammed Salih el-Ferfur, *el-Mezheb fi Usuli Mezhep ala’l-Muntahap*, Mektebetü’l-Daru’l-Fur, 1999, I, 27

³ Abdullatif b. Firişte, *Şerhu Menar fi Usuli’l-Fikh*, Şirket’ü Daru’l-İrşad, İstanbul 2014, I,19

⁴ Zeydan, *el-Veciz*, s.11

⁵ Zeydan, *el-Veciz*, s.11

⁶ Zeydan, *el-Veciz*, s.11

⁷ Zeydan, *el-Veciz*, s.12

⁷ Bakara, 2/43

ayeti, namaz kılmanın farz olduğunu gösteren tafsili bir delildir. Bununla birlikte o hükmün, ameli yani ibadetlerle, suç ve cezalarla ve muamelelerle ilişkili olması gerekir. Bu sebepten dolayıdır ki, dinî olmalarına rağmen inançlarla ve ahlakla ilgili ahkâmı bilmek fıkıh olarak da isimlendirilmez.⁸

1.2. Fıkıh Usûlü

Arapçada “Usûlü’l-fıkh” “اصول الفقه” diye tabir edilen bu terim, bir izafet terkihi/isim tamlamasıdır. Bu tamlama muzaf/tamlanan olan “اصول” kelimesi ile muzafun ileyh tamlayan konumunda olan “الفقه” kelimesinden oluşmaktadır. “Usûl” kelimesi “asıl” kelimesinin cemisidir. Türkçedeki karşılığı “üzerine başka bir şey dayandırılan, (mübtenî)”dir. Bu anlamda usûl, fıkıhın kendisine dayandığı dayanak olmaktadır.⁹

“Asıl”¹⁰ kelimesi kullanımda, başka bir ifadeyle fıkıh literatürü içerisinde daha başka manaları da kapsamaktadır. Bunların bazıları şunlardır:

a) Delil: “Şu meselede asıl olan kitaptır” denildiğinde “asıl” kelimesinden “delil” kastedilmiş olur. Yani şu meselenin esas delili Kur’an’dır, demektir. Bu anlama göre “usûlü’l-fıkh” ifadesinden fıkıhın delilleri anlaşılır. Zira fıkıh delillere istinat eder.¹¹

b) Râcih /Tercihe şâyan: “Cümlede asıl olan hakikattir” denildiğinde “asıl” kelimesi “tercih edilen” manasında kullanılmış olur.¹²

c) Kâide/Kural: “Bu konuda aslolan şudur” veya “muzdar (mecbur kalan) kimseye haram olan etin helal olması aslın zıddıdır” ifadelerinde “asıl” kelimesi “kaide” anlamındadır.¹³

d) Müstashab: “Zimmetin beraeti asıldır” cümlesinde “asıl” kelimesi “müstashab”, yani aksine bir delil bulunmadıkça varlığı devam eden esas kural/ilke

⁸ Zeydan, *el-Veciz*, s.13

⁹ Zeydan, *el-Veciz*, Beyrut, Müesseset’ur-Risalet’ün-Naşirun, 2015; Bedahşi, *Menahicü’l-Ukul*, I, 19; Velüyiddin, *el-Mezheb fi Usuli’l-Mezhep âlal Muntahap*, I, 27.

¹⁰ Subki, *Muhtasari İbn Hacib*, I, 19

¹¹ Muhsin Koçak vd. *Fıkıh Usulü*, s.19; Zeydan, *el-Veciz*, s.;9 Subki, *Muhtasari İbn Hacib*, I,19; Abdullatif b. Firişte, *Şerhu Minhacu-l fi Usuli’l-Fıkh*, I, 18

¹² Zeydan, *el-Veciz*, s. ;9 Subki, *Muhtasari İbn Hacib*, I,92; Bedahşi, *Menahicül Ukul*, I,18

Abdullatif b. Firişte, *Şerhu Menar fi Usuli’l-Fıkh*, I,18; Muhsin Koçak vd. *Fıkıh Usulü*, s.19;

¹³ Muhsin Koçak vd. *Fıkıh Usulü*, s.19; Zeydan, *el-Veciz*, s.10; Subki, *Muhtasari İbn Hacib*, I.93; Firişte, *Şerhu Menar*, I.18; Bedahşi, *Menahicü-l Ukul*, I.19

anlamında kullanılmıştır. Buna göre bu lafızdan örneğin zıddına bir delil olmadıkça, kişinin günahsız, suçsuz ve borçsuz olması anlaşılır.¹⁴

¹⁴ Muhsin Koçak vd. *Fıkıh Usulü*, s.19; Zeydan, *el-Veciz*, s.10; Subki, *Muhtasarı İbn Hacib*, I.93

1.3. Sünnet

1.3.1. Tanımı

1.3.1.1 Sözlük Anlamı

Sünnet sözlükte iyi veya kötü bir yol tutmak (seyir) demektir.¹⁵

Hiz. Peygamber (s.a.v) bir hadisinde: “Kim İslam’da güzel bir yol tutarsa... Kim İslam’da kötü bir yol tutarsa...”¹⁶ böyle buyurmaktadır. Hadisin değerlendirmesini yaparsak sonucu sünnetin, bir kişinin bir iş yapmaya başlaması ve ondan sonra başka bir kavmin o işi yapması manasına geldiğini buluyoruz.

Sünnet ve ondan türeyenlerin(çekimler) zikri hadislerde tekrar etmiştir. Hiz. Peygamberin(s.a.v) şu sözü buna örnektir: “Allah katında insanların en sevimsizi üç’tür. Bunlar; günahda ısrar edenler, cahiliye yolunu İslam’da isteyenle haksız yere birisini öldürmek”¹⁷ Aynı şekilde “Sizden öncekilerin yolunu karış karış takip edeceksiniz”¹⁸

Zikri geçen iki hadiste sünnet, zem edilen kötü bir yol manasına gelir.¹⁹

Hiz. Peygamber (s.a.v.) aynı şekilde şöyle buyurur; “Yeni işler ortaya çıkaranlardan sakının. Onlar delalettir(sapıklıktır). İçinizden kim bunu idrak eder anlarsa, ona benim ve hidayet üzere olan Hulefa-i Râşidin’in sünnetine (yoluna) uymak vardır.”²⁰ Bu hadiste sünnetin övülen ve güzel bir yol olduğuna dikkat çekiyoruz.²¹ Sözlükte sünnetin manasında asıl olan, yol ve çıkır açmaktır.²²

¹⁵ İbn Manzûr *Lisânü’l Arab* XIII. 225; el-Mu’cemü’l-Lügatü’l Arabiyye, Kahire, İbrahim Mustafa, Hamid Abdülkadir, Ahmed Hasan Zeyyat, Muhammed Ali Neccar, *el-Mu’cemü’l Vasit*, Daru’d-Da’ve, I, 456; Muhammed b. Ahmed b. el-Ezheriy, *Tehzibu’l-Lügat*, mhk. Muhammed Ivaz Murib, Daru’l-Ihyayı Turasu’l-Arabiyy, Beyrut, 2001, VII, 209-210.

¹⁶ Müslim b.Haccac Ebu’l Hasan el-Kuşeyri en-Nişaburi, *el-Müsnedüs’ Sahih el-Muhatasar-bi Nakli Adl anil Adl ile Resulullahı s.a.v.*, thk. Muhammed Fevat Abdalbaki, Kitabü’l-İlim, h. No.(1017) VII, 2059, Daru’l-Ihyayı Turasu’l-Arabiyye, Beyrut, t.s.

¹⁷ Buharî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah el Cafî, *Camîu Müsnedü’ Sahih el-Muhtasar min Umuri Resulullahı s.a.v. Sünenuhu ve Eyyamuhu- el-Sahihu’l-Buharî*, thk.Muhammed, Zühayr b. Nasır b. Nasır, Daru’t-Tevkin Necat, Diyat.h.1422 (6882), IX, 6

¹⁸ Buharî, Ehadişi, h.no.(3456), IX, 169.

¹⁹ Yusuf el-Karadavi, *el-Medhal li-Dirâseti’s-Sünneti’n-Nebeviyye*, t.s., s.7.

²⁰ Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dahhak, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Ahmed Şakir, Muhammed Fevvat, Abdalbaki, İbrahim Atva, Şirketü Mektebe, Mektebetü’l-Mustafa Halebi, Mısır, 1975, Babu’l-İlim, h.(2676) V, 244.

²¹ Karadavi, *Medhal*, s.7.

²² İbnu’l-Esîr Mecduddin Ebu Saadet el-Mubarek Muhammed b. Muhammed b. Muhmmmed b. Abdulkarim eş-ŞeyBanî el-Cezeri, *en-Nihâye fi Ğarîbi’l-Hadîs ve’l-Eser*, thk. Tahir Ahmed Zavi,

1.3.1.2. Terim Anlamı

Terim olarak sünnet lafzı mutlak manada kullanıldığı zaman bununla murat edilen; Hz. Peygamberin(s.a.v) emrettikleri ve sakındırdıklarıdır(nehy). Bundan dolayıdır ki şöyle söylenilir: “Şeriat’ın delilleri Kur’an ve Sünnettir.” Ancak sünnetin manası ulemanın yani muhaddisler, fıkıhçılar ve usulcüler katında değişiklik arz eder.²³ Şu cihetten ki her fırka kendine has sünnet tanımı yapıyor.

1. Hadisçilere göre sünnet: Hz. Peygamber (s.a.s)’in sözleri, fiilleri, takrirleri ve gerek peygamberliğinden önceki devreye, gerekse peygamberlik devresine ait olsun, ahlakî vasıfları ve siretidir.²⁴

2. Fıkıhçılara göre sünnet: Farz ve vacip dışında Hz. Peygamber’den gelen hükümler olarak tarif ederler.²⁵ Bu tarife göre usûlcülerle aralarındaki fark şudur: Usulcülere göre sünnet, şer’î hükümlerin delillerinden bir delildir. Fıkıhçılara göre ise, bu delil ile her hangi bir fiilin sabit olduğu hükümdür.²⁶

3. Usulcülere göre sünnet: Hz. Peygamberden (s.a.v) Kur’an-ı Kerim dışında sözlü, fiilî veya takrirî (onaylama) olarak sâdır olan her şeydir.²⁷

1.3.2. Sünnetin Kısımları

Geçen tanımlar değerlendirildiğinde sünnet mahiyeti(zatı) itibariyle üç kısma ayrılır. Bunlar sözlü sünnet, fiilî sünnet, takrirî sünnettir.

1.3.2.1. Kavli Sünnet

Kavli sünnet Hz.Peygamber (s.a.v.)’in farklı amaçlar ve münasebetler doğrultusunda söyledikleridir.²⁸

Mahmut Muhammed et-Tannahi, Mektebetu’l-İlmiyye, Beyrut, 1979, II, 409; Râzî, *Muhtaru’s-Sihah*, I, 155.

²³ Accâc Muhammed el-Hatîb, *Hadis Usulü*, Daru’l-Fikir, Beyrut,1999, s.19.

²⁴ Mübarek Puri, Ebu’l-Hasan Ubeydullah b. Muhammed b. Abdusselam b. Han Muhammed, *el-Mirkat Mefatih Şerhu Mişkati’l-Mesabih*, İdaretu’l-Buhus İlmiyye ve’l-İfta Hint, 1984, I, 379.

²⁵ Accâc, *Hadis Usulü*, Daru’l-Fikir, Beyrut,1999, s.19; Amidî, el-İhkâm, I, 247; Şevkânî, *İrşâdu’l-Fuhûl*, s.67

²⁶ Ubeyd el-Hacetu’l Kavkebî Ubeyd, *Fıkhu’l-İbadet ala Mezhebi Malikiyye*, Matbaatu’l-İnşaa, Dimeşk, 1986, I, 65; *Fıkhu’l-Menheci ala Mezhebi’s-Şafîi*, Mustafa el-Hun vd. Daru’l-Kalem, Dimeşk, 1992, I, 68; el-Umeyri Ikram b. Ziya, *Buhus fi Tarihi Sünneti Müşrife*, I, 143.

²⁷ Şevkânî Muhammed b. Ali b. Muhammed b.Abdullah el-Yemenî, *İrşâdü’l-fuhûl ilâ tahkîki’l-hak min İlmi’l-Usûl*, Daru’l-Kütübü’l-Arabiyye, 1999, I, 95; Hallaf Abdulvahhab, *İlmu’l-Usuli’l-Fikh*, Mektebetu Da’va, s.36; Zeydan, *el-Veciz*, s.161; en-Nemle, *el-Mühezzeb fi İlmi Usuli’l-Mukarın*, 634; Accâc, *Hadis Usulü*, s.19; Vehbe Zuhaylî, *Usulu’l-Fikhi’l-İslami*, I, 450.

²⁸ Zeydani, *Veciz*,s.164; Hallaf, *İlmu’l Usuli’l-Fikh*,s.36; Accac, *Usulu’l-Hadis*, s.19.

Her kelam gibi Hz. Peygamberin (s.a.v) sözleri de haberî ve inşâî olmak üzere iki kısma ayrılır.²⁹

İnşâî talep (istek) manasındadır. Bu, emir, nehy (sakındırma) ve duâ manalarını kapsar.

Hz. Peygamberin (s.a.v) haberi sözüne misal : “Allah için doksan dokuz tane isim vardır. Kim bunları sayarsa cennete girer.”³⁰.

İnşâî (Emretmesine) misal : “(Şevval ayının) hilalini gördüğünüzde oruç tutun. (Ramazan ayının) hilalini gördüğünüzde bayram edin. Şâyet hilal size görünmezse Şaban ayını otuz güne tamamlayın.”³¹ .

Hz. Peygamberin (s.a.v) nehyine (sakındırmasına) misal: “Beni hristiyanların Meryem oğlu İsa’yı yücelttikleri gibi yüceltmeyin. Muhakkak ki ben Allah’ın kuluyum. Ve Allah’ın kulu ve Rasûlü deyin.”³²

Hz. Peygamber’in (s.a.v) duasına misal: “Allah’ım işimimi koruyan dinimi ıslah et. Geçimimi sağlayan dünyamı ıslah et. Dönüp varacağım yer olan ahretimi ıslah et. Hayatı her hayrı artırmama vesile eyle. Ölümümü bütün kötülüklerden kurtulmama çare eyle.”³³

1.3.2.2. Fiilî Sünnet

Fiilî sünnet, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yapmış olduğu fiillerdir. Beş vakit namazın edası, hac görevlerinin yerine getirilmesi, bir şahit ve müddeinin yeminiyle hüküm vermesi vb. davranışları gibi.³⁴

Fiili sünnetin bazıları teşriye kaynak olmuştur; örneğin; Hz Aişe (r.a)’nın “Resulullah (s.a.v.) cünüp halde uyumak istediği zaman tenâsül uzvu yıkar ve namaz abdest alırdı.” Sözü buna örnektir.³⁵ Bazıları ise teşriye kaynaklık etmez; fitri davranışlar buna örnek olabilir. Yani Resûlullah (s.a.v.)’den beşeri tabiatı gereği sadır olan fiiller. Örneğin; Enes b. Malik (r.a.) Resûlullah (s.a.v.)’in kura çekmeyi

²⁹ Karadavi, *Medhal*, s.14-20.

³⁰ Buharî, h.no.(2736), III, 198.

³¹ Buharî, h.no.(1909), III, 27.

³² Buharî, *Enbiya*, h.no.(3445). IV,161

³³ Müslim, h.no.(2820), IV,2087.

³⁴ Hallef, *İlmi Usuli'l-Fıkıh*, s.36; Zeydan, *el-Veciz*, s.165; Accac, *Usulu'l-Hadis*, s.20; Muhsin Koçak vd. *Fıkıh Usulü*, İstanbul, 2015, s.20; Karadavi, *Medhal*, s.24-32.

³⁵ Buharî, h.no.(288), I, 65.

sevdiğini rivayet eder.³⁶ Resulûllah'tan (s.a.v.) dünya işlerindeki tecrübesi doğrultusunda sadır olan fiiller de buraya ilhâk edilebilir. Örneğin bazı uygulamalar sadece Resûlullah (s.a.v.)'e ait özelliklerdir. Örneğin; dörtten fazla evlilik yapmak, visal orucu tutmak gibi.³⁷

1.3.2.3. Takrîrî Sünnet

Takrîrî sünnet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) huzurunda gerçekleşen veya gıyabında gerçekleşmekle birlikte, kendisinden haberdar olduğu bir söz veya fiil karşısında sükût etmesi, ona karşı çıkmayıp onaylamasıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu sükûtu, o söz veya fiilin caiz ve mubah olduğunu gösterir. Çünkü Hz. Peygamber'in, (s.a.v.) meşru olmayan bir söz veya davranış karşısında susması düşünülemez.³⁸ Buna örnek ise ikinci namazını Benî Kurayza dışında kılmayın hadisidir: Hz. peygamber (s.a.v.) "*İkinci namazını Benî Kurayza dışında kılmayın*" emrini vermişti. Resûl-i Ekrem'in bu emrini iki şekilde değerlendiren sahabilerden bir kısmı yolda namazlarını kılmışlar, diğer kısmı da emrin zahirine bakarak ikinci namazını tehir ederek ancak yatsı sonrası kılabilmişlerdi. Her iki grup bu davranışlarından dolayı kınanmamışlardı.³⁹ Bu hadis de her iki grup bu davranışlarından dolayı kınanmamıştır. Burada Resûlullah'ın sükût edip kınamaması takriri sünnete delâlet eder.

1.3.3. Sünnetin Teşrîdeki Yeri

Allah insanı en güzel şekilde yarattı. Ona değer verdi. Onu yeryüzünde halifesi yaptı. Diğer yandan Allah Tealâ Hz. Peygamber'i umûmî planda bütün insanlar için örnek hususi planda da ehli iman için en güzel örnek kıldı.⁴⁰ Allah Tealânın ayeti kerime'de buyurduğu gibi: '*Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.*'⁴¹ Bu manayı müminlerin annesi Hz. Aişe (r.a.) fikhıyla, basiretiyle ve Allah Rasulü ile yaşamasıyla idrak etti.⁴² Allah Rasulü'nün

³⁶ Ahmed Ebu Abdullah b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esadi Şeybanî. *Müsned İmam Ahmed*, Mhk. Şuayb Arnavut Adl Mürşit Muassesetü'r-Risale 2001 H.no: (12811) XX,200.

³⁷ Âmidî, *el-Âhkâm fil-Usulî'l-Âhkâm*, I, 173-175; Zeydan, *el-Veciz*, 165

³⁸ Hallef, *İlmi Usulî'l Fıkh*, s.36; Zeydan, *el-Veciz*, s.167; Accac, *Usulu'l Hadis*, s.20; Muhsin Koçak vd. *Fıkh Usulü*, İstanbul, 2015, s20; Karadavi, *Medhal*, s.32.

³⁹ Buhârî Cuma, h.no (946) II 15

⁴⁰ Karadavi, *Mevsuatun li 'l-Hadisi's-Sahih*, Mektebetu Vehbet, Kahire, Mısır 2002, s. 10

⁴¹ Ahzâb 33/21

⁴² Karadavi, *Keyfe Neta 'amelu Mea 's-Sünneti 'n-Nebeviyye*, Me'ahadü'l-Âlemi li Fikri'l-İslami Virginya ABD 1990, s.23

ahlakından sorulduğu zaman şöyle dedi: “*Onun ahlakı Kur’andı.*”⁴³ O zaman sünnet şer’î kaynakların asıl kaynaklarındandır.

İslâm âlimlerinin genel kabulüne göre sünnet, Kur’an-ı Kerim’den sonra ikinci kaynaktır. Sünnet Kur’anı Kerim’in amelleri uygulama ve görüşleri açıklama için gelmiştir.⁴⁴ Sünnetin teşride temel ikinci kaynak olduğu Kitap, sünnetin kendisi ve icmâ delili ile teyit edilmiştir. Buna göre bu bölümde sünnetin kaynaklığını gösteren üç ana delilden söz edeceğiz. Bunlar şöyledir:

1.3.3.1. Kitap

Buna Kur’an-ı Kerim’de ki delil Allah Azze ve Celle Rasulullah’ın kelâmına vahiy olarak itibar etmesidir. Nitekim Allah Teâla Necm suresinde “*O heva ve hevesinden konuşmaz, O’nun konuştuğu ancak vahiydir.*”⁴⁵ Ahzab suresinde ise “*Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü’min erkek ve hiçbir mü’min kadın için kend işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah’a ve Resûlüne karşı gelirse, şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır*”⁴⁶ buyurmuştur.

Yine Allah Tealâ insanlara Rasûlullah’a itaat hakkında: “*Ey iman edenler Allah’a itaat edin Peygambere de ve sizden emir sahibine de itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah ve Rasulu’ne arz edin; şayet Allah ve ahiret gününe inanıyorsanız bu daha iyidir ve sonuç bakımından daha güzeldir.*”⁴⁷ âyetiyle emir buyurmuştur.⁴⁸

İbn Hazm bu ayet bağlamında “Bununla bize açıkladı ki Allah tarafından Rasûlullah’a indirilen vahiy iki kısımdır. Birincisi: Eser olarak telif edilmiş düzeni aciz bırakan vahyi metlumdur ki o da Kur’an’dır. İkincisi: Nakledilmiş mervi telif olunmamış vahiydir. Onlar namazda okunmayan, Rasulullah’tan gelen haberlerdir. Allah tarafından açıklanmıştır ondan murat şu hadislerdir.”⁴⁹

⁴³ Ahmed, *el-Müsned*, h.no (25302), XLII, 183

⁴⁴ Karadavi, *Medhal*, s. 39

⁴⁵ Necm 52/3-4

⁴⁶ Ahzab 33/36

⁴⁷ Nisa 4/59

⁴⁸ Ahmed, *el-Müsned*, h.no (67674), XVIII,140-141

⁴⁹ İbn Hazm, Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said b. Hazmi’l-Endülisi Kurtubî ez-Zahiri, *el-İhkam fî Usûli’l-Ahkâm*, Mhk. Muhammed Ahmed Şakir, Daru’l-Ufuki’l-Cedide, Beyrut, I, 97

1.3.3.2. Sünnet

Hiz. Peygamber'in hadisi şeriflerinden sünnetin delil kabul edilmesinin delillerine gelince; Bu Rasûlullah'ın *“Dikkat edin! Bana Kitap ve onun bir misli verildi! Dikkat edin! Bir adamın doymuş olduğu halde koltuğuna yaslanarak; Size ancak Kur'an gereklidir. Onda helal bulduğunuz şeyi helal kılın onda haram bulduğunuz şeyi haram kılın! Dikkat edin! Size evcil eşeğin eti helal değildir. Yırtıcı hayvanlardan azı dışı olanlar da helal değildir. Dikkat edin! Sahibi bilinen mal ancak sahibi malın kendisine ait olmadığını söylediği zaman lukata hükmünü alır. Kim bir topluluğa misafirlğe gitse onların onu misafir etmesi gerekir. Eğer onu misafir etmezlerse onların yaptığı gibi onların cezalandırılması gerekir.”*⁵⁰ Bu hadis açıkça sünnete yapışmaya ve tutunmaya ve onu metot edinmeye davet ediyor, çünkü o hevasına göre konuşmayan masum kişiden meydana gelmiştir.⁵¹

Ebu Hureyre'den rivayet edilen başka bir hadiste Allah Resûlü şöyle buyurdu: *“ kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur, kim bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur.”*⁵² Buyurmuş, başka bir hadiste de *“Ben size iki şey bıraktım, ona sarıldığınız müddetçe sapıtmazsınız, Allah'ın kitabı ve peygamberinin sünneti.”*⁵³ buyurmuştur.

Burada verilen deliller sünnetin hüccet olduğuna delalet eder. Aynı şekilde Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinden bu manaya delalet eden çokça hadisler vardır, burada daha fazla zikretmeye gerek görmedik.

1.3.3.3. İcma'

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetinin teşride kaynak olduğuna dair icma deliline gelince müslümanlar Rasûlullah'tan gelen, kendisinden kanun koyma ve ittiba etme kastedilen, doğruluğuna kesinlik veya racih olan zannı ifade eden senetle nakledilen kavli, fiili veya takririnin (onaylama), Müslümanlar için hüccet ve müçtehitlerin mükelleflerin amelleri için şer'î hükümleri istinbât ettikleri kaynak

⁵⁰ Niyaz, Rukiyye b.ti Nasrullah Niyaz, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye Masdaru's-Sani fi Tefsiri'l-İslami ve Mekanetuha min Haysu İhticac ve'l-Mertebe ve'l-Beyan ve'l-Âmel*, Mecma'al-Melik Fahad, Medine, t.y., s, I, 64

⁵¹ Hallaf, *İlmü Usûli'l-Fıkh*, s.37; Gattan, Menna' b. Halil Gattan, *Tarihü't-Teşri'i'l-İslami, Mektebetü'-Vehab*, Riyad 2001, I, 73; Süllemi, Ayyaz b. Nami b. İvaz, *Usûlü'l-Fıkh ellezi La Yese'u'l-Fıkh Cehelehu*, Daru't-Tedmiriyye, Riyad, 2005, I, 111

⁵² Buhârî, *Vahiy*, h.no (2957) IV 60

⁵³ Malik, *Muvatta*, Nehiy h.no(899) II 899

olduğuna icma etmişlerdir.⁵⁴

Şâfiî'nin de tespitiine göre Sünnette gelen hükümlerin, Kur'an'da gelen hükümlerle beraber kendine tabi olunması vacip bir kanun olduğuna icmâ edilmiştir.⁵⁵

1.4. Emir

1.4.1. Tanımı

Emir; masdardır."أمر" fiilinden türetilmiştir. Talep manasındadır.⁵⁶ Emir, nehyin zıttıdır. Bana emrettiğin şeyi yerine getirdim "yaptım" manasındadır.⁵⁷ Şöyle de denilebilir: "أمر، أمره، يأمر، أمراً" yani şiddetli oldu.

İsim : "الإمر" şeklinde hemzenin kesrasıyla da gelir.⁵⁸ Emir yine "olay" ⁵⁹ manasına da gelir. Eğer "emir" nehyin zıddı olan manadaysa çoğulu "أوامر" şeklinde gelir. Eğer durum manasındaysa çoğulu "أمور" ⁶⁰şeklindedir.

İstilahta emir ise: Âlimler emri tarif etme konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler, bazı malikiler, bazı şafilere, hanbeliler ve mutezile şöyle bir tarife gittiler: "İstîlâ yoluyla fiilin talebine delalet eden lafızdır." ⁶¹ Şevkânî ⁶² ile bazı muâsır ulema⁶³ bu tarifi kabul ederler.

⁵⁴ Koçak, *Fıkıh Usûlü*, s. 62; Hallaf, *İlmu Usûl*, s.37

⁵⁵ Şâfiî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Abdülmüttalib b. Abdülmenaf el-Metlabu'l-Kureşî Mekki, *er-Risale*, Mektebetü'l-Halebî, 1940 Mısır, I, 108

⁵⁶ Feyyûmi, Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevi Ebu'l-Abbas el-Misbahu'l-Münir fi garibi Şerhi'l-kebir, Mektebet'ül-İlmiyye, Beyrut, 2012, VI,26

⁵⁷ Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmed Cârullah, Esasu'l-Belağa, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut,1999, I, 33; Râzî, Zeynüddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Bekir b. Abdulkadir el-Hanefi, *Muhtâr'us-Sihâh* Thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Beyrut, 1999, Mektebet'ül-Asriyye, I,22.

⁵⁸ Farabi, Ebu Nasır İsmail b. Hammâd el-Cevheri, *es-Sihah Tacü'l-lugati ve's-Sihâhu'l-arabiyye*, Thk. Ahmed Abdulgafur Attâr, Dâru'l-İlim-li'l-Meleiyin, Beyrut, 1987, II, 581.

⁵⁹ İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali, Ebu'l-Fadl, Cemalüddin b. Manzur el-Ensari el-Afrikâi, *Lisanü'l-Arab*, Dâru's-Sâdır, Beyrut, h.1414, IV,26-27; Feyruz Âbâdi, Mecdüddin Ebu Tahir Muhammed b. Yakub, *el-Kâmusu'l-Muhit*, Mektebetü'l-Müessesetü'r-Risâle Neşir, Beyrut, 2005, I,344

⁶⁰ Zubeydî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Hüseynî, Ebu'l-Feyd, *Tacü'l-Arus min Cevahiri'l-Kâmus*, Dâru'l-Hidâye, t.s., X, 69

⁶¹ Râzî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin et-Teymi Fahreddin er-Râzî, *Mahsul*, Thk. Doktor Taha Cabir Fiyad el-Ulvani, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997, II,71; Âmidî, Ebu'l Hasan Seyyiddin Ali b. Ebi Ali b. Muhammed b. Salim es-Sa'labi el-Âmidî, *el-Âhkâm fil-Usuli'l-Âhkâm*, Thk. Abdurrezzâk Afifyî, Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut, t.s. II,140; Buharî, Abdulaziz b. Ahmet b. Muhammed Alaüddin el-Hanefi, *Keşfü'l-Esrar Şerhu Usuli'l-Beydavi*, Dâru'l-Kütübü'l-İslâmi, t.s. I,101; Ebu'l-Hasan el-Basri, Muhammed b. Ali et-Tâlib Ebu'l-Hüseyn el-Basri el-Mutezili, *el-Mu'temedü fi'l-Usuli'l-Fıkıh*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, h.1403, I,43; Tûfî, Süleyman b. Abdulkavi b. el-Kerim el-Sarsari Ebu'l-Rabi

İstilâ'nın manası: Emredilen kişiye karşı bir büyüklenme ve kendini üstün görme yoluyla emrin kullanılmasıdır. Efendi'nin hizmetçisiyle, sultanın çobanla olan münâsebeti buna örnek verilebilir.⁶⁴

Bazı Mâlikiler ve bazı Şâfiler emri şöyle tarif ederler: Emredilme fiili ile emrolunanın itaatini bizzat kendisiyle gerekli kılan sözdür.⁶⁵ "Gerekli kılmakla" kelamın tam olmasını kastederler. O kelam da emrin dışındaki diğer kelam kısımlarından onu ayırandır. "Bizzat kendisiyle" derken diğer kısımlardan ayrılmasını kastederler. Onlardan emri ibareye hamledenler vardır. İbare bizzat kendisi gerekli kılmaz. Kişi o ibarenin manasının istilâhi veya tevkifi olduğunu anlar. İbare emir fiili sığasıyla gelir. Şu örnekte olduğu gibi : " اللهم اغفر لنا " (Ey Allahım! Bizi bağışla.) Fakat buradaki "اغفر" emir değildir duadır. "İtaat" kelimesini emri, duadan ve (yapılması istenilen şeyde kesinlik olmayan) istekten ayırmak için kullanmışlardır.⁶⁶

Necmuddin, *Şerhü Muhtasarı'r-Ravza*, Müessesetü'l-Risâle, 1987, II, 349; Ebu Yâ'lâ el-Kadı, Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. Halef b. Ferrâ', *el-İddetü fil'-Usuli'l-Fıkh*, Câmîatu'l-Melik Muhammed b. Suud el-İslamiyye, Riyad, h.1410, I, 157; Ebu Abbâs Şihâbuddin Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Meliki's-Şehiyr bi'l-Kavaki, *Şerhu Tenkıyhi'l-Fusul*, Şirketü'l-Tabâatü'l-Fenniyye'l-Mütehaddide, 1973, I, 136; Ba'liy, ibnü'l-Hâm, Alahuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muahmmmed b. Abbas ed-Dimeşki el-Hanbeli, *el-Kavâidu ve'l-Fev'âidu'l-Usuliyye ve mâ Yettebiuhâ mine'l-Ahkâmi'l-Fer'iyye*, Mektebetü'l-Asriyye, 1999, I, 220-219; San'âni, Muhammed b. İsmail b. Salâh b. Muahmmmed el-Hasani, *İcabetü's-Sâili Şerhu Buğyet'il Emel*, Müessesetü'l-Risâle, 1986, I, 275-276.

⁶² Şevkânî Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah el-Yemeni, *İrşâdu'l-Fuhul ila Tahkiki'l-Hakki min İlmi'l-Usuli*, Dâru'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1999, I, 276.

⁶³ Şenkîti, Muhammedu'l-Emin b. Muhammedu'l-Muhtâr b. Abdulkâdir, *Müzekkeratün fîy Usuli'l-Fıkh, el-Ulum ve'l-Hüküm*, Medinetü'l-Münevvere, 2001, I, 224; Münyavi Ebu'l-Manzur Mahmut b. Muhammed b. Mustafa b. Abdullatif, *Mu'teser min Şerhi'l-Muhtasari'l-Usuli min İlmi'l-Usul*, Mektebetü's-Şâmîle, Mısır, 2011, I, 70; Vehbe Zuhaylî, *Usulu'l-Fıkhî'l-İslami*, Daru'l-Fikri'l-Maasır, Beyrut 1986, I,218; Sülemi, İyaz b. Nami b. İvaz, *Usulu'l-Fıkhî ellezi La Yesseu Fakihî Cehlehu*, Daru'l-Tedmeriyye er-Riyaz, 2005, I,216

⁶⁴ İbn Kudame Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame Mukaddesi, *Ravzatu'l-Nazırı ve Cennetü'l-Menazırı*, Mektebetü'l-Rüşd 1993, I,542

⁶⁵ Şatibi, İbrahim b. Musa b. Muhammed b.Humey el-Ğarnadi el-Şuheyru, *el-muvafakat* ts. II,527; Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed İmamu'l-Haremeyn, *el-Burhan Fi Usuli'l-Fıkh*, Thk. Salah b. Muhammed b. İveyze, Daru'l-kütübü'l-İlmiyye, Lübnan, 1997, I, 63; Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed et-Tusi, *el-Müstesfa*, Thk. Muhammed Abdusselam Abduşşafii, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1993 I, 202; Karafi, *Şerhu Tenkıhi'l-Fusul*, 136-137; Suneyki, Zekeriyya b. Muhammed b. Ahmed b. Zekeriyya el-Ensari, Zeynüddin Ebu Yahya, *Ğayetü'l-Vusul fi Şerhi Lübbi'l-Usul*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyyetü'l-Kübra, Mısır, 66, 24; Seynavını Hasan b. Ömer b. Abdullah el-Maliki, *el-Aslu'l-Cami' li İzahî'd-Düleri'l-Manzumeti fi Suluki Cem'il-Cevami*, Matbaa en-Nehda, Tunus, 1928, I. 466; Attar, Hasan b. Muhammed b. Mahmud eş-Şafii, *Haşiyetü'l-Attar ala şerhi'l-Celali'l-Mahalli ala Cem'il-Cevami*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I, 466; Buceyrami, Süleyman b. Muhammed b. Ömer el-Misri el-Şafii, *Tuhfetü'l-Habibi ala şerhi'l-Hatiybi Haşiyetü'l-Buceyrami ala'l-Hatibi*, Daru'l-Fikir, 1995, I,17.

⁶⁶ Cüveynî, *el-Burhan fi Usul'l-Fıkh*, I,63

Tanımlar arasındaki fark şöyledir: Birinci tanımdaki "الاستعلاء" (yukarıdan aşağıya doğru bir şart koşma) içindir. İkinci tarifteki "الاستعلاء" ise (yukarıdan aşağıya doğru bir şart koşma) için değildir.

Birinci grubun İstila'yı şart koşmasındaki delili: Fiilin talebine delalet eden lafız İstilâ yoluyla olur bu da dua ve iltimastan kaçınmak içindir.⁶⁷ Çünkü kim yumuşak bir şekilde emrederse o emreder değildir. İstilâ ile kullanana emreden denir. Bundan dolayı böyle yapan kimse ahmaklıkla vasıflandırılır. Lafızda istilâ'yı kullananan Köle için şöyle denir: “efendine emir mi veriyorsun?” Eğer istila yapmazsa bunu demezler. Bu da delâlet eder ki istila şarttır.⁶⁸ Ulviyetin delili: Adetlerde Allah (c.c)'a dua ettiğin zaman emrettim ifadesi hoş karşılanmaz, Efendi'ye veya şehrin emirine emretme ifadesinin hoş karşılanmadığı gibi. Her ne kadar "bizi hidayete erdir", "bizi bağışla Allahım" ifadelerimiz emir sigası olsada. Bu durum emirler ve melikler için de aynıdır. Örfte bunu emir diye isimlendirmekte bir özür durumu olduğunda bunun lugatta bu manadadır denilmesi olur. Çünkü asıl olan değiştirme ve nakil olmamasıdır. Bundan dolayı ulviyetin şart olması vacip olur. Yine bu siganın aşağılıkla olması vacip oldu. Özellikle Allah(c.c) için kullanılırsa dua olarak isimlendirilir. Eşitlik olursa "iltimas"olarak isimlendirilir.⁶⁹

İkinci grubun istilâ'yı şart koşmaması ile ilgili delili: Emir bir mana için vaz edilmiş bir sigadır. Bu sıfatlarla ve sıfatların zıtlarıyla sahih olur. Haber, istifham, teracci, temenni gibi. Bu sıfatlar ulviyet, alçaklık, istilâ, tevazu ile doğru olur. Mütakellimin halinin değişmesiyle hal değişmez.⁷⁰

Bize göre iki tarafında güçlü delilleri vardır. Bununla beraber iki tarifi temelinde çok fark bulunmamaktadır. Sonuçta ikisinde de emreden ve emredilen vardır.

1.4.2. Emre Delâlet Eden Sigalar

Fiilin hâsıl olmasına delâlet eden birçok sığası vardır, aşağıda gelen kullanımlar bu sigalardandır:

⁶⁷ Buharî, *Keşfü'l-Esrar Şerhu Usul*, I, 101

⁶⁸ San'ânî, *İcabetü's-Sâili*, I, 276.

⁶⁹ Karrâfi, *Şerhu Tenkîhi'l-Füsul*, I, 137

⁷⁰ Karrâfi, *Şerhu Tenkîhi'l-Füsul*, I, 137

1.4.2.1. Sarih Emir Sigaları

Sarih emir sigası, dilde kalıp olarak emir için konulmuş lafız demektir. Sarih emir sigaları ikidir:

1) Emir Fiilin Sığıması (إفعل): Sonu sahih olur ve sonuna bir şey bitişmezse sükûn üzere mebnidir.⁷¹

H.z. Peygamber (s.a.v) Zeyd (r.a)'e “أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ” (Zevcenî tut. Boşanma!)⁷² sözünden olduğu gibi. Eğer sakın bir harf onu takip ederse; kesralanır. H.z. peygamberin Zeyd'e “إِتَّقِ اللَّهَ”⁷³ (Allah'tan kork!) demesi buna örnektir.⁷⁴

Eğer müenneslik nun'u bitişirse sükûn üzere mebnidir. H.z. Peygamberin (s.a.v) kadınlara (*Ey kadınlar topluluğu, sadaka verin*) “يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ” buyurmasında olduğu gibi.⁷⁵

Fakat sonu illetli olan bir fiil olursa; bu durumda sonundaki illet harfinin hazfî üzere mebni olur.⁷⁶ H.z. Peygamberin (s.a.v) bir adama “ اَرْجِعْ فَصَلِّ , فَإِنَّكَ لَمْ ” “Dön ve namazını tekrar kıl, çünkü sen namaz kılmadın”⁷⁷ buyurmasını örnek verebiliriz. Ancak ef'al hamse sigasında olmasına gelince örneğin; vav-u cemaatin, tesniye elifi veya muhataba ya'sının bitişmesi gibi. Ef'ali hamsenin sigaları (يَفْعَلْنَ) dır. Ef'ali hamse nun'un hazfî üzere mebnidir.

Örneğin: H.z. Peygamberin (s.a.v) (اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ) “Bir hurma çekirdeği kadar bile olsa ateşten sakının”⁷⁸ buyurması gibi. Bir başka sözünde Mu'az ve Ebu Musa'ya “يسرا ولا تعسرا، بشرا ولا تنفرا، وتطاعا ولا تختلفا” “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin. İtaat edin, ayrılmayın”⁷⁹ buyurmasında olduğu gibi.

⁷¹ İbn Sâni' Muhammed, b.Hasan b. Siba b. Ebubekir Cuzzami b. Sani', el Lumhetu fi Şerhil mulhetu, thk. İbrahim b. Salim Naşir, camiatul islamiyye el Medinetul Munevvere,2004, I,135

⁷² Buharî,Tevhid h.no (7420) IX, 124

⁷³ Buharî,Tevhid h.no (7420) IX, 124

⁷⁴ Cârîm ve'l- Emin Ali Cârîm ve'l- emin ve'l- Mustafa Emin, *En Nehvul Vadih fîy Kavaidul Arabiyye*, Daru'l- Mısıriyyetu el Mısıriyye, I, 111, 31; Buharî, Tevhid h.no (7420), IX, 124

⁷⁵ Buharî,Hayız, h.no.(304), I, 68

⁷⁶ Cârîm ve'l- Emin, *el lugatul Arabiyye*, I,111

⁷⁷ Buharî, Ezan, h.no (757) I. 152

⁷⁸ Buharî, Zekat, h.no (1417) II, 348

⁷⁹ Buharî, Cihat, h.no (3038) I, 1439

2) Başına emir lamı gelen Müzari Sigası: Buradaki (lam) eğer fiil muzarinin sonu sahih olup akabinde sakin harf gelmiyorsa o zaman (lam) fiili muzariyi sükûn ile cezmeden bir lam olur⁸⁰. Hz. Peygamberin (s.a.v) “ *إذا مر أحدكم في مجلس، أو سوق و* ” “ *Biriniz elinde oklar ile bir meclise veya çarşıya uğrarsa okların uçlarına sahip olsun*”⁸¹ buyurması misaldir. Fiili muzarinin sonunun illetli olmasına gelince; o zaman illet harfî hazf etmek üzere mebni olur. Hz. Peygamberin (s.a.v) “ *إذا ادعى أحدكم فليجب، فإن كان صائماً فليصل و إن كان مفطراً فليطع* ” “ *Biriniz davet edildiği zaman hemen icabet etsin. Şayet oruçlu ise (yemek veren ev halkına) dua etsin. Oruçlu değilse (ikram edileni) yesin*”⁸² buyurması misaldir. “ *فليصل* ” 'daki kasıt “ *فليدع* ” dua etsin ve “ *فليطعم* ” 'deki kasıtsa “ *فليأكل* ” yesindir.⁸³

1.4.2.2. Sarih Olmayan Emir Sigaları

Sarih olmayan emir sigaları emir kalıbında olmayıp, emir manası bulunduran sigalardır. Bunlar birkaç şekildedir.

1) Hazfedilmiş Bir Emir Fiilin Yerine Geçen Masdar Sigası:⁸⁴ Hazfedilmiş emir fiilin yerine geçen masdar mutlak bir mef'ul olarak irablanır ve faili ise ya içinde gizlenmiş ya da hazfedilmiştir. Bunun örneği ise Allah Teâla'nın “ *Savaşta inkâr edenleri gördüğünüz zaman hemen boyunlarını vurun. Nihayet onlara üstün geldiğiniz zaman bağı sıkı bağlayıp esir alın. Sonra harp ağırlıklarını atıp, savaş bitince de onları ya karşılıksız olarak ya da fidye ile salıverin.*”⁸⁵ âyeti kerimesidir.⁸⁶ “ *اضربوا الرقاب* ” yerine “ *فضرِب الرقاب* ”⁸⁷ vaki olmuştur.

2) Emir Fiilinin İsim Sigası: Emir fiilin ismi emir fiilinin manasına delalet eden bir kelimedir ve emir fiilin ameli gibi amel eder. Fakat o alâmeti kabul etmez ve her zaman mebnidir.⁸⁸ Semai lafızlar onlardandır. Örneğin (*أمين*) yani icâbet et manasındadır. Hz. Peygamberin (s.a.v) “ *sizden biriniz أمين (âmin) derse gökte*

⁸⁰ Zucâci, Abdurrahman b. İshak el-Bagdadi Nehavendi, *el-Lemat*, thk. Mazin Mubarek, Daru'l-Fikir Dimeşk, 1985,92

⁸¹ Muslim, Birr, h.no (2615), IV, 2019

⁸² Muslim, Hac, h.no(1431) II, 1045

⁸³ Nevevî, Riyazu's-Salihin, I, 350

⁸⁴ Cüyânî Muhammed b. Abdullah b. Malik et-Tai, *Şerhu'l-Kafiyetü Şafiyye*, thk. Abdul Mun'im, Camiatü'l-Ümmü'l-Kura, I, 219; Hasan Abbas, *en-Nahvi'l-Vafi*, Daru'l- Maarife,I, 516

⁸⁵ Muhammed, 47,4

⁸⁶ Cüyânî, *Şerhu'l-Kafiyetü Şafiyye*, I, 219; Hasan Abbas, *en-Nahvi'l-Vafi*, I, 516

⁸⁷ Cüyânî, *Şerhu'l-Kafiyetü Şafiyye*, I, 219

⁸⁸ Hasan Abbas, *en-Nahvi'l-Vafi*, IV, 144-145

meleklerde âmin (آمين) derler ve bu kelime birbirine muvaffak olur ve bu şekilde geçmiş günahları bağışlanır.”⁸⁹ Demesi örnektir. Kıyasi lafızlarda bunlardandır. O emir fiilin isminden olup kesra üzere mebni olduğu halde fiâl (فعال) vezni üzeredir. Örneğin: (خذار) dikkat ol anlamındadır. Örneğin: “نزال إلى مبدان الجهاد” cihad meydanına in demektir.⁹⁰

3) İhbari Değil Emir ve Taleb Kastedilen Haber Cümleleri:⁹¹ Hz. Peygamber (s.a.v) “ Ümmet’e Allahın kitabını en iyi okuyan imam olsun”⁹² “ بَيُّمُ الْقَوْمِ أَقْرُوهُمْ لِكِتَابِ ”⁹³ buyurdu. Bu hadis lafzen haber cümlesidir ancak mana itibariyle talep ifade eder ve bundan kasıt “ أَقْرُوهُمْ ” cemaatin en iyi Kur’anı okuyabilenidir.⁹⁴

1.4.3. Sünnet Bakımından Emir Sigasının Kullanımları

Emir sigasının birkaç kullanımı vardır. Bazen vücut için gelir, bazen de mendupluk için veya bunların dışında farklı kullanımlar içinde gelir. Emir sigası gelecek misallerde de göreceğimiz üzere bütün kullanımlarını ele aldık.⁹⁴

1.4.3.1. Vücûbiyet

Örneğin; Hz. Peygamber (s.a.v) mescitte namaz kılan adama “geri dön إرجع “ فصل” ve tekrar namaz kıl, sen namaz kılmış degilsin.” buyurdu. Adam tekrar dönüp eskisi gibi namazını kılarak Hz. Peygamber’e (s.a.v) gelip selam verdiğinde Hz. Peygamber: “Geri dön ve tekrar namaz kıl, sen namaz kılmadın” şeklinde adamı üç defa geri gönderdikten sonra adam: “Seni hak ile gönderene yemin olsun ki bundan daha iyisini yapamam, bize öğret” dedi, bunun üzerinde Hz. Peygamber (s.a.v): “Namaza kalktığında tekbir getir, sonra Kur’andan sana kolay geleni oku, sonra rukûya git ve mutmain olana kadar rukuda kal, sonra dik durana kadar rukudan kalk, sonra secde et ve tamam olana kadar secdede kal, sonra secdeden kalk ve

⁸⁹ Buharî, Ezan, h.no(786), I, 156

⁹⁰ Hasan Abbas, *en-Nahvi 'l-Vafi*, IV, 215

⁹¹ Zeydan, *el-Veciz*, 292; Saidi Hamd b. Humeydi, *el-Mutlak ve Mukayyed İmadü'l-Bahsi 'l-İlmi*, Medinetü'l-Münevvere, 2003, I, 96

⁹² Bekri Hamd b. Ali b. Muhammed b. Alan b. İbrahim b. Bekri eş-Şafii, *Delilü'l-Fatühün li Tetariki Riyazü's-Salihin*, thk. Halil Me'mun, Beyrut 2004, III, 204

⁹³ Müslim, Mesacid, h.no (673), I, 465

⁹⁴ Cessas Ahmed b. Ali Ebu Bekir er-Râzî el-Hanefi, *el-Fusul Fi Usûl*, Vezaratü'l-Evkaf, Kuveyt 1994, II, 79; Gazâlî, *el-Müstesfa*, I, 205; Âmidî, *el-İhkam Fi Usûli'l-Ahkam*, II, 142-143; Buharî, *Keşfü'l-Esrar Fi Usûli'l-Bezdevi*, I, 107; Züheylî, *Usûlü'l-Fıkhi 'l-İslami*, I, 219-220; Nemle, *el-Mühezzeb Fi İlmi 'l-Usûli 'l-Fıkhi 'l-Mukarin*, III, 1329-1333

tamam olana kadar otur ve bütün namazlarında bunu yap”⁹⁵ buyurdu. Bu hadis namazda kıraat ve mutmainliğin vücutbiyetine delalet eder.⁹⁶

1.4.3.2. Mendûbiyet

Hiz. Peygamberin (s.a.v) “صَلُّوا قَبْلَ الْمَغْرِبِ رَكْعَتَيْنِ” “Akşam namazından önce iki rekât kılın”⁹⁷ buyurması gibi. İnsanlar bunu sünnet olarak almasıdır diye üçüncü defa “isteyen için” demesi mendup oluşuna delalet eder.

1.4.3.3. Yönlendirme

Hiz. Peygamberin (s.a.v) “خَمَرُوا الْأَنْيَّةَ ، وَأَوْكُوا الْأَسْقِيَّةَ ، وَأَجِفُوا الْأَبْوَابَ ، وَاطْفِئُوا الشَّمْعَ ، فَإِنَّ الْقَوَيْسِفَةَ رُبَّمَا اجْتَرَّتِ الْفَتِيلَةَ ، فَأَحْرَقَتْ أَهْلَ النَّيْتِ” “Kaplarn üzerini örtün”⁹⁸, şişelerin ağzını kapatın, kapıları kilitleyin⁹⁹, su kırbaşını bağlayın ve lambaları söndürün. Belki fare geviş getirir, insanların evlerini yakıp yıkar.”¹⁰⁰ buyurmasında olduğu gibi yönlendirmeye delalet eder.

1.4.3.4. Terbiye Verme

Hiz. Peygamberin (s.a.v) İbn Abbas’a “لِإِبْنِ عَبَّاسٍ كُلِّ مِمَّا يَلِيكَ” “Önüdekienden ye”¹⁰¹ buyurması edeblendirmeye delalet etmektedir.

Edeplendirme, yönlendirme ve mendup aralarındaki fark ise; edeplendirme huyları ıslah ve iyileştirmeye hastır ve bu mükelleflere has olmaz. Mendub ise mükelleflere hastır çünkü bunda sevap vardır. Yönlendirmeye gelince o dünya menfaatlerinde olur, bu nedenle onda sevap yoktur ve onu terk etmekle de sevabı noksanlaşmaz iken mendup ahiret menfaatleri için olur.¹⁰²

1.4.3.5. Mübahlık

Hiz. Ömer’in Hiz. Peygamber’e: قَالَ: “يَرْفُدُ أَحَدُنَا وَهُوَ جُنُبٌ؟” “Bizden biri cünüp olduğu halde yatabilir mi?” diye sorduğunda “Evet

⁹⁵ Buharî, Ezan, h.no (757), I, 152

⁹⁶ İbn Dakik, İhkamü’l-Ahkam Şerhu’l-Umdetü’l-Ahkam, I, 260

⁹⁷ Buharî, Cum’a, h.no (1183), I, 59

⁹⁸ Kapatın, örtün, gizleyin Bakınız, Mu’cemü’l-Vasit, I, 255

⁹⁹ Kapatın, itin Bakınız., Mu’cemü’l-Vasit, I, 147

¹⁰⁰ Buharî, İstihzan, h.no (6295), VIII, 65

¹⁰¹ Buharî, Etime, h.no (5377), VII, 68

¹⁰² Buharî, Keşfü’l-Esrar, I, 107; Nemle, el-Mühezzeb, III, 1329-1330

sizden biriniz abdest alırsa cünüp olduğu halde yatsın”¹⁰³ şeklindeki cevabı mübahlığa delâlet eder.

1.4.3.6. Tehdit

H.z.Peygamber (s.a.v) şöyle buyurduğu gibi: “Ben ancak bir beşerim ve kavgalı iki kişi bize gelir belki de onlardan biri öbüründen daha belîğ olabilir. Ve bundan dolayı onu haklı sanarak lehine hüküm verebilirim. Kim bir Müslüman hakkında haksız olduğu halde lehine hüküm verse o ancak ateşten bir parçadır. Alsın ya da terk etsin.”¹⁰⁴ “ Alsın ya da terk etsin” “فليأخذوا فليتركها” sözündeki emir seçim özgürlüğü için değil bilakis tehdit içindir.¹⁰⁵

1.4.3.7. Aşağılama

H.z.Peygamberin (s.a.v) H.z. Aişe’e söylediği gibi “ فَأَيُّ رَأَيْتَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ ” “Müteşâbih ayetlere uyanları gördüğünde işte Allah’ın kendilerinden sakının buyurduğu kimselerdir.”¹⁰⁶ Yani onlarla oturup, konuşmayın. Burada ki emir hakaret için gelmiştir.¹⁰⁷

1.4.3.8. Uyarmak

Bu durum H.z.Peygamber (s.a.v)in sözünde olduğu gibidir. “Namazda başlarını kaldıran kavimlerin derdi ne! Bu sözü çok şiddetli vurguladı ta ki ya bundan vazgeçerler ya da gözleri kör olur”¹⁰⁸ diyene kadar devam etti.” “Ya bundan vazgeçerler ya da gözleri kör olur” “لَيَنْتَهِنَ، وَلَتَحْفَظْنَ” sözü tehditte ve korkutmada mübalağa yapmayı ifade eder.¹⁰⁹

1.4.3.9. Dua

H.z.Peygamber (s.a.v) yağmur duasında “Allah’ım bizi sula”¹¹⁰ “اللهم أغثنا” buyurmasının duaya delalet etmesi gibi. Bunun birçok örneği vardır.

¹⁰³ Buharî, Gusûl, h.no (287), I, 65

¹⁰⁴ Buharî, Mezalim, h.no (2458), III, 131

¹⁰⁵ Ahmed b. Ali b. İbn Hacer Ebu Fazl Askalani, *Fethü'l-Bari bi Şerhi'l-Sahihü'l-Buharî*, thk. Muhammed Fevad Abdülbaki, Daru'l-Marife, Beyrut 1958, XIII, 1703-1704

¹⁰⁶ Buharî, Tefsirü'l-Kur'an, h.no (4547), VI, 33

¹⁰⁷ Senedi, *Haşiyetü's-Senedi Ala Süneni İbn Mace*, I, 47

¹⁰⁸ Buharî, Ezan, h.no (750), I, 150

¹⁰⁹ Kasım, Hamza, Muhammed, *mi'n-Naru'l-Kari Şerhu Muhtasarı Sahihü'l-Buharî*, thk. Şeyh Abdülkadir ve Şuayib Arnavud, Mektabetü Darü'l-Beyan Dimeşk 1990, II,159-160

¹¹⁰ Buharî, Cum'a, h.no (1014),II,28

1.4.3.10. Temenni

H.z.Peygamber (s.a.v) in “لولا أن أشق على أمتي لأمرتهم بالسواك” “Ümmetime meşakkat olacak olmasaydı her namaz vaktinde misvak kullanmayı emrederdim.”¹¹¹ buyurmasının delalet ettiği gibi. Yani durum meşakkat, zorluk olacak olmasaydı H.z.Peygamber (s.a.v) ümmetine her namaz vakti için misvak kullanmayı temenni ederdi ve onu vacip kılardı. Burada emir siğası için bazı kullanımlar var olduğu gibi: Temenni, ikram, alaya alma, kudretin kemaliyeti, eşitlik gibi çok kullanımları vardır.

Subki emrin manasına yukarıdakilere ek olarak aşağıda gelenleri de söylemiştir.¹¹²

1.4.3.11. Emir Sigasının Arap Dilindeki Diğer Kullanımları

Bu kısımda emir sigasının Arap dilindeki diğer kullanımlarını kısa kısa vermekle iktifa edeceğiz.

1) İzin: Kapıyı çalan kimseye “gir” denilmesi gibi.

2) Talebin Yerine Getirilmesi: Susayan kimsenin “su getir” demesi gibi. Bu emirden amaç talebin yerine getirilmesidir. Burda emrin vucup veya diğer manaları ifade etmesi mümkün değildir.

3) İkram: Cennet ehline “Cennete selamet ve emniyet ile girin”¹¹³ denmesi gibi.

4) Minnet: Allah Teâlâ’nın “Allahın size verdiği rızıklardan yiye”¹¹⁴ ayeti bu konuda nazil olmuştur. İbaha ile minnet arasındaki fark ise şudur ki; ibaha mutlak izindir fakat minnet ihtiyaç veya güç yetirememeyi ifade eden izindir.

5) Küçümseme: Musa (a.s)’ın sihirbazlara hitaben “Atın ne atacaksınız”¹¹⁵ demesi gibi.

6) Zelil etme: “Sefil maymunlar olun!” ayetinde olduğu gibi.¹¹⁶

7) Oluşturma: Kuranın “Ol” “...” der hemen oluverir.”¹¹⁷ Ayeti gibi. Oluşturma ile zelil kılma arasındaki fark; oluşturma yokluktan hızlı bir şekilde var

¹¹¹ Buharî, Temennü, h.no (7240), IX, 85

¹¹² Subki, *Raf’i-l-Hacib an Muhtasar İbn’i Hacib*, Âlemü’l-Kutub, Beyrut, 1999, II, 497-499

¹¹³ Hicr, 15, 46

¹¹⁴ Enam, 6, 168

¹¹⁵ Şuara 26/ 43

¹¹⁶ Bakara 2/ 65

¹¹⁷ Bakara 2/ 117

etme ve bir halden diğ er bir hale intikal etmeme halidir fakat zelil kılma bir halden başka bir hale intikaldir.

8) Aciz Bırakma: “Haydi onun gibi bir sure getirin.”¹¹⁸

9) Eşit Kılma: “Sabredin veya etmeyin.”¹¹⁹

10) Haber: “Utanmıyorsan dilediğini yap.”¹²⁰

11) Nimetlendirme: “Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yeyin.”¹²¹

12) Havâle etme: ”Ne hüküm vereceksen ver.”¹²²

13) Şaşıрма: “Bak, sana nasıl misaller verdiler.”¹²³

14) Yalanlama: “Deki; Eğer doğrulardan iseniz tevratı getirin de onu okuyun.”¹²⁴

15) İstişâre: “Artık bak, ne düşünüyorsun?”¹²⁵

16) İbret alma: “Meyve verdiği zaman bakın meyvesine.”¹²⁶ Burdaki emir sigası iberet olsun diye kullanılmıştır.

1.5. Nehiy

1.5.1. Tanımı

Nehy, emrin karşıtı olup,¹²⁷ sözlükte " نَهَاہَ يَنْهَاهُ نَهْيًا فَانْتَهَى وَتَنَاهَى "geri durmak” manasındadır.¹²⁸

Nehy, ayrıca " اِجْتَنَبَ " örneğinde olduğu gibi “bir fiil veya bir sözle bir şeyden uzaklaştırmak¹²⁹ veya “bir şeyi yasaklamak, bir şeye mâni olmak” manalarına gelir.¹³⁰ Kesra ve fetha ile النَّهْيُ “kuyu ve suyun toplandığı her yer” manasındadır.

¹¹⁸ Bakara 2/ 23

¹¹⁹ Tur 52/ 16

¹²⁰ Buharî, Edep, X, 523.

¹²¹ Bakara 2/172.

¹²² Taha 20/72

¹²³ İsra 17/ 48

¹²⁴ Ali İmran 3/93

¹²⁵ Saffat 37/102

¹²⁶ En’am 6/99

¹²⁷ Cürcânî Ali b. Muhammed b. Alauddin, *Kitabu't-Tarîfat*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'-İlmiyye, 1983, I.56; Sekâkî, Yusuf b. Ebu Bekir b. Muhammed b. Ali Havârizmi, *Miftâhu'l-Ulûm*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987, I, 32

¹²⁸ İbn Manzûr, *Lisanü'l Arab*, XV.343; Râzî, *Muhtaru's-Sihah*, I, 320; Zubeydi, *Tacu'l-Arus*, XL, 148.

¹²⁹ Kefevî, *Külliyat*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, I, 903

¹³⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XV,343

Yine nehiy kökünden النهي “onu ulaştırdı”, النهي “akıl” manasına da lafızlar gelir.¹³¹

İstılâhta ise nehiy “otorite sahibinin bir fiilin yapılmamasını kesin olarak (cezm) istemesi (talep) için konulmuş lafızdır.”¹³²

Bu tariflerden biri de: “Kendinden aşağı olan kimseyi sözle bir fiili terk etmeye çağırma.” Nehiy “birinin başkasına istila yoluyla "yapma! " demesi” veya “İstila yoluyla bir fiilden geri durmanın gerekliliği” yahut “İstila yoluyla bir fiilden geri durma talebine delalet eden inşai bir söz” olarak da tanımlanmıştır.¹³³

Usûl âlimleri nehyin ıstılahtaki manasıyla ilgili birçok tartışmada bulunmuşlardır. Fakat bütün bu tartışmalar emre mukâbil bir şekilde gerçekleşmiştir.

1.5.2. Nehiy Sıgaları

Nehiy sigaları -emirde olduğu gibi- sarîh ve gayri sarîh olmak üzere ikiye ayrılır.

1.5.2.1. Sarîh Nehiy Sigaları

Sarîh nehiy sigası asıl olarak Arapçada nehiy sigası başında ‘ل’ harfi bulunan meczûm fiili muzaridir.¹³⁴ Bu sığa hem II. Şahıs (hâzır), hem III. Şahıs (gaib) için kullanılır. “لا تفعل” sözünde olduğu gibi.¹³⁵

¹³¹ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, XV, 346,347

¹³² Muhsin Koçak, vd. *Fıkıh Usûlü*, Ensar neşriyat, İstanbul, 2015, s,301

¹³³ Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed İmamü'l-Haremeyn, *el-Burhan el-verekat*, Daru'l-kütübü'l-İlmiyye, Lübnan, 1997, I, 15; İbn Sam'anî, *Kavâtü'l-Edille fi'l-Usul*, I, 138; Âmidî, *el-İhkam fi Usulü'l-Ahkam*, I, 140; Tûfî, *Şerhu'l-Muhtasar*, el-Ravda, II,428; Bağli, *el-Udde fi Usulü'l-Fıkıh*, I, 159; Bağdadi Ebu Bekir Ahmet b. Ali b. Sabit b. Ahmet b. Mehdi el-Hatip, *el-Fıkıh ve'l-Mutefakkıh*, Daru'l-İbn Cevzî, Suud, h.1461, I, 222; Şirazî Ebu İshak İbrahim b. Şirazî, *el-Lem'a fi Usulü'l-Fıkıh*, Daru'l-Kütüp İlmiyye, Beyrut,2003, I, 24; Esfahani, *Beyanu'l-Muhtasar*, I, 58. Buharî, *Keşfu'l-Esrar*, I, 256; İbn Bedr b. Abdulkadir b. Ahmed b. Mustafa b. Abdurrahim b. Muhammed Bedran, *el-Medhal ila Mezhep İmam Ahmed*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, h.1401, I, 232; Şenkîti, *Müzekkeratün*, 2001, I, 241; Zeydan, *el-Veciz*, 301; Nemle, Abdulkarim b. Ali b. Muhammed, *el-Mühezzebe fi İlmi'l-Usulü'l-Fıkıhü'l-Mukarin*, Mektebetü'r-Reşidiyye, Riyad, h.1420, III, 1427; İneyzi, *Teysiri İlmi'l-Usulü'l-Fıkıh*, I, 252.

¹³⁴ İbn Sarî, *el-Lümha fi şerhi lümha*, II,858; Avni Hamid, *el-Menâhic li'l-Vâziha li'l-Belağa*, Kahire, Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, II, 92

¹³⁵ Bağli Muhammed b. Ebil Feth b. Ebi Fazl, *el-Matla ala'l-Elfazü'l-Mugniğ*, Mektebetü's-Sudani, 50; Farisi, Ebubekir Abdulkahir b. Abdurrahman Muhammed el-Cürcani, *el-Miftah fi's-Sarf*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1987, I, 55; Hatip Dimeşk Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer Ebul Meali, *İzah fi ulumi'l-Belağa*, Daru'l-Cel, Beyrut, 2000, III, 88

1.5.2.2. Sarih Olmayan Nehiy Sigaları

Sarih olmayan nehiy sigaları ise şunlardır:

- 1) Nehye Delâlet Eden Emir Sigası: Nehiy, bazen nehiy sigası ‘نرو’ örneğinde olduğu gibi nehye delâlet eden emir sigaları.
- 2) Haramlığa Delâlet Eden Lafızlar: Nehiy, bazen ‘حرم’ de olduğu gibi haramlığa delalet eden lafızlarlar.
- 3) Helal Olmayışı İfade Eden Lafızlar: Nehiy, bazen ‘لا يحل’ “helal olmaz” gibi helal olmayışını ifade eden lafızlar vasıtasıyla gelir.¹³⁶

1.5.3. Arap Dili Bakımından Nehiy Sigasının Kullanımları

Nehiy sigasının birçok manası vardır. Zerkeşi bunları on dört manada toplamıştır. Biz burada on ikisini zikretmekle iktifa edeceğiz.¹³⁷

1.5.3.1. Tahrim

Bir fiilin kesin olarak yasaklanmasına verilen addır. Hz. Peygamberin (s.a.v) “Eşek etinden hiçbir şey yemeyiniz ve onu yakınız.”¹³⁸ Hadisinde olduğu gibi. İbn’l-Battal bu hadisten istidlâl ederek evcil eşek etinin yenmesinin haram olduğunu söylemiştir.¹³⁹

1.5.3.2. Kerâhe

“Ey iman edenler, Cuma günü namaz için çağrıldığında Allah’ın zikrine koşun ve alışverişi terk edin”¹⁴⁰ ayeti ve “Ben Allah yolunda bir at tasadduk etmiş idim. Ona sahip olan kişi, hayvanın bakımını ihmal etti. Bunun üzerine atı satın almak istedim. Biraz ucuza satar diye düşünüyordum. Önce Resulullah (s.a.v.) 'e bir sorayım dedim: "Sakın ha!" buyurdu, "ne onu satın al ne de sadakana dön, hatta onu sana bir dirheme verse bile. Zira sadakasına dönen, kustuğuna dönen kişi gibidir”¹⁴¹ Hadisi kişinin sadaka olarak verdiği şeyi satın almasının mekruh

¹³⁶ Zeydan, el-Veciz, 301

¹³⁷ Zerkeşi, Bahru'l-Muhit, III, 367-369

¹³⁸ Buhârî, Megazi. h.no (4220), V, 36

¹³⁹ İbnu'l-Battal, Şerhi Sahihi'l-Buhâri, V,433

¹⁴⁰ Cuma 62/9

¹⁴¹ Buhârî, Zekât, h.no (1490), II,127

olduğuna delalet eder. Ulemanın çoğu bunu mekruh olarak görmüştür.¹⁴² İmam Nevevî de bu hadisi kerahet babı adı altında rivayet etmiştir.¹⁴³

1.5.3.3. Edep

“*Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın,*”¹⁴⁴ ayetinde ve Ebu Hureyre’nin “*Rasulullah kapların ağzından içmeyi nehyetti*”¹⁴⁵ sözünde olduğu gibi. Bu naslar nehyedilen şeyin edebe aykırı olduğuna delâlet eder.¹⁴⁶

1.5.3.4. İrşâd

“*Ey iman edenler! Açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek şeylerden sormayın.*”¹⁴⁷ Bu ayette nehiy cevabından hoşlanılmayacak şeylerin sorulmamasının daha uygun olduğunu ifade ediyor. “*لا تعمروا*” “*Ömürlük hibede bulunmayınız.*”¹⁴⁸ Yani; Mallarınızdan sonra geri almak üzere belli bir zamana kadar hibe etmeyiniz.¹⁴⁹ Nehiy bu naslarda irşâd ifade eder.

1.5.3.5. Tahkîr

“Sakın o kâfirlerden bir takımlarına veripte kendilerini zevklendirdiğimiz şeye heveslenip göz dikeyim deme.”¹⁵⁰ Burada nehiy dünyanın tahkirine delalet eder.¹⁵¹

1.5.3.6. Tahzîr

“*Ey iman edenler! Allah’tan ona yaraşır bir şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.*”¹⁵² Bu ayette nehiy Müslümanları riddetden uzak durma konusunda uyarır.

¹⁴² İbnu’l-Battal, *Şerhi Sahihi’l-Buhâri*, III, 537; Serahsî, *el-Mebsût*, XII,14; İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve’t-Tahsil*, XVIII, 277

¹⁴³ Nevevî, *Riyâzu’s-Sâlihîn*, I,665

¹⁴⁴ Bakara 2/237

¹⁴⁵ Buharî, Eşribe, h.no (5627), VII,121

¹⁴⁶ İbnu’l-Battal, *Şerhi Sahihi’l-Buhâri*, VI,78

¹⁴⁷ Maide 5/101

¹⁴⁸ Beyhaki, *Sünenü’l-Kübrâ*, Hibbat, h.no(11987), VI,290

¹⁴⁹ Hattâbi, *Mealimü’s-Sünen*, III,174

¹⁵⁰ Taha 20/131

¹⁵¹ Zerkeşi, *Bahru’l-Muhit fi Usuli’l-Fıkh*, III,367

¹⁵² Âli İmrân, 3/137

1.5.3.7. Beyânu'l-Âkıbe

”Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rab’leri katında rızıklandırılmaktadırlar.”¹⁵³ Nehiy burada hakiki manasında değildir. Bilakis bu ayetten murat edilen mana cihadın sonunun ölüm değil de hayat olduğudur.¹⁵⁴

1.5.3.8. Ye’se Düşürmek

”Boşuna özür dilemeyin, iman ettikten sonra küfrünüzü açığa vurdunuz.”¹⁵⁵ Buradaki nehiy münafıkların umutlarını kesmeleri için getirilmiştir.¹⁵⁶

1.5.3.9. Teselli

”Üzülme, Allah bizimledir.”¹⁵⁷ Bu ayetteki nehiy hakiki manada değildir. Bilakis teselli manasındadır.¹⁵⁸

1.5.3.10. Duâ

”Ey Rabbimiz! Bize ihsan ettiğin hidayetden sonra haktan saptırma.”¹⁵⁹ Burada kastedilen mana duadır.¹⁶⁰

1.5.3.12. Diğer Kullanımları

Nehiy sigasının daha başka kullanımları da vardır.

1) Tesviye: Hangi seçenek olursa olsun sonucun değişmeyeceğini belirtmek. ”Sabredin veya etmeyin.”¹⁶¹ ayetinde olduğu gibi. Bu ayette nehiy sabrın olmasının ve olmamasının eşit olduğunu ifade eder.¹⁶²

¹⁵³ Âli İmrân, 3/169

¹⁵⁴ Zerkeşî, *Bahru'l-Muhit fi usuli'l-Fıkıh*, III,368

¹⁵⁵ Tevbe, 8/66

¹⁵⁶ Zerkeşî, *Bahru'l-Muhit*, III,367

¹⁵⁷ Tevbe, 8/40

¹⁵⁸ İbn Mufli, Muhammed b. Muflih b. Muhammed b. Mufric Ebu Abdullah Şemseddin el-Makdisi el-Hanbeli el-Merdavî, *Et-Tahbir Şerhu Tahrir*, V, 2279

¹⁵⁹ Âli İmrân, 3/8

¹⁶⁰ Şevkânî, *İrşadu'l-Fuhul ila Tahkiki'l-Hak min İlmi'l-Usul*, I, 279

¹⁶¹ Tur, 52/16

¹⁶² Merdavî, *el-Tahbir Şerhi Tahrir*, V,2282

2) İltimas: Kişinin kendiyle eşit seviyede olan birisini bir şeyden nehyetmesi iltimas ifade eder.¹⁶³Bu meseleye örnek olarak Musa ve Harun arasında geçen şu olayı zikreabiliriz. “O şöyle dedi:*Ey anamın oğlu! Sakalımı saçımı çekme*”¹⁶⁴Burda Musa’nın lafzı nehiydir ancak manası iltimas manasıdır.

3) Şefkat: Buhari, Keşfu’l-Esrar adlı kitabında nehyin şefkat manası da olduğunu söyler ve “*Bineklerinizi koltuk edinmeyiniz*”¹⁶⁵ hadisini örnek gösterir. ¹⁶⁶

4) İbâha :Sevap veya günah olmamak.Bir şeyin yasak ve haram olmaktan çıkması.¹⁶⁷ Bu hususta şu örnek olarak zikredebiliriz. “ *Musa,eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam artık bana arkadaşlık etme!Bu takdirde hakikaten benden yana mazaretin sonuna ulaşmış olursun dedi*”.¹⁶⁸Burda Musa’nın benimle arkadaşlık etme sözünde geçen ibahat ifade ediyor.

Nehyin tehdit manaları da vardır. Ebu Ya’la’nın Usul-ü fıkıh kitabında rağbet, istek, takrir, korkudan emin olma şeklinde manalar da buldum.¹⁶⁹

Nehiy sığasının, menedilen fiilin terk edilmesine hakikaten, diğer manalara ise mecazen delalet ettiği konusunda ittifak vardır. Fakat nehiy sığasının hem tahrime hem de kerahe manalarına aynı anda mı yoksa birine hakiki, diğerine mecâzi olarak mı delalet ettiği konusunda ihtilaf vardır. Usul âlimlerinin çoğu nehyin hakikaten tahrime, mecazen ise keraheye delalet ettiğini söylemiştir. Bununla birlikte nehiy sığasının hem tahrime hem de keraheye hakikaten delalet ettiğini söyleyen âlimler de mevcuttur.¹⁷⁰

1.6. Delâlet

1.6.1. Tanımı

Delâlet: Söylenilen bir sözün nasıl bir manaya konulmuş olduğunun bilenlerce anlaşılır olmasıdır.¹⁷¹

¹⁶³ Şevkânî, *İrşadu’l-Fuhul* I, 279

¹⁶⁴ Taha 20/94

¹⁶⁵ Ahmed, *Müsnedü’l-Mekkîn*, h.no(1565), XXIV, 407

¹⁶⁶ Bezdevi, *Keşfu’l-Esrar Şerhu Usulu*, I, 256

¹⁶⁷ Ebu Ya’la, *el-Udde fi Usuli’l-Fıkh*, II, 427

¹⁶⁸ Kehf 18/76

¹⁶⁹ Ebu Ya’la, *el-Udde fi Usuli’l-Fıkh*, II, 427

¹⁷⁰ Buharî, *Keşfu’l-Esrâr*, I,376; Âmidî, *İhkam*, II,231

¹⁷¹ Erdoğan, *Hukuk terimleri*, s.96

Kur'an'ı Kerim ve Rasulullah'ın sünneti Arapça dili ile nâzil ve vârid olmuştur. Bundan dolayı âlimler Kur'an ve Sünnet'in diline çok önem verdiler ve nasları doğru bir şekilde anlamak için bir takım kurallar koydular. Bundan dolayı İbnü'l-Kayyim şöyle demiştir. ‘Lafızların kendileri bizzat kastedilmez, bilakis o lafızlar konuşmacının muradını anlamak için gerekir. Delil ve her ne yoldan olursa olsun gereken işi ister işaret, yazı, ima, akli bir delil, şuan ki durumu, sürekliliğini izah etmektir.’¹⁷² Lafız kendi kapsamında bir gaye değildir. Bilakis o mütekellimin istediği manayı anlamak için bir vesiledir. Bundan dolayı usul âlimleri delalet konularını çokça vermiştir. Çünkü delaletin şer'i naslarından şer'i hükümler çıkarma noktasında önem vardır. Usulcüler lafzın manaya delalet etmesi konusunda Hanefiler ve mütekellimler olarak ikiye ayrıldılar.

1.6.2. Hanefilere Göre Lafzın Manaya Delâlet Şekilleri

Hanefiler'e göre lafzın manaya delâleti dört kısma ayrılır.

1.6.2.1. İbârenin Delâleti

İbareyle olan delâlet: Bu kelamın onun için sevk edilmesiyle beraber nassın hüküm üzerine lafız ve sığayla delâletidir.

Bu lafzın manaya delâlet etmesidir. Bu delalet ister asıl olsun ister teb'i olsun fark etmez.¹⁷³ Allah'ı teala'nın şu sözü buna örnektir. ‘Üzerlerine Allah'ın ismi anılmamış olanlardan yemeyin, çünkü onu yemek yoldan çıkmaktır.’¹⁷⁴ nassın ibaresi besmele çekilmeyen etin haram olduğuna delâlet ediyor.

Buna, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şu hadisini de örnek olarak verebiliriz; ‘Erkek, mahremi olmayan kadınla tek kalmasın.’¹⁷⁵ Nassın ibaresi, mahremi olmayan yabancı erkekle kalınmayacağına delâlet ediyor.

¹⁷² İbnü'l-Kayyim, Muhammed b. Ebu Bekir b. Sad eş-Şemseddin el-Cevzi, *İlamu'l-Muvakkin an Rabbi'l-Alemin* thk. Taha Abdurrauf, mektebetu ezher, Kahire 1968, I, 258

¹⁷³ Nizameddin Şaî, *Usulü Şaî*, Daru'l-kutubu'l-arabiyye, Beyrut, t.y, I, 99; Serahsî Muhammed b. Ahmet b. ebi Sehl Şemsü'l-Eimme, *Usulu Serahsî*, Daru'l-marife, Beyrut, t.y, I, 236; Taftazanî Sadeddin Mesud b. Ömer, *Şerh telvih ale tevzih*, Mektebutu subh, Mısır, t.y, I, 248; Buhârî Abdulaziz b. Ahmet b. Muhammed Alauddin, *Keşfu'l-Esrar şerhi usuli pezdevi*, Daru'l-kutubu'l-İslamiyye, Lübnan, t.y, I, 67-68; İbn Emir Hac Ebu Abdullah Şemseddin b. Muhammed el-Maruf b. Emiri Hac, *Takrir ve Tahbir*, Daru'l-kutubul İlmiye, 1983, I, 106; Hallaf, *Usulu Fıkh*, s.144; Zuhaylî, *Usulu Fıkhî'l-İslami*, I, 349; Hafız Senaullah Zâhidî, *Telhisi'l-Usul*, Merkez mahtutat, Kuveyt, 1994, I, 25; Abdullah b.Yusuf Cedi İneyzi, *Teysiri İlmi usulu Fıkh*, Müesseseti rayyan lit Tebaa, Beyrut 1997, s.312; Sülemi, *Usulu Fıkh*, I, 388; Zeydan, *el-Veciz*, s.354

¹⁷⁴ Enam 6/ 121

¹⁷⁵ Buhârî, Nikah, h.no (5233), VII, 37

1.6.2.2. İşaretin Delâleti

İşaretle olan delâlet: Meskûtun leh olmaksızın hüküm üzerine lafız ve sığayla nassın delâletidir.

Lafzın, siyakından ne asıl ne de tabi olarak kastedilmeyen bir mana üzerine delâlet etmesidir, ama bu mana, kelamın kendisi için söylendiği manaya lazımdır.¹⁷⁶

Mesela Ali b. Ebî Talip rivayet edildiği gibi, “Ben mezisi çok çıkan bir adamdım Mikdad b. Esved’e Rasulullah’a sormasını emrettim. Ona sordu o da “*abdest gerekir.*” buyurdu.¹⁷⁷ Rasulullah abdest almasını emrettiğine göre guslün vacip olmadığına işaret etmiş olmaktadır.¹⁷⁸

1.6.2.3. Nassın Delâleti

Nassın delâleti kendisi hakkında konuşulanın kendisi hakkında konuşulmayana karşı eşit veya daha evla olduğu için hükmünün sabit olmasının delaletidir.¹⁷⁹

Delaletle olan delâlet: Nassın lafzı ve sığası ile değil de bizzat kendisiyle hüküm üzerine delaletidir.¹⁸⁰

Bunun misali “*onlara öf bile deme*” ayetidir.¹⁸¹ Bu nassın ibaresi çocuğun ebeveynine “of” demesini nehyetmesine delalet ediyor. Bu nehiy ve bu sözün illeti bunlara eziyet ve elem yaşatmasıdır. “Of” demenin dışında elem ve eziyet barındıran birçok şeyler de mevcuttur ki bunlara da dövme ve sövme gibileri örnek verilir. Dövme ve sövmenin nehyin kapsamı alanının içinde olmasına zihin açıklık kazandırır. “Of” demeyi haram kılan ayet bunu da haram kılmıştır. “Of” demenin nehyedilmesinden lugaten akla gelen şey, ebeveyne eza olarak daha çok olan şeyin

¹⁷⁶ Serahsî, *Usul*, I, 236; Buharî, *Keşfu'l-Esrar şerhi*, I, 68; Taftazanî, *Telviḥ ale tevziḥ*, I, 248; İbn Emiri hac, *Takrîr ve tahbîr*, I, 106; Hallaf, *İlmi usulî fikh*, 145; Zuhaylî, *Usulu'l-Fikhi'l-İslamî*, I, 350; Zâhidî, *Telhîsi Usul*, I, 25; İneyzi, *Teyşiri İlmi Usulu Fikh*, 313; Zeydan, *el-Veciz*, s.356

¹⁷⁷ Buharî, *İlim*, h.no 132, I, 38

¹⁷⁸ Kasanî, Alaüddin Ebu Bekir b. Mesud b. Ahmet Kasanî Hanefi, *Bedai senai fî tertibi şerai'*, Daru'l-kutubi'l-İlmiye, 1986, I,37

¹⁷⁹ Buharî, *Keşfu'l-Esrar şerhi Usulî Pezdevi*, I,73; Emiri Hac, *Takrîr ve tahbîr*, I, 106; Hallaf, *İlmi Usulî Fikh*, s. 148; Zeydan, *el-Veciz* s. 361; Süllemi, *Usulu fikh ellezi le yesa' fakih cehlehu*, s. 389; Zuhaylî, *Usulu'l-Fikhi'l-İslamî*, I,353; Zâhidî, *Telhîsi usul*, s. 25

¹⁸⁰ Zeydan, *el-Veciz*, s.364

¹⁸¹ İsra 16/23

evleviyetle nehyedilmesidir. Buradaki uygun anlam, hükümde mantuk¹⁸² olandan meskut etmesi evladır. Buhari'nin rivayeti de aynı şekildedir.

Yine Maiz zina yaptığında ve Resulullah (s.a.v.) recmetti.¹⁸³ Bundan dolayı Maiz'in recmi hadis-i şerif'in ardından nas ile sabit olmuş ve başkalarının recm edilmesi de nas ile sabit olmuştur.¹⁸⁴ Ancak evli olan birine zina edenin had cezası kavli ve fiili sünnetle sabit olması mümkündür. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyuruyor “Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed (s.a.v.) onun Resûlüdür diye şahitlik eden kişinin kanı Müslümana helal değildir ancak şu üç şekilde helal olur. Nefse karşılık nefis, zina eden dul, dinden çıkan Müslüman...” Hadis-i şerif nassın ibaresine delâlet ediyor ki oda zina eden dulun katli helaldir.¹⁸⁵

1.6.2.4. İktizânın Delâleti

İktizâyla olan delâlet: Nassın lafzı, sığası ve bizzat kendi manası olmadan, kelamın doğru olabilmesi için başka bir şey ile hüküm üzerine nassın delaletidir.¹⁸⁶

İktizânın delaleti, nazmın hükme faydalı ve muceb olması için mansus üzerine takdir edilmesi zorunlu olan bir ziyadeliktir. Takdir olmadan nazm ile amel edilmesi mümkün değildir.¹⁸⁷

Serahsî iktidâu'n-nâssı şöyle tanımlamıştır: İktidâun mansus üzerine bir ziyadelikten ibarettir. Hükümün muceb ve nazmın faydalı olması için takdir şartı koşulur veya hükmü gerektirmesi gerekir. Bu şekilde olmazsa nazmın ameli imkansızdır.¹⁸⁸

Buna şu ayeti örnek verebiliriz “Ölü(hayvan eti) sizlere haram kılındı”¹⁸⁹ Burada mahzuf olan şey takdiran ölü hayvanın etinin yenilmesi”dir.

Yine bir başka ayeti kerimede “Anneleriniz sizlere haram kılındı”¹⁹⁰ Burada mahzuf olan şey “annelerinizle nikah kıymanız size haram kılınmıştır” sözüdür.

¹⁸² Vehbe Zuhaylî, *Usulu' l-Fıkhi'l-İslami*, I,353

¹⁸³ Buhârî, Megazi.h.no (6824), VIII, 266

¹⁸⁴ İbn Sam'anî, *Kavâtı'l-Edille fi'l-Usul*, I,261

¹⁸⁵ Buhârî, Diyet.h.no (6878), IX, 5

¹⁸⁶ Gazâlî, *el-Müstesfa*, I,25

¹⁸⁷ Süllemî, *Usulu'l-Fıkhi ellezî lâ yesau el-Fıkhi cehlehû*, I,388-389; Buharî, Abdulaziz b. Buharî, *Keşfü'l-Esrar Şerhi Usuli'l-Bezdevi*, t.s. I, 101; Zuhaylî, *Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*, I,355; Zeydan, *el-Veciz*, s.363-364

¹⁸⁸ Serahsî *el-Usûlu's-Serahsî*, I,248

¹⁸⁹ Mâide 5/3

¹⁹⁰ Nisâ 4/23

İktizâ (talep) ve takdir 3 kısımdır. Bunlar şöyledir :¹⁹¹

1. Kelamın doğru olabilmesi için takdiri vacip olan: Hz. Peygamber'in (s.a.v) Hadis'inde olduğu gibi : “*Kim fecirden önce oruca başlamazsa onun orucu yoktur.*”¹⁹² Buradaki takdir; Orucu sahih değildir, anlamındadır.¹⁹³

2. Kelamın aklen sahih olabilmesi için takdiri vacip olan: Allah'ın (c.c) kavlinde olduğu gibi: “*Ölü size haram kılındı*”¹⁹⁴ Burada kelamın aklen sahih olabilmesi için mahzup bir takdir gerekir. O da; Ölü eti haram kılındı, ifadesidir.¹⁹⁵

3. Kelamın şer'an sahih olabilmesi için takdiri vacip olan: Kölesi olan birine bir insanın şöyle demesi: “Köleni benim adıma azat et, ücreti bana aittir.” Bu kavli bir tasarruftur. Şer'an sahih olmaz. Ancak geçmişte bir alışverişin olmasıyla olur. Çünkü şer'an başkasının kölesini azat etmek ancak velayet veya vekâlet ile sahih olur.¹⁹⁶

Binaen aleyh: Şer'an bu tasarrufun sahih olabilmesi evvela köleyi azat etmeyi murat etmeye bağlıdır. Köleyi azat etmeyi isteyen kimseye kölenin mülkiyetinin nakledilmesi için gereken şey burada alışveriştir. Bu alışveriş köleyi azat etmek isteyen kimsenin kastettiği manadır. Her ne kadar bunu açıkça söylemese bile. Çünkü azat etmek isteyen kimsenin “şu kadar liraya” demesinden bey' anlaşılır. Ve kelamın takdir şöyle olur: “ Şu köleni bana bin liraya sat ve onu azat etmeye benim yerime vekil ol”¹⁹⁷ şeklindedir.

Yukarıda vermeye çalıştığımız konuyu şu şekilde özetleyebiliriz:

1.6.3. Cumhura Göre Lafzın Manaya Delalet Şekilleri

Kelamcılar'a göre lafzın mana üzerine delaleti iki şekildedir:

¹⁹¹ Tûfî, *Muhtasa'r-Ravda*, II.710-711; Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, et-Tusi *el-Müstasfa* Daru'l-kütübü'l-İlmiyye, 1993, I.263; Âmidî, *İhkam Usulu'l-Ahkam*, IV, 253; Ebu Abdullah Bedreddin Muhammed b. Abdullah b. Bahadır Zerkeşî, *el-Behiru'l-Muhit fi-Usuli'l-Fıkıh*, Daru'l-kutub, 1994.IV,220-221; Buharî *Keşfu'l-Esrarı Şerh Usuli'l-Bezdavi*, I.76; İsfahani, *Beyanı Şerh muhtasar İbn el-Hacib*, III.387; Taftazanî, *Şerhu'l-Telviḥ ala et-Tevdih*, I.264; Zuhaylî, *Usul-i Fıkhi'l-İslam*, I. 356-357; Zeydan *el-Veciz* s.364; Nemle, *el-Muhazzeb*, IV-1727-1730; Sullemi *Usul-i Fıkıh ellezi la yes'Fıkıh cehle* I,375-376

¹⁹² Ebu Davûd, Süleyman b. Eş's b. Bîşr b. Şedad b. Ömer el-Ezda Sicistani Sinan, Mhk. Muhammed Mahyi et-Dini Abdülhamid, *el-Mektubetü'l-Asriyya*, Beyrut, *Sünen Ebi Davûd*, h.no.(2454),II,329.

¹⁹³ Zuhaylî *Usulü Fıkhi'l-İslami*, I. 356

¹⁹⁴ Mâide 5/3

¹⁹⁵ Nemle, *el-Mahzub fi ilmi'l-Usu'li'l-Fıkhi'l-Mukarn*, IV, 1730

¹⁹⁶ Nemle, *el-Mahzub*, IV, 1728-1729

¹⁹⁷ Nemle, *el-Mahzub*, IV, 1728-1729

1.6.2.1. Mantûkun Delâleti

Mantûkun delâleti *lafzın, sözde zikri geçen ve ifade edilen bir şeyin hükmüne delâlet etmesi* demektir.¹⁹⁸

Başka bir deyişle mantûkun delâleti, sözün söylendiği yere ve hususa delâleti demektir.

Bu da açık veya ima yoluyla lafzın ifade ettiği manadır.¹⁹⁹

1.6.2.1.1. İşaretin Delâleti

Lafzın nas ile kastedilmeyen bir hükme delalet etmesidir ama bu hüküm, kelamın kendisi için söylendiği hükmün bir gereğidir ki konuşanın kastettiği şey o değildir. Allah Teala'nın şu sözü gibi: “وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ”. “Onların(annelerin) yiyeceği, giyeceği örfe uygun olarak babaya aittir.”²⁰⁰ Ayet, aslında ibaresiyle annenin nafakasının baba üzerine vacip olduğunu beyan etmek için gelmiştir. Çünkü yukarıda bahsedilen ayette geçen ibarede ihtisas için olan lâm harfî cer ile çocuk, mevlûdün lehe (babaya) nispet edilmiştir ki bu ihtisasın çeşitlerinden biri olup, nesep ihtisasıdır.²⁰¹

1.6.2.1.2. İktizânın Delâleti

Lafzın konuşanın kastettiği manaya delâlet etmesidir ki lafzın doğru olması veya onun aklî ya da şer'î doğruluğu bu manaya bağlıdır.²⁰² Allah Teala'nın şu sözünde olduğu gibi: “فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ” “her ki hasta veya yolcu ise orucunu başka günlerde tutar”.²⁰³ Burada (فَأَظَر) “orucunu açar” lafzını (سفر) lafzından sonra takdir etmek lazımdır. Çünkü kelamın doğru olması o lafzın takdirine bağlıdır.

¹⁹⁸ İbnü'n-Neccar Sakiyyuddin Ebu Bakka Muhammed b. Ahmed b. Abdulaziz b. Ali b. Futuhi'l-Maruf b. Neccar el-Hanbeli, *Şerhi Kevkebu'l-Münir*, thk. Muhammed Zuhaylî, Mektebetü'l-Abikan, 1997, III, 473; Ceyzânî Muhammed b. Huseyin b. Hasan, *Mualimi Usuli Fıkh'inde ehli sunnet ve'l-Cemaat*, Daru İbni'l-Cevzi, h.1427, I, 446-448; Zâhidî, *Telhisu'l-Usul*, I,16.

¹⁹⁹ San'ani, *Usulu'l-Fıkhî el-Müsemma İcabetü's-Sa'il Şerhu Buğyeti'l-Âmil*,VI,239; İbnu'n-Neccâr, *Muhtasaru't-Tahrîr*, III,473; Attar, *Haşiyetü'l-Attar*, I,315; Züheyli, *Usulu'l-Fıkhî'l-İslami*, I, 360; Abdü'l-Kerim b. Ali b. Muhammed Nemle, *el-Muhezzeb fî Usuli'l-Fıkhî'l-Mukârun*, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1999, IV, 722.

²⁰⁰ Bakara 2/233

²⁰¹ Şevkânî, *İrşadü'l-Fühûl*, II, 36; Ceyzanî, *Me'alim*, I, 447.

²⁰² Şevkânî, *İrşadü'l-Fühûl*, II,36; Nemle, *el-Muhezzeb*, IV,724; Ceyzânî, *Me'alim*, I, 447.

²⁰³ Bakara 2/184

1.6.2.1.3. İmanın Delâleti

“Vasfın bir hükme bitişmesi ki bu vasıf veya benzeri ta’lil için olmazsa bu bitişme şâri’nin kelamının fesahatinden uzak olur ve anlaması zor olmaz.”²⁰⁴ Başka bir mana ile “kelamın manaya sarahaten delalet ettiği gibi kelamın hükmün illetine tenbih olarak delalet etmesidir.”²⁰⁵ Allah Resulünün şu sözünde olduğu gibi: “إِنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ إِنَّمَا هِيَ مِنَ الطَّوَافِقِ عَلَيْكُمْ وَالطَّوَافِقِ”²⁰⁶ “O(kedi) pis değildir, o sizin evlerinizde ve çevrenizde çok dolaşan temiz hayvanlardandır.” Zira Allah Resulü (s.a.v.) kedinin temiz olması ve necaset olmamasına evde dolaşıcı olmasını sebep kıldı. Çünkü kedinin evde dolaşıcı olması sebep olmasaydı ki onunla kayıtlı olarak zikretti onu zikretmezdi.²⁰⁷

1.6.2.2. Mefhûmun Delâleti

Mefhûmun delâleti, *lafzın, sözde zikredilmeyen bir şeyin (meskutun anı) hükmüne delâlet etmesi* demektir.²⁰⁸

Mefhum iki çeşittir. Bunlar:

1.6.2.2.1. Mefhûmu’l-Muvafakât

Mefhûmu muvâfakat *nassta zikredilen şeye ait hükmün, araştırma ve içtihadı ihtiyaç duyulmadan sadece lafızdan anlaşılabilen gaye ve illet sebebiyle, zikri geçmeyen hususlar hakkında da sabit olduğuna delâlet etmesidir.*

Bu, “Fahva’l-Hitab” veya “Lahnu’l-Hitab” diye de isimlendirilir.²⁰⁹

1.6.2.2.2. Mefhûmu’l-Muhalefet

Mefhûmu muhalefet, *lafızda zikri geçen şeyin hükmünün, hükümde dikkate alınan kayıtlardan birini taşımaması sebebiyle, zikri geçmeyen şey hakkında sabit olmadığına delâlet etmesidir.*

²⁰⁴ İbnü’n-Neccâr, *Muhtasarü’t-Tahrîr*, IV, 251; Alaüddin Ebu’l-Hasan Ali b. Süleyman el-Mardâvi, *et-Tahbîr Şerhu’t-Tahrîr fî Usulî’l-Fıkhi*, Riyad, Mektebetü’r-Rüşd, 2000, VII, 3324; Şevkânî, *İrşadü’l-Fühûl*, II,37; İsfahânî, *Beyanu’l-Muhtasar*, III,87-94; Zeydan, *el-Veciz*, s.366-369; Zühaylî, *Usul*, I,362-367.

²⁰⁵ Zâhidî, *Telhis*, I, 15.

²⁰⁶ Ebu Davûd, *Sünen*, Taharet, h.no.(75), I,20.

²⁰⁷ Gazâlî, *Mustasfa*, I,308.

²⁰⁸ İbnü’n-Neccâr Sakiyyuddîn Ebu Bakka Muhammed b. Ahmed b. Abdulaziz b. Ali b. Futuhi el-Maruf b. Neccâr el-Hanbelî, *Şerhi Kevkebi’l-Münir*, thk. Muhammed Zuhaylî, Mektebetü’l-Abikan, 1997, III, 473; Ceyzânî Muhammed b. Huseyin b. Hasan, *Mualimi Usulî Fıkh’inde ehli sunnet ve’l-Cemaat*, Daru İbni’l-Cevzi, h.1427, I, 446-448; Zâhidî, *Telhisu’l-Usul*, I,16.

²⁰⁹ Âmidî, *el-İhkam*, III,66.

Başka bir deyişle, *bir şeyin hususi olarak zikredilmesiyle o şeyin dışındakilerde hükmün nefyedilmesine delalet etmesidir*. Bunun Hanefilerdeki karşılığı “Delaletü’n-Nas” dır.

Kısaca “söylenmeyen mananın hükümde söylenene muhalefet ettiği mefhumdur”.²¹⁰

Bu “Delilu’l-Hitab” diye de isimlendirilir.²¹¹

Mefhumu’l-Muhalefet birkaç kısma ayrılır. Bunlar şöyledir:²¹²

i) Mefhûmu Sıfat: Hz. Peygamber’in hadisindeki saime²¹³ sıfatı gibi, nitekim Allah Resulü şöyle buyurdu: “ yalnız otlama ile yetinen koyun kırk tane olursa onda bir koyun zekât vardır.”²¹⁴ Bunun muktezası otlama ile yetinmeyen yem verilen koyunlarda zekâtın vacip olmamasıdır.

ii) Taksim: Hz. Peygamber’in buyurduğu gibi *’Dul kadın kendisine istişare edilmeden nikâhlanamaz bakire de izni sorulmadan nikahlanamaz.’*²¹⁵ Bu taksimin sebebi ise iki hüküm birbirine zıt olduğu için, iki kısma ayırıp her biri için ayrı bir hüküm tayin etmek gerektiği içindir. Şayet burada ki hüküm genel olsaydı o zaman hadisin söylenme amacı olan taksim gerçekleşmezdi.

iii) Mefhûmu Şart: Buradan maksat hükmün şart edatına bağlı olduğu şeydir. Bunun misali (Onlardan hamile olanlara çocuklarını doğurana kadar infak edin)²¹⁶ Allah’u teala’nın da buyurduğu gibi ‘ان’ ve ‘اذا’ dır. Bu ayet kasıtlı hamile bırakılmayan kişiye nafakanın vacip olmadığının delilidir. Bunun misali Hz. Peygamber (s.a.v.) in şu sözüdür. ‘Sizden bir kimse namaz kılariken önüne bir şey koyduğu halde önünden geçmeye çalışılırsa onu defetsin.’²¹⁷ Namaz kılariken insanların önünden geçmemesi için koyulan şart mefhumu şarttır. Ancak biraz önceki mefhumdan da anlaşıldığı üzere insanları engelleyecek bir eşya koymadığı

²¹⁰ Ceyzânî, *Meâlim*, I,454; İbnü’l-Dahhan, *Takvîmü’n-Nazar*, I,95; Âmidî, *el-İhkam*, II, 257.

²¹¹ Gazâlî, *Mustasfa*, II,265; Âmidî, *el-İhkam*, III,69; İbn Kudame, *Ravdatu’n-Nazır*, II,114.

²¹² Âmidî, *el-İhkam*, III,69; İsfahanî, *Beyanu’l-Muhtasar*, II,444-445; Züheylî, *Usul*, I, 362-367; Ceyzânî, *Mealim*, I,454-455.

²¹³ Saime: Senenin altı aydan fazlasını otlaklarda beslenerek geçiren hayvandır.

²¹⁴ Ebu Davûd, *Sünen*, Zekat, h.no (1567) II, 97.

²¹⁵ Müslim, *Hac* h.no (1426), II,1037.

²¹⁶ *Talak* 65, 6

²¹⁷ Buharî, *Salat*, h.no (509), I,137.

zaman önünden geçenleri defedemez.²¹⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “uykudan uyanınca, sizden hiç kimse, ellerini üç sefer yıkamadıkça kaba sokmasın. Çünkü o, eller geceyi (vücudunun neresinde) geçirdiğini bilmez.”²¹⁹ Burada ki nehiy mefhumu şartında delalet ettiği gibi uykudan yeni uyanan kimseyi sakındırmaktır.²²⁰

iv) Mefhûmu Gâye: Hükümün (الى) (حتى) gibi gayenin unsurlarıyla yardım almasına denir. Buna misal ise Allah’u teala’nın kavlidir. “Eğer kadını bir daha boşarsa, bundan sonra artık başka bir kocaya varıncaya kadar ona helal olmaz.”²²¹ Bunun misali Hz. Peygamber(s.a.v.)’in şu sözüdür: “Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerlik(seçim) hakları vardır”²²² burada ki muhayyerlik mefhumu gayeden de anlaşıldığı üzere ayrılmaktır, eğer ayrılırlarsa muhayyerlik hakları biter.²²³

v) Mefhûmu Âdet: Bu, Allah(cc)’ın da buyurduğu gibi hükmün belirli sayılara has olmasıdır. (zina edenlere (erkek-kadın) 80 sopa vurun²²⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hususta şöyle buyurmuşlardır: “hırsız dinarın çeyrek veya daha fazla miktarına tekabul eden bir malı çalarsa eli kesilir.”²²⁵ Burada ki hırsızın elinin kesilmesini izah eden hadis, mefhumu adetten de anlaşıldığı üzere dörrte bir veya daha fazla bir miktara tekabul etmesidir.²²⁶

vi) Mefhûmu Lakab: İster nevi ister ismi cins isterse de vasıf veya alemlerden bir alem olsun kendisiyle kişinin tabir edildiği ismi mefhuma mefhumu lakab denir. Alemin misali: Allah’u teala’nın “Muhammedun Rasulullah”²²⁷ kavlidir mefhumu muhalefeden de anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) dışında kimse “Rasulullah” değildir.

²¹⁸ İbn Recep, Zeyneddin Abdurrahman b. Ahmed b. Recep b. Hasan el-Bağdadi, *Fethul Bari şerhi Sahihi Buhârî*, Mektebetu’l-Guraba Eseriyyetu Medinetü’l-Münevvere, 1996, IV, 82.

²¹⁹ Müslim, Taharet, h.no (278), I, 233.

²²⁰ Zerkânî Muhammed b. Abdalbaki b. Yusuf el-Mısri, *Şerhi Zerkani ala Muvatta İmam Malik*, thk. Abdurraf Sad, Mektebetu Sakafetu Diniye, Kahire, 2003, I, 128-129.

²²¹ Bakara 2, 230

²²² Buhârî, *Buyu’*, h.no (2079), III, 58.

²²³ Senedi Muhammed b. Abdulhadi et-Tetvi, *Haşiyetu Senedi ale Süneni Nesai*, Mektebu Metbuati İslamiyye, Halep, 1986, VII, 248.

²²⁴ Nur 24, 4

²²⁵ Buhârî, *Hudud* h.no.(6789), VIII, 160.

²²⁶ Takiyyuddin Ebu Feth Muhammed b. Yali el-Kuşeyri İbn Dakik el-İ’ d el-Mısri, *İhkamu İhkam şerhi Umdeti Ahkam*, Matbaatu Sünneti Muhammediyye, II, 246-247.

²²⁷ Fetih 48, 29

Vasfin misali ise rasulullah'ın (durumu iyi olan bir kimse zekât vermediği zaman onu uyarmak ve cezalandırmak caizdir.) kavlidir.²²⁸

İsmi cinse misal ise Ubade b. Samit'in Rasulullah'dan rivayet ettiği hadistir. “Ben Rasulullah (s.a.v.)'ın “altının altınla gümüşün gümüşle buğdayın buğdayla arpanın arpayla hurmanın hurmayla tuzun ise tuzla satılmasını men ederken' duydum.”²²⁹ Mefhûm-ı muhalafenin lakab bahsinden anlaşıldığı üzere hadiste zikredilen altı faiz eşyası dışındaki şeyler ismi cins olduğu için faiz değildir.

İsmi nevin misali: Rasulullah(s.a.v.)'ın “*koyunun zekâtı saime (kırdan otlatılan)lardan alınır. Saime koyun 40'a ulaştımı 120'ye kadar bir koyun alınır.*”²³⁰ Şöyle ki bu hadis mefhumu muhalefe çerçevesinde koyunun zekâtını tayin eder ve bunun dışındaki hususlarda bir zekât olmadığı beyan eder²³¹ bu durumdan anladığımız üzere lakab eğer hükme boyun eğdiği için Salih olan vasıfları gerektirirse o zaman mefhumu lakap değil mefhumu sıfat diye itibar etmek gereklidir. Çünkü mefhumu sıfat mefhumu lakabdan daha güçlüdür.²³² Bundan dolayı cumhuru ulema, Ebu Hanife, ashabı ve bazı mutekellimin mefhumu muhalefeti kabul etmezler.²³³

²²⁸ Ebu Davûd, *Sünen Akdiyye*, h.no (3628), III, 313.

²²⁹ Müslim, *Talak*, h.no (1587), III, 1210.

²³⁰ Buharî, *Zekat*, h.no (1454), II, 118.

²³¹ Zuhaylî, *Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*, I, 365-366.

²³² Ceyzânî, *Maâlimu Usuli'l-Fıkhi*, I, 455.

²³³ İbnü'l-Arabi, el-Kadi Muhammed b. Abdullah Ebu Bekir b. el-Arabi el-İşbili el-Maliki, *el-Mahsul fi Usuli'l-Fıkhi*, thk. Huseyin Ali Yedri ve Said Fevde, Daru'l-Beyarik, Umman h.1420, I, 104; Tûfî, *Şerhi Muhtasarı ravda* II, 725; Subki Takiyyuddin Ebu Hasan Ali b. Abdulkafi b. Ali es-Subki, *İbhac fi şerhi'l-Minhac (Minhacı Vusul ile İlmi usul li Kadi Beydavi)*, Daru'l-kütübü'l-İlmiye, Beyrut, h.1416, I,368; Karrafi Ebu Abbas, Şihabuddin b. İdris b. Abdurrahman el-Maliki, *ez-Zehire*, thk. Muhammed Hacci, Daru'l-Garib islami, Beyrut, 1994, I, 102; Cuveyni Abdullah b. Abdulmalik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed Ebu Mualî Rukneddin İmam Harameyn, *el-Burhan fi usuli'l-Fıkhi*, thk. Salah b. Muhammed, Daru'l-kutubul İlmiye, Beyrut, h.1418, I, 166; Taftazanî, *Şerhi Tenkihi Fusul*, I, 270; İsfahani, *Beyanı Muhtasar şerhi Muhtasar İbn Hacib*, II, 440. Zerkeşi, *el-Muhit fi Usuli'l-Fıkhi*, V, 133; Attar, *Haşiyetu'l-Attar*, I, 334; Şevkânî, *İrşadu'l-Fuhul*, II, 42.

İKİNCİ BÖLÜM

SÜNNETTE YER ALAN EMRİN DELÂLETİ

Sünnette yer alan emrin delaletine geçmeden önce emrin delaletini anlamada karinenin yerini belirlemek uygun olacaktır.

2.1. Emrin Delâletini Anlamada Karinelerin Yeri

2.1.1. Karinelerin Etkisi

Nasları anlama, delilleri bilme ve geniş olan bir muradı/maksadı sınırlandırma açısından karinelerin çok önemli bir yeri vardır.

Ebu'l Hasan el-Basri'ye²³⁴ göre delillerden hüküm çıkarmak (istidlal), delillerde karinelerin bulunup bulunmamasına göre değişiklik gösterir. Zira karineler bazen hitabı zahirinden anlamından çıkarır bazen de zahiri manasını tamamlayıcı olur.²³⁵

Bununla ilgili olarak emir sığası üzerine gelmiş bazı örnekler vardır ve karineler için nasıl olduğu ve buradaki maksadı anlamada nasıl rol oynadığı bulunmaktadır. Bu örneklerden bazıları şöyledir:

i) Hz.Peygamber (s.a.v) üç kere “*Akşam namazı kılmadan önce iki rekât kılın*” buyurmuş, sonunda “*isteyen için*”²³⁶ ifadesi kullanmıştır. Bu sebeple buradaki emir mendub oluşunu ifade eder. Çünkü buradaki “isteyen için ” karinesi bu emrin hükmünü menduba çevirmiştir. Emir istek manası üzerine tealluk edilirse o emir mendup ya da mübaha döner. Ayrıca onda ecir söz konusu olduğu için onunla mendubu kastetmiş olduğu anlaşılır.²³⁷

²³⁴ Hakkında bk. Şemsüddin b. Ebu Abdullah b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyerü'l-Alami'n-Nübela*, thk. Şuayib Arnavud vd., yy. 1985, XVII, 587-588

²³⁵ Ebu Hüseyin, *el-Mutemed*, II, 342

²³⁶ Buharî, Cum'a h.no (1183), II, 59

²³⁷ Nemle, *el-Mühezzeb*, III, 1329-1333

ii) Keza Hz.Peygamber'in (s.a.v) Amr b. Ebi Seleme'ye: “*Ey çocuk Allah'ın ismini an, sağ elinle ye ve önündekinden ye*”²³⁸ buyurması da böyledir. Çocuğa özel yöneltilen tedip karinesi onu mendupluktan çıkarmıştır. Çünkü mendup ile te'dib arasında umumilik ve hususilik söz konusudur ki te'dib hususi, mendup ise geneldir.

iii) Ebu Katade'nin Hz. Peygamber'den (s.a.v) “*Sizden biriniz mescide girdiği zaman oturmadan önce iki rekât namaz kılsın*”²³⁹ rivayetinde yer alan emrin zahiri ‘mutlak emir vucubiyet içindir’ diyenlere göre vucubiyet üzere gelmiştir. Davud ez-Zahiri de bu hadisi vucubiyete hamledenlerdendir.²⁴⁰ Ancak emri İbn Hazm, zahiri olarak almış ve onu sünnet-i müekked olarak kabul etmiştir.²⁴¹ Bu hadisteki emri cumhur ise,²⁴² Ebu Suhayl b. Malik'in hadisinde bir adamın Hz. Peygamber'e (s.a.v) İslam'dan sorduğunda Hz. Peygamber'in (s.a.v) “Bir gün ve gecede beş vakit namazdır”²⁴³ sözünü dikkate alarak menduba hamletmiştir.²⁴⁴ Yani müslüman üzerine beş vakitten başka zorunlu bir namaz ibadeti olmadığını beyan eden bu son hadis diğer hadisi anlamada karine oluşturmuştur.

2.1.2. Karine ile Amel Etmenin Şartları

Arapçada belağat, fıkıh ve fıkıh usulü âlimlerinin kitaplarında karine ile amelin şartlarının topluca ele alındığı bir bölüm bulamadık. Ancak bu konuda İbn Teymiye'nin bazı kurallar belirlediğini tespit ettik. Şöyle ki:²⁴⁵

- 1) Dili Bilmek: Kastedilene anlamak ve kelamın manasını bilmek için konuşanın dilinin bilinmesi ve hitapdaki âdetin ve örfünün bilinmesi.
- 2) Mütakellimin Halini bilmek: Mütakellimin halinin bilinmesi çünkü mütakellimin halini anlamak kelamındaki maksadına delalet eder.

²³⁸ Buharî, Etime h.no (5379), VII, 68

²³⁹ Buharî, Salat h.no (444), I, 96

²⁴⁰ İbn Hazm, *el-Muhalli İbn Asar*, III,273

²⁴¹ İbn Hazm, *el-Muhalli*, III,275

²⁴² İbn Battal Ebul Hasen Ali b. Halef b. Abdul Malik, *Şerhü Sahihi'l-Buharî İbn Battal*, thk. Ebu Temim Yasir b. İbrahim, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003, I, 251-255; Aynî Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed. b. Musa b. Ahmed b.Hüseyin el-Kaytani el-Hanef, *Şerhu Süneni Ebi Devud*, Mektebetü'r-Riyad 1999, II, 378; Nevevî Ebu Zekariya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Minhac Şerhi Sahihi Müslim b. Haccac*, Daru'l-İhyayi Türesi'l-Arabi Beyrut, 1974,V,226

²⁴³ Aynî, *Şerhu Ebi Davud*, II, 278

²⁴⁴ Kurtubî Ebu Ömer, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülber, *el-İstizkar*, thk. Salih Muhammed Ata Daru'l-Kirabu'l-İlmiyye, Beyrut h.1421, II, 30; İbn Dakik, *İhkam Umdetü'l-Ahkam*, I, 287; İbn Recep, *Fethü'l-Bari Şerhi Sahihi'l-Buharî*, III, 270

²⁴⁵ İbn Teymiyye, *Mecmuatü'l-Fetava*, VII, 155; İbn Teymiyye, *el-Fetavatü'l-Kübra*, IV,302

- 3) Muhatabın Halini bilmek: Muhatabın halini anlamak şart koşuldu. Yani lafızdaki manayı anlamada dinleyenin hali.
- 4) Kelamı Baştan Sona Kadar İyice Dinlemek: Kelamın başından sonuna kadar dikkat edilmesi şarttır. Çünkü lafzın sonuna kadar dinlemeden neye delalet ettiği anlaşılmaz.²⁴⁶

2.2. Karinelerden Soyutlanmış Emrin Delâleti

Daha önce ifade edildiği üzere emir sigası birçok manaya gelmekte olup karine bulunduğu hangi mananın kastedildiği kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Bununla birlikte âlimler emir sigası karinelerden soyutlandığında asıl olarak hangi manaya delalet ettiğinin tespiti bakımından birkaç farklı görüş öne sürmüşlerdir. Bunları şöyle verebiliriz.

2.2.1. Vücub İfade Edeceği Görüşü

Cumhur emri değiştirecek bir karine olmadıkça emir vucubiyet ifade eder görüşünü benimsemişlerdir. Hanefiler,²⁴⁷ Malikilerin çoğu²⁴⁸ ve bazı Şafiiler²⁴⁹ bu görüşü benimseyenlerdir. Bazı müellifler²⁵⁰ bu görüşü Şafiiler ve Hanbelilerin de benimsediğini söyler.²⁵¹

Malikilerden İbn Arabî'ye göre "Mutlak emir kesin olarak bir şeyin yapılmasını ifade eder."²⁵² Cüveynî'ye göre bütün mezhep âlimlerinin görüşlerinin en meşhur olanı emir sigası karinelerden soyutlandığı zaman vücub ifade eder diyen görüştür. Yine o da da Şafiilere ait görüşü benimsemiştir. Ebu Ya'la Ahmed b.

²⁴⁶ İbn Teymiyye, *Mecmuatü'l-Fetava*, VII, 155; İbn Teymiyye, *Fetavatü'l-Kübra*, IV,302

²⁴⁷ Cessas, *el-Fusul fi'l-Usul*,II,87; İbn Sem'ani, *Kavatı'ul Edile*, I,54; Buharî, *Keşfu'l-Esrar şerhu Usuli'l bezdevi*, I,11; Şaşı, *el-Usul*, I,121

²⁴⁸ Isfehani, *Beyanu'l-Muhtasar*, I,31

²⁴⁹ Cuveyni, Melik b. Abdu'l-Melik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveynî abu'l-Meali Ruknu'd-Din imamu'l Hameyn, *el-Varakat*, thk.Abdul-Latif Muhammed b. Abdullah, Daru'l kütübü'l-İlmiye, Beyrut,2003, I,13; Şirazi, Ebu İshak İbrahim b. Yusuf, *el-Lema fi Usuli'l Fikh*,daru'l-kütübü'l-İlmiye,bayrut,2003, I,13

²⁵⁰ Cuveyni, *Kitabu'l-Telhis fi Usuli'l-Fikh*, thk.Abdullah Cülem Beşir Ahmed, Daru'l-kütübü'l islamiyyet, Ts.,1,286; Âmidî, *İhkam fi Usuli'l Ahkam*, II,144; Zerkeşî, *Bahru'l-Muhit fi Usuli'l Fikh*, III, 286; Mardini Şemsuddin Muhammed b. Osman b. Ali el-Mardini eş-Şafîi, *el-Cümüz Zehrat ala halli Elfaz el-Varakat fi usuli'l Fikh*, thk. Abdul kerim b. Ali en-Nemle, mektebetü ruşd rüyad,1999, I,115

²⁵¹ İbn Kudame, *Ravzatu Nazir ve Cennetu'l-Menazir*,I,552; Ba'li, *el-Kavaid ve'l-Fevaidi'l-Usuliyye*, I,221; Mardavi, *et-Tehbir Şerhu Tahrir fi Usuli'l Fikh*,V,2202

²⁵² İbnu'l-Arabi, *Mehsul* I,59

Hanbel'in, "Eğer emir karinelerden soyutlanmış olarak gelmiş ise emredilenin yerine getirilmesi vucubiyet ifade eder." dediğini nakletmiştir.²⁵³

-Bu Görüşe Sahip Olanların Delilleri

i) Cumhur emir karinelerden soyutlandığında vucubiyet ifade ettiğine dair Kur'an'dan "*Hayır. Rabbine andolsun ki iş bildikleri gibi değil, onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp sonra da senin verdiği hükme karşı içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.*"²⁵⁴ ayetini delil getirmişlerdir. Onlara göre yukarıdaki ayette emir vucubiyet için gelmeseydi böyle bir açıklama olmazdı.²⁵⁵

ii) Sünnetten getirilen delil ise: Akra b. Habis Hz.Peygamber (s.a.v) e: "*Bize gelen hacc emri her yıl için mi yoksa ömürde bir defa mı?*" diye sorduğunda Hz.Peygamber (s.a.v) "*Hayır, ömürde bir defadır.*" cevabını verdi. Hz.Peygamber (s.a.v) "*Eğer 'evet' deseydim her sene için vacip olurdu*" diye buyurdu.²⁵⁶ İşte bu Hz.Peygamber (s.a.v)'in emirlerinin vucubiyet ifade edeceğinin delillerindendir.²⁵⁷

Bu tıpkı dil bilimcilerin bir emre muhalefet eden kimseyi âsilik ile vasıflandırdıkları gibidir. Bundan dolayı bir efendi hizmetçisine bir şeyi emrederse ve hizmetçisi de bu emre karşı gelirse dilcilere göre o hizmetçi yerilmeyi ve cezalandırılmayı hak etmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere emir vucubiyet ifade etmeseydi bir cezalandırma söz konusu olmazdı.²⁵⁸

İbn Hazım bu görüşü te'yid ederek "Allah ve Rasulü'nün emirlerinin hepsi farzdır. Kimse Allah ve Rasulünün haram kıldığı şeyleri bir sahih nas olmaksızın veya icma olmaksızın bu mendup diyerek helal kılamaz." demiştir.²⁵⁹

2.2.2. Nedb İfade Edeceği Görüşü

Mu'tezile âlimlerin tamamı ve bazı Şafiiler²⁶⁰ emrin gereğinin mendub olması görüşünü benmsediler. Nitekim Şirazi'ye göre 'Mutezilenin emir mendubu

²⁵³ Cuveyni, *el-Burhan fi Usuli'l Fikh*. I,68

²⁵⁴ Maide,4,65

²⁵⁵ Âmidî, *el-Ahkam fi Usuli'l-Ahkam*, II,146; Subki, *İbhac fi şerhi'l-Minhac*, II,269-271; Asunî, *Nihayeti's-Usul şerhu minhacü'l-Usül*,I,251

²⁵⁶ Müslim, Hac, h.no (1337), II,975

²⁵⁷ Âmidî, *el-Ahkâm fi Usuli'l-Ahkâm*, II,177; Mardavi, *et-Tahbir Şerhu't-Tahrir*, III,1479-1481

²⁵⁸ İbn Neccar, *Muhtasaru't-Tahrir Şerhu Kevkebi'l-Münir*, II,190-192; Âmidî, *el-Ahkam fi usuli'l-Ahkam*, II,148

²⁵⁹ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'id b. Hazm ez-Zâhirî el-Endelûsî, *En-Nebzetu fi Usuli'l-Fikh*, thk. Muhammad Ahmad b. Abdullaziz, Dâru'l-kutubi'l-İlmiye, Beyrut, h.1405, I,43

gerektiriyor ve vucubiyete hamledilmez ancak delille olur' demektedirler ve bazı Şafililer de bu görüşü benimsemiştir.²⁶¹ Zerkeşi ise bu görüşü bütün Şafilere nispet etmiştir.²⁶²

-Bu Görüş Sahiplerinin Delilleri

H.z.Peygamber (s.a.v) "Size bir şey emrettiğim zaman, gücünüz yettiği kadarıyla onu yapın. Bir şeyden alıkoymadığım zaman onu bırakın" buyurdu. ²⁶³ H.z.Peygamber'in bu sözü gösteriyor ki o emrini gücümüze ve isteğimize havale ettiğine göre bu mendub oluşuna delalet eder.²⁶⁴

2.2.3. İbâha ve İzin İfade Edeceği Görüşü

Mutezile'nin bazıları emrin gereğinin mübahlık olduğunu savunmuştur.²⁶⁵

Cüveynî'ye göre de bazı mutezililer mutlak emrin gereğinin mubah ve izin olduğu görüşünü benimsediler. Onlara göre bunun dışındaki manalar ancak karine ve kayıtlarla sabit olur.²⁶⁶

-Bu Görüş Sahiplerinin Delili:

Akli delile başvuran bu gruba göre emir vücup, mendupluk ve mübahlık olmak üzere üç şekilde kullanılır. Emrin delaletinde mübahlık, derecelerin en düşüğüdür. O kesin emin/yakin olunan manadır ve lafzı yakın üzere hamletmek vaciptir. Dolayısıyla emir burada gerçekleşir. Mendubiyete veya vucubiyete ise bir delil ile hamledilir. Çünkü bu ikisinde şüphe vardır ve şüphe ile ikisi üzerine bir şey hamledilmez.²⁶⁷

²⁶⁰ Şirazî, *el-Lum'u fî Usuli'l-Fıkhi*, I,13; Cüveynî, *Telhis fî Usuli'l-Fıkhi*, II, 262; Tûfî, *Şerhu'l-Muhtasar*, II, 44

²⁶¹ Şirazî, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf, *et-Tebziratü fî Usuli'l-Fıkhi*, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 1981, I, 27

²⁶² Zerkeşî, *el-Bahru'l-Muhit fî Usuli'l-Fıkhi*, I, 289

²⁶³ Müslim, Hac, h.no(1337), II, 975.

²⁶⁴ Âmidî, *el-Ahkam fî Usuli'l-Ahkam*, II, 154.

²⁶⁵ Buharî, *Keşfu'l-Esrar Şerhu Usuli'l-Pezdevi*, I,110; Tûfî, *Şerhu Muhtasari'r-Ravzati*, II,365.

²⁶⁶ Cüveynî, *et-Telhis fî Usuli'l-Fıkhi*, I, 263.

²⁶⁷ İbn Kudame, *Ravzatü'n-Nazir ve Cennetü'l-Menazir*, I, 552.

2.2.4. Hem Vücûb Hem Nedb İfade Edeceği Görüşü

Bu görüş Şia'ya aittir. Nitekim Şii âlimlerinden Murteza emrin gereği vucubiyet ve mendubiyet arası lafzi bir ortaklıktır demiştir.²⁶⁸

Fahraddin Razî bu görüşü Şiilerden Murteza'ya nispet ederek, Ona göre (إفعل) ‘yap’, sigası lafzi ortaklık yoluyla, vucubiyet ve mendubiyet için konulmuştur.²⁶⁹ Ebu Mansur el-Maturidî'nin²⁷⁰ nakline dayanan Zerkeşi de Mutezile'nin emrin Şari-i Hakim'in iradesini ifade ettiğini ve O'nun iradesinin ancak hasen/güzel olana delalet edeceğini, güzelin de vücup ve nedbe birlikte delalet ettiğini, bu itibarla onların görüşünün emrin her iki manaya delalet ettiği yönünde olduğunu ileri sürer.²⁷¹

2.2.5. Allah'ın Emrinin Vücûb Hz. Peygamber'in Emrinin ise Nedb İfade Edeceği Görüşü

Ebher el-Maliki'ye²⁷² göre Allah Teala'nın emrinin gerektirdiği vucubiyet, Hz. Peygamber'in emrinin gerektirdiği ise -ayete muvafık ya da mücmel kapalı bir lafzın beyanı için olmaması durumunda- mendupluk içindir.²⁷³

Çağdaş âlimlerden Yusuf el-Karadavi de bu görüşe sahiptir. Ona göre sünnetteki emir ve nehiylerin tümevarımından Kur'an'a dayandığı ve Kur'an'ı güçlendirdiği görülmektedir.²⁷⁴

Bu mevzuda iki bahisin özetinde; bir hadiste âlimlerin o hadisteki emrin neye delalet ettiği konusunda ihtilaf etmediklerini buldum. Ancak şöyle demek mümkündür: Her grubun karinesiyle görüşünü desteklemek için ihtiyaç duyduğu içinde farklı karinelere soyutlanmış emir ifadesi bulunan hadis yoktur. Bunun sonucunda hadis, birçok delil ve manaya hamledilir. Bundan dolayı hadis kitaplarına

²⁶⁸ Murtaza, Ebu Talib Ali b. Hüseyin b. Musa el-Karşi el-Ulvi, *Nehcü'l-Belağa*. Bakınız Zehebî, *Siyerul- Alami'n-Nubelai*, XVII, 588

²⁶⁹ Râzî, *el-Mahsul*, II, 45

²⁷⁰ Hakkında bk. Ebu Muhammed Muhyiddin Abdulkadir b. Muhammed b. Nasrullah el-Kuraşi el-Hanefi, *el-Cevahiru'l-Muziyye fi Tabakati'l-Hanefiyye*, Mir Muhammad Kütüphane, Karaçi, t.s, II, 130.

²⁷¹ Zerkeşi, *el-Bahru'l-Muhit fi Usuli'l-Fıkhi*, III, 290

²⁷² Hakkında bk. Zehebî, *Siyerul-Alami'n-Nubelai*, XVI,333

²⁷³ Abdurahim b. Hasan b. Ali el-İsnevi eş-Şafii Ebu Muhammed Cemaleddin, *Nihayetu's-Sûl Şerhu Minhaci'l-Vusul*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, I,164

²⁷⁴ Yusuf el-Karadavi, *Teysiru'l-Fıkhi lil Müslimi'l-Muasiri fi Davi'l-Kur'ani ve's-Sünneti*, Müessetü'r-Risale, Kahire, 2001, 71

bakıldığında nebevi sünnetteki emrin delaleti karinelerden soyutlandığı zaman mendubu ifade ettiğini görüyorum. Hz. Peygamber'in (s.a.v) "Beni kendi halime bırakın. Sizden önceki ümmetleri, çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı çok münakaşaya dalmaları helak etti. Bir şeyi emrettiğimde gücünüz yettiği kadar onu yapın, nehyettiğim zaman ise ondan sakının"²⁷⁵ buyurmasından dolayı. Emir insan üzerinde meşakkatli olabilir ve insan onu yerine getiremeyebilir. Bundan dolayı "ondan güç yetirdiğiniz kadar yapınız" diye kayıtladı Hz. Peygamber. Durum böyleyken çekinme uzak durmak daha kolaydır.²⁷⁶ Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) nehiylerin tamamından sakınmayı emretti. El çekmek uzak durmak kolaydır. Hz. Peygamber (s.a.v) emiri gücümüzle alakalandırırken nehiylerden tamamen uzak durmamızı lazım gördü. Nehyi menduba hamledilen emrin hilafına vucubiyete hamletmek gerekir.²⁷⁷

Şayet emir Hz. Peygamber (s.a.v) den vucubiyet üzere geliyorsa bütün insanlar buna hamletmesi gerekir ve bunu gerektirmeyen kimseye de günah ve cezayı tertip edilir. Çünkü vacip olanı yerine getirmemek günahı ve azabı gerektirir. Ancak Hz. Peygamber'in emrin hakikati bu emir Kur'an'ı açıklayıcı veya beyan edici olmadığı sürece ya da vucubiyetine delalet eden bir karine olmadıkça menduba hamledilir.

Nevevî'nin konu başlıklarını titizlikle oluşturduğu Riyazu's-Salihin adlı eserinin "Günlük işlerde sağdan başlama babı"nda karinelerden soyutlanmış birçok emir sigasını müstehap olarak nitelemiştir.²⁷⁸ Mesela Hz. Peygamber (s.a.v) "Biriniz ayakkabısını giyeceği zaman önce sağ ayağından, çıkaracağı zaman önce sol ayağından başlasın. Böylece sağ ayak ilk önce giyilen en son çıkarılan olsun" buyurdu.²⁷⁹

Aynı şekilde Hz. Peygamber'in "İçinizden birisi bir meclise girdiğinde selam versin, kalkmak istediği zamanda (yine) selam versin."²⁸⁰ hadisini müstehaba hamletmiş ve bu hadisi "selam almanın müstehab oluşu babı"na koymuştur.²⁸¹

²⁷⁵ Buharî, İtisam bi'l-Kitabi ve's-Sünneti, h.no (7288), IX, 94

²⁷⁶ Ebu'l-Hüseyin, *el-Mu'temed*, I,105

²⁷⁷ İbn Battal, *Şerhu Sahihi'l-Buharî*, X, 335

²⁷⁸ Nevevî, *Riyazü's-Salihin*, Adab, h.no (728), Dar'ul-Fecri li't-Turasi, Kahire, 2003, s.343

²⁷⁹ Buharî, Libas, h.no(5855), VII, 154

²⁸⁰ Ebu Davud, Sünen, Adab,h.no (852), IV,353

²⁸¹ Nevevî, *Riyazü's-Salihin*, Selam, h.no (139),396

Yine “üç kişi sefere çıktığında birini emir tayin etsinler.”²⁸² hadisine de “Yolculuğa arkadaş ile çıkmanın ve birini uyulacak başkan tayin etmenin müstehap oluşu babı”nda yer vermiştir.²⁸³

Keza “Yolculuk kişiyi yemesinden, içmesinden, uykusundan alıkoyan bir çeşit işkencedir. Yolculukla işi biten ailesine dönmeye acele etsin.”²⁸⁴ hadisini de “Yolcunun işini gördüğünde ailesine dönmeye acele etmesinin müstehap oluşu babı”na almıştır.²⁸⁵

2.3. Yasaktan Sonra Gelen Emrin Delâleti

Bu konuda birkaç farklı görüş vardır.

2.3.1. Vücûb İfade Edeceği Görüşü

Hanefilerin ve Malikiler’den önde gelenler ve bazı Şafilere göre yasaktan sonra gelen karinelere soyutlanmış olan emir vucubiyeti gerektirir.²⁸⁶

Serahsi bu konuda şöyle der: “Bizde sahih olan şudur ki yasaktan sonra emir mutlak vucubiyettir ancak mani olan bir delil kaim olursa.”²⁸⁷

-Bu Görüş Sahiplerinin Delilleri:

i) Karinelere soyutlanmış emir zorunluluğu gerektirir, eğer emrin öncesinde bir yasak geçse bu emrin zorunluluğu gerektirdiği hakikatini değiştirmez.

ii) Emirden sonra gelen nehyin yasağı gerektirmesi hususunda ihtilaf olmadığı gibi aynı şekilde nehyden sonra gelen emrin zorunluluğu gerektirmesi lazımdır. Aynı zamanda her iki lafız bağımsız olduğu için birincinin öne geçmesiyle ikincinin muktezası değişmez.

2.3.2. İbâha İfade Edeceği Görüşü

Bu görüşün sahipleri, öncesinde bir yasak geçmiş ve karinelere boş olan emrin mubahlığı gerektirdiğini söylerler. Bu görüş, zahir olan kavilde bazı

²⁸² Ebu Davud, Sünen, h.no (852), III, 36

²⁸³ Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, h.no (967), 429

²⁸⁴ Buharî, *Libas*, h.no (1804), III, 154

²⁸⁵ Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, h.no (991), 440

²⁸⁶ Şirazi, *et-Tebşire*, VI, 38-40; İbn Kudâme, *Ravdatü'n-Nâzir ve Cennetü'l-Menazir*, I,56; İbnü's-Sem'ânî, *Kavatiu'l-Edille fi'l-Usul*, I, 60; Taftazanî *Şerhu Et-Telviḥ Ala Et-Tevdih*, I,300

²⁸⁷ Serahsî, *el-Ûsul*, I,19

Şafiilerin²⁸⁸ ve bazı Malikilerin benimsediği karinelere boş olan emrin mubahlığı gerektirdiği görüştür. Karâfi yasaktan sonra gelen emri anlatırken şöyle ifade bulunur: “Mâlik ve arkadaşlarının görüşü; bu emrin mubahlık için olmasıdır”.²⁸⁹

Hanbeliler karinelere âri olan emrin mubahlığı gerektirdiği görüşündeler.²⁹⁰ Müsvedde de bu durum şöyle geçer: “yasaktan sonra gelen emir sığısı bizim ashabımıza göre sadece mubahlığı ifade eder”.²⁹¹

-Bu Görüş Sahiplerinin Delilleri

Yasaktan sonra gelen emrin kullanımı örfe göre mübahlıktır, bunun delili ise: Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: “ *İhramdan çıktığınız zaman avlanın*”²⁹² Örfte bir efendi hizmetçisine: “bu yemeği yeme”. Sonra da “ye” dese, bu söz mübahlık ifade eder.²⁹³

Bu görüşün sahipleri yasaktan sonra gelen emrin, zorunluluğu veya başka bir şeyi ancak yeni bir delille gerektirdiğini söylerler.²⁹⁴ Bazı Eşariler yasaktan sonra gelen emrin, vücubu veya başka bir şeyi ancak delille gerektirdiğini söylerler. ŞîRazî Luma'da şöyle bir ifade bulunur: “Muhakkak ki bazı Eşariler yasaktan sonra gelen emrin, zorunluluğu veya başka bir şeyi ancak delille gerektirdiğini söylerler”.²⁹⁵ İmâmü'l-Harameyn bu konu ile alkalı olarak Burhân'da şöyle der: “ bize göre doğru olan görüş bu sığada tevakkuf etmektir, mutlak bir hükme varmak mümkün değildir. Bazen yasak ne icâb ne de ibâhanın öncesinde geçmez, eğer bu sığa mutlak olarak gereklilik için konulmuşsa o zaman öncesinde geçen yasakla sorun olur... O zaman hüküm açık olana kadar tevakkuf zorunlu olur.”²⁹⁶ Cüveyni söylemiştir.²⁹⁷ İbnü'l-Kuşeyri'den Zerkeş'nin naklettiğine göre: o doğru olan görüştür.²⁹⁸

²⁸⁸ Şirazi, *et-Tefsire fi Usuli'l-Fıkhi*, I,38

²⁸⁹ Karafi, *Şerhü Tenkîhi'l-Fusul*, I,140

²⁹⁰ İbn Kudame, *Ravdatü'n-Nazır*, VI,559

²⁹¹ İbn Teymiyye, *el-Müsvedde fi Usuli'l-Fıkhi*, I,16

²⁹² Mâide 5/2

²⁹³ Şirazi, *et-Tefsire*, VI, 13

²⁹⁴ Şirazi, *et-Tefsire*, VI,13

²⁹⁵ Şirazi, *et-Tefsire*, VI,13

²⁹⁶ Cüveynî, *el-Burhan*, I,88

²⁹⁷ Cüveynî, *et-Telhîs*, I,285

²⁹⁸ Zerkeşî, *el-Bahrü'l-Muhit*,306

2.3.3. Yasaktan Önceki Haline Döneceği Görüşü

Bu görüşün sahipleri, öncesinde bir yasak geçmiş ve karinelerden âri olan emrin yasağı kaldırdığını ve fiilin yasaktan önceki haline dönüştüğünü söylerler. Bu görüşü Ebu'l-Hasan el-Mutezilî benimser. Ayrıca Hanefilerden İbn Kemal ve İbn Hûmam da bu görüştedir. Nitekim o şöyle demiştir: “ bil ki o sığa aklî ya da şerî bir yasaktan sonra varid olursa sanki önceden bir yasak geçmemiş gibi vücubiyeti veya nedbi ifade eder. Fukahanın çoğu bu yasaktan sonra gelen bu sığanın ibahayı ve serbestliği ifade ettiğini söyler.”²⁹⁹

Bize göre tercihe şayan olan görüş, yasaktan sonra gelen emir yasaktan önceki hükmüne dönüştüğü dördüncü görüştür. Zikredeceğimiz âyet-i kerime ve hadis-i şerifler konuyu açıklığa çıkaracaktır.

Şınkî'tî'nin kitabında bu görüşü desteklediği³⁰⁰ “Namaz eda edildiğinde yeryüzünde dağılın ve Allah'ın fazlından nasip arayın”.³⁰¹ “Ben sizi kabir ziyaretinden nehyetmişim. Şimdi ziyaret edin çünkü o ahreti hatırlatır.”³⁰² İşte bu ayet ve hadisler konuyu açıklık getirmekte ve bizim tercihimize destek vermektedir.

2.4. Emrin Fevre veya Terâhiye/Gecikmeye Delâleti

Fevrden kastedilen: teklifi duyduğunda hemen emrin yerine getirmeye kalkışmak. Bunu yapmadığı takdirde cezalandırılır.

Terahiden kastedilen: Mükellefi teklifi duyduğunda derhal eda etmek ile fiili yapabileceğini zannettiği bir vakte ertelemek arasında muhayyer kılmak.³⁰³

İslam âlimleri emrin fevre veya terâhiye delalet etmesi hususunda üç görüşe ayrıldılar. Bu görüşler şunlardır:

2.4.1. Emrin Fevre Delâlet Edeceği Görüşü

Bu görüş Hanbelîlerin zahir olan görüşüdür.³⁰⁴ Nitekim İbn Kudâme şöyle der: “Emir, emredilen fiilin derhal yapılmasını gerektirir.”³⁰⁵ Bazı Hanefiler de bu görüşü benimserler, zira Buhari de şöyle ifadede bulunur: “aralarında şeyh Ebu'l-

²⁹⁹ Ebu'l-Hüseyin, *el-Mu'temed*, I,75

³⁰⁰ Şankî'tî, *Müzekkire fî Usulî'l-Fıkhi*, I,231

³⁰¹ Cuma 62/10.

³⁰² Ahmed, *el-Müsned, Müsnedü'l-Hulefai'r-Raşidin*, II,1236

³⁰³ Sübkî, *el-İbhâc fî Şerhi'l-Minhâc*, II; Zühaylî, *Usulü'l-Fıkhi'l-İslami*, II, 229

³⁰⁴ Tûfî, *Şerhü Muhtasari'r-Ravda*, II, 386. İbn Teymiyye, *el-Müsvedde*, I,224

³⁰⁵ İbn Kudame, *Ravdatü'n-Nazır*, I,571

Hasan el-Kerhî'nin bulunduğu bazı ashabımız emrin fevre delalet ettiği görüşünü benimserler.”³⁰⁶

Ez-Zencanî, bu görüşün Şafîi mezhebinin de görüşü olduğunu söyler. ³⁰⁷

-Emrin Fevre Delalet Ettiğini Söyleyenlerin Delilleri:

i) Allah Teâlâ İblis'e secde etmesini emretti. Allah Teâlâ secdeyi derhal yapmadığı için onu yermiştir.³⁰⁸ Delil olarak şu ayet zikredilir: “ *Sana emrettiğimde seni secde etmenden alıkoyan nedir?*”.³⁰⁹ Bu ayet, emrin fevri gerektirdiğine delalet eder.

ii) Ebu Saîd el-Mualla'nın rivayet ettiği bir hadis şöyledir. “Ben camide namaz kılarken Resulullah (s.a.v) beni çağırdı ama ona icabet etmedim. Sonra Resulullah'a şöyle dedim: Ey Resulullah ben namaz kılıyordum. O da bize şöyle dedi: Allah Teâlâ ‘Allah ve Resulü sizi çağırdıkları zaman onlara icabet edin’.³¹⁰” diye buyurdu.³¹¹ İşte bu hadis emrin fevre delalet ettiğine işaret eder. Çünkü Resulullah kendisine icabet etmede geciktiği için sahabîyi azarlamıştır.

iii) Ertelemede haramı basite almak vardır.

iv) Ertelemede ibadeti tağir etmek (dikkat etmemek ve ihmal etmek)³¹² vardır.³¹³

v) Arap dili edebiyatçılarına göre emrin gerektirdiği mana fevrdir. Bir efendi hizmetçisine ‘bize su ver’ dese, o hizmetçi de gecikirse o zaman efendinin hizmetçisine azarlaması, kınaması ve yermesi uygun olur.³¹⁴

vi) Emrin bir zamanı olması lâzım ve zamanların en evlâsı emrin hemen sonrasındır. Çünkü bu takdirde o kişi emri yakinen yerine getirmiş olur ve kesin olarak tehlikeden uzak olur. Aynı zamanda emir fiilin zorunluluğun sebebidir, bu yüzden emrin hükmü hemen emrin peşinde izlemesi lâzımdır.³¹⁵

³⁰⁶ Buharî, *Keşfü'l-Esrar*, I, 254

³⁰⁷ Zencanî, Mahmud b. Ahmed b. Mahmud b. Bahtiyar Ebu'l-Menakıb Şehabeddin Zencanî, *Tahricu'l-Fur'u ale'l-Usul*, muesssesetu'r-risale, beyrut, 1976, I, 108

³⁰⁸ Isfahanî, *Beyanü'l-Muhtasar Şerhü Muhtasari İbni'l-Hacib*, II, 44-47

³⁰⁹ A'râf 7/12

³¹⁰ Enfâl 7/24

³¹¹ Buharî, *Tefsirü'l-Kur'an*, s. 4474

³¹² İbn Manzur, *Tağrir*, Lisanü'l-Arab, V, 13

³¹³ İbnu'l-Arabî, *el-Mahsul*, I, 60

³¹⁴ İbn Kudame, *Ravdatü'n-Nazır*, I, 574

³¹⁵ İbn Kudame, *Ravdatü'n-Nazır*, VI, 574

vi) Emir nehiy gibi bir taleptir. Nitekim nehiy fevre delalet eder. Emir de nehye kıyasen fevre delalet eder.³¹⁶

2.4.2. Emrin Terâhiye Delâlet Edeceği Görüşü

Hanefilerin çoğu emrin terahiye delalet ettiği görüşündeler³¹⁷. El-Kasâni bu görüşün mezhebin sahih görüşü olduğunu söyler ve der ki: “Bizim meşayihimizin çoğuna göre emir terahiye delalet eder. Terâhinin manası ise fiilin mutlak ve belirli olmayan bir vakitte vacip olması.” Şafiilerin çoğu emrin terahiye delalet ettiği görüşü benimserler³¹⁸. Zira Şirazî şöyle ifadede eder: “ Bizim ashabımızın çoğuna göre mutlak emir, fiilin hemen yerine getirilmesinin gerekliliğine delalet etmez.”³¹⁹

el-Buhari, Pezdevî'nin “asıl” adlı kitabının üzerine yazdığı şerhinde terahi görüşünü benimsedi³²⁰ ve bu görüşün Hanefî âlimlerinin çoğunun görüşü olduğunu ifade eder.³²¹

-Bu görüş sahiplerinin Delilleri:

i) Emir hakikatte sadece fiili talep etmektir başka bir şey değildir. Herhangi bir zamanda fiil yerine getirilirse, peşinen veya sonradan getirilmiş olsun, kendisine emredilen kişi emrin maksadını yerine getirmiş olur. O zaman emri yerine getirmiş olur ve emri ertelediğinden dolayı günah işlemiş olmaz çünkü kendisine emredilen şeyi emredildiği şekilde yapmıştır.³²²

ii) Bir fiili emretmenin fevr ya da terâhi için gelmesi caizdir, bununla beraber fiilin iki surette de bulunur denmesi sahihtir.³²³

2.4.3. Emrin Ne Fevre Ne De Terahiye Delalet Etmeyeceği Görüşü

Emir ne fevre ne de terahiye delalet etmez, ancak hüküm vermekten kaçınmak gerekir. Emrin fevre veya terahiye ancak delil ile delalet ettiği bilinir.

³¹⁶ İsfahanî, *Beyanü'l-Muhtasar*, II,45

³¹⁷ Tahtavî Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *Haşiyetü't-Tahavi ala Meraki'l-Felah şerhi Nuri'l-Îzah*, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, VI,480

³¹⁸ Semerkandî Ebu Bekir Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed, *Tühfetü'l-Fukaha*, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, I, 263; Şaşı, *Usul*, I,131.

³¹⁹ Şirazî, *et-Tefsire fi Usuli'l-Fıkhi*, I,52

³²⁰ Buharî, *Keşfü'l-Esrar*, I,254

³²¹ Buharî, *Keşfü'l-Esrar*, I,256

³²² Âmidî, *el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm*, II,165

³²³ Âmidî, *el-İhkâm*, II,165.

İmam Cüveynî³²⁴, İmam Razi³²⁵, İmam İbn Hacib³²⁶ ve İmam Teftazani³²⁷ hüküm vermekten kaçınma görüşünü benimseyen âlimlerdir.

Emri mutlak olarak bırakmak veya kayıtlamak sahihtir çünkü emir bazen fevre delalet eder bazen de terahiye delalet eder. Bu yüzden emri hakikati: bu iki durum arasındaki mutlak nokta; emredilen şeyin yerine getirilmesini talep emretmektir. Emri kuşatan karineler, eğer fevre veya terahiye delalet ederse emrin hakikatini belirler.³²⁸

Bize göre de bu üçüncü görüş isabetlidir. Çünkü emrin bizzat kendisinin fevre veya terahiye delalet etmemesi, bilakis emri kuşatan karineler emrin fevre ya da terahiye delalet edeceğini belirlediği görüşü doğruya en yakın olandır.

2.5. Mutlak Emrin Tekrara Delâlet Edip Etmemesi

Bu hususta üç önemli nokta vardır:

2.5.1. Mutlak Emrin Tekrara Delâlet Edeceği Görüşü

Hanbelîlerden bazıları mücerred olan emrin imkân nispetinde tekrara delalet ettiğini söylerler.³²⁹ Bu konuda Ebu Ya'lâ şöyle der: “ Mutlak olan emir, imkân nispetinde tekrarı gerektirir.”³³⁰ Bu emir tekrarlanan bir vakte bağlı olsa ya da olmasa hüküm aynıdır.³³¹

Bu Görüş Sahiplerinin Delilleri:

i) Nehiy tekrarı gerektirir. Emir de ona kıyasen aynı şekilde tekrarı gerektirir çünkü nehyi ve emri birleştiren talep etmektir.

ii) Emir tekrara delalet etmeseydi onun üzerine neshin gerçekleşmesi caiz olmaz. Ama neshin emrin üzerine gerçekleşmesinden emrin tekrara delalet ettiği anlaşılır.

³²⁴ Cüveynî, *el-Burhan*, I,75

³²⁵ Râzî, *el-Mahsul*, II,113

³²⁶ İsfahanî, *Beyanü'l-Muhtasar*, II, 42.

³²⁷ Taftazani, *Şerhü't-Telviḥ ala't-Tevdiḥ*, I,388

³²⁸ Râzî, *el-Mahsul*, II,113; Taftazani, *Şerhü't-Telviḥ ala't-Tevdiḥ*, I,388

³²⁹ İbnu'l-Lahham Alau'd-Din Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abbas el-Ba'li, *el-Muhtasar fi Usuli'l-Fıkhi ala Mezhebi'l-İmam Ahmed Bin Hanbel*, Camiatü'l-Melik Abdülaziz, Mekke-i Mükerrema, 2000, I,100

³³⁰ Ebu Ya'lâ, *el-'Uddetü fi Usuli'l-Fıkhi*, I,264-265

³³¹ Ebu Ya'lâ, *el-'Uddetü*, I, 264-265

iii) Hz. Ebu Bekir zekât vermeyi reddettiklerinde mürtetlerle savaşımıştır, çünkü o zekât verme hususundaki emrin tekrara delalet ettiğini anlamıştır. Sahabeden hiçbiri ona karşı çıkmamıştır, bu emrin tekrara delalet ettiğini gösterir.³³²

2.5.2. Mutlak Emrin Tekrara Delâlet Etmeyeceği Görüşü

Hanefiler bu görüşü benimserler,³³³ zira İmam Serahsi şöyle demiştir: “Bizim ulemamızın sahih olan görüşü; emrin tekrarı gerektirmemesi ve ihtimal etmemesi lakin bir fiili emretmek küllüne ihtimal olduğunda fiilin cinsinden en azını gerektirir ve küllüne ancak bir delil ile delalet eder”.³³⁴

Aynı şekilde Şâfiilerin çoğu de bu görüşü savunurlar,³³⁵ nitekim Şirazî et-Teb sire adlı kitabında şöyle bir ifadede bulunur: “Bizim ashabımızın çoğunun görüşüne göre mücerret emir tekrarı gerektirmez”.³³⁶

Hanbelîlerin çoğu da mücerret emrin tekrarı gerektirmediğini söylerler. İbn Kudame ise bu konuda şöyle der: “Fukahâ ve kelimcilerin çoğuna göre mutlak emir tekrar gerektirmez.”³³⁷

-Bu Görüş Sahiplerinin Delilleri:

Mutlak emir, tekrar ve fiilin kemiyetine delalet etmez, ancak sadece emredilen fiilin talep edildiğine delalet eder. Fiil bir defa yapılmasıyla gerçekleşmiş olur. Tekrarı ihtimal etmez. Mesela, bir kişi başka bir şahsa ekmek ya da et almasını emretse, onun bir defa ekmek veya et almasıyla fiil gerçekleşmiş olur. Eğer bunun üzerine artırırsa, sarîh bir karine olmadığından dolayı azarı ve kınamayı hak etmiş olur.³³⁸

2.5.3. Mutlak Emirde Tevakkuf Edileceği Görüşü

Malikilerin bazıları bu görüşü benimsemişlerdir ki İsfahani bu konuda şöyle demiştir: “Emir sığası tekrara veya bir defaya işaret eden karinelere boş olduğunda tekrara bir kereye delalet etmez. Musannif İbn Hacıb bu görüşü seçmiştir”.³³⁹

³³² Râzî, *el-Mahsûl*, II,102-105

³³³ Şâsi, *el-Usul*, I,123-127

³³⁴ Serahsî, *el-Usul*, I,20

³³⁵ Âmidî, *el-İhkâm*, II,155

³³⁶ Şirazî, *et-Teb sire*, I,41

³³⁷ İbn Kudame, *Ravdatü'n-Nazır*, I,564

³³⁸ Âmidî, *el-İhkâm*, II,551

³³⁹ İsfahanî, *Beyanü'l-Muhtasar*, II,32

Şafii âlimlerinin bir kısmı mücerret emrin tekrarı veya bir kere yapmayı gerektirmediğini, mücerret emrin sadece mahiyetini gerektirdiğini ve bu yüzden bu konuda tevakkuf etmek gerektiğini söylerler.³⁴⁰

-Bu Görüşün Sahiplerinin Delilleri:³⁴¹

i) (الفعْل) sığası mastarın mahiyetinin ortaya çıkarılmasını talep etmek için konulmuştur, bu yüzden tekrara veya bir kereye delalet etmez.

ii) Müslümanlar Allah'ın emirlerinin bazılarının namaz gibi tekrar üzere gelip bazılarının da hac gibi tekrar üzere gelmez.

Görüşler arasında tercih ettiğim görüş: Razî ve diğer ulemanın benimsediği görüştür ki bu görüşe göre emir haddi zatında tekrarı veya bir defa yapmayı gerektirmeyip tekrara veya bir defaya işaret etmeksizin mahiyeti talep etmek için olur, aynı zamanda tekrarı veya bir defayı belirleyen emri kuşatan karinedir. Bu görüş emrin tekrara delalet etmediğini savunan ikinci görüşe yakındır çünkü tekrara ve bir kereye delalet eden karinelere boş olan şer'î bir emri bulmamız çok az ve nadirdir.

2.6. Bir Şeyi Emretmenin Onun Zıddını Yasaklamak Olup Olmadığı

İslam âlimleri emir kiplerinin birşeyi emredip onun zıddını yasaklayıp yasaklamadığı konusunda birçok görüşe ayrılmıştır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

2.6.1. Bir Şeyi Emretmenin Onun Zıddını da Manen Yasaklama Olduğu Görüşü

Bu görüş Hanefilerin çoğunun benimsediği görüştür.³⁴² Bu konuda İbnü's-Sem'ânî'ye göre bir şeyi emretmek demek onun zıddını da mana olarak yasaklamak demektir ve bu fukahânın genelinin mezhebidir.³⁴³ Cassâs da Hanefilerde sahih olanın zıt olan mana bir veya çok olsun, bir şeyi emretmenin onun zıddını yasaklamak demek olduğunu belirtir.³⁴⁴

³⁴⁰ Sübkî, *el-İbhac fi Şerhi'l-Minhâc*, II,48

³⁴¹ Râzî, *el-Mahsul*, II,99-102

³⁴² Buhârî, *Keşfü'l-Esrar*, II,329

³⁴³ İbnü's-Sem'ânî, *Kavatiu'l-Edille fi'l-Usul*, II,123

³⁴⁴ Cassas, *el-Fusul fi'l-Usul*, II,164

Yine Şafiilerin çoğu da aynı görüşü benimsemiştir.³⁴⁵ Şirâzî der: “Bir şeyi emretmek demek zıddını da manen olarak nehyetmek anlamına gelmektedir.”³⁴⁶ Bunun delili aklidir. O da: “Emrolunan şeyin yerine getirilmesi ancak tersinin terkedilmesi ile gerçekleşmiş olur. Böylece, bir şeyi emretmek te zıddını nehyetmeyi kapsamaktadır.”³⁴⁷

Hanbelilerin çoğu da bir şeyi emretmek onun tersini manen yasaklamanın gerektirdiğini benimsemektedirler.³⁴⁸ Ebu Yâ'lâ bu konuda, “Ters olan şey gerek bir olsun gerekse çok olsun ve yahut da gerek mutlak olsun gerekse de mudayyak bir vakte bağlı olsun, bir şeyi emretmek demek zıddını manen olarak yasaklamak demektir.” der.³⁴⁹

2.6.2. Birşeyi Emretmenin Onun Zıddını Lafzen Yasaklama Olduğu Görüşü

Eşâirler birşeyi emretmek konusunda zıddını lafzi olarak yasaklama görüşünü benimsemiştir. Bu görüşü kendi usulünün üzerine bina etmişlerdir. Yani emrinin bir sığası yoktur. Çünkü dil bakımından emrin bir sığası yoktur. Ve “if'al” sığası emir ve ötekinin (nehiy) arasında paylaşılmaktadır. Haber sığası ile bir emrin olabilmesi gibi bir şey ancak bir karine ile ikisinden birine (ya emir ya da nehye) meyledilmek söz konusu olur.³⁵⁰

2.6.3. Birşeyi Emretmenin Onun Hem Lafzen Hem Manen Zıddını Yasaklama Olduğu Görüşü

Sahabe bir şeyi emretmek konusunda hem lafız hem de mana olarak zıddını yasaklamadığı görüşünü benimsemiştir. Mütezile de aynı görüşü paylaşmıştır.³⁵¹ Bir nehiy kendi sığasıyla nehyedilmez. Hatta kendisine ait bir karine ile belirlenene kadardır. Yani yasaklayanın iradesidir. Fakat bunlar onların katında bilinmemektedir.³⁵²

³⁴⁵ Râzî, *el-Mahsûl*, II,199

³⁴⁶ Şirâzî, *et-Tebisire*, I,89

³⁴⁷ Şirâzî, *et-Tebisire*, I,90

³⁴⁸ Tûfî, *Şerhü Muhtasari'r-Ravda*, II,380

³⁴⁹ Ebu Yâ'lâ, *el-Udde fi Usuli'l-Fıkhi*, II,368

³⁵⁰ İbnu'n-Neccar, *Muhtasru't-Tahrir Şerhü Kevkebi'l-Münîr*, III,53

³⁵¹ Tûfî, *Şerhü Muhtasari'r-Ravda*, II,380

³⁵² Ebu Yâ'lâ, *el-Udde fi Usuli'l-Fıkhi*, II,370

Bazı Şafiiler aynı görüşü benimsemiştir. Zira Şirâzî derki, “Mütezele zıttının nehiy olmadığını ve bunun bazı sahabilerin kavli olduğunu söyler.”³⁵³

Sahabilerin delili şöyledir:

Zıt olan şey sözedilmeyen şeydir. Sessizlik (sözedilmeyen şey) bir şeyin sebebi olmaz.³⁵⁴ Emrin sığasının, nehyin sığasının zıddı olduğu gibi her birinin lafzının diğerini gerektirmesi de caiz değildir.³⁵⁵ Bilim ile cehaletin zıt olduğu gibi emir ve nehiy de zıt anlamlıdır. Yani bir şeyi bilmek demek onun zıddını bilmemek anlamına gelmez. Dolayısıyla, bir şeyi emretmek demek onun zıddını da yasaklamak demek söz konusu olmaz.

Kanaatimize göre, hüccetin kuvvetli olması hususunda birinci görüş racihdir. “Bir şeyi emretmek onun zıddını nasıl yasaklar?” diyene cevap olarak şu söylenebilir; Emrin sığası nehyin sığasından farklıdır. Bunun için her birinin lafzının diğerini gerektirmesi doğru olmaz. Böylece sadece ikisinden biri uygun olduğu için ikisinin sığasının da farklı olması gerekir.

2.7. Hz. Peygamber’in İbadet Kastının bulunduğu Fiillerinin Delâleti

Âlimler Rasulullah’ın (s.a.v) bazı fiillerinde delaletin olduğuna ittifak ettiler.³⁵⁶ Bu fiillere örnek olarak yaratılıştaki fiillerini gösterebiliriz; yemek, içmek, oturmak, kalkmak gibi. Bunların Hz. Peygamber (s.a.v) ve ümmetine mübah olma hususunda hiçbir tartışma yoktur.

Aynı şekilde Hz. Peygamber’e (s.a.v) has olan hükümlerin, ümmeti için geçerli olduğuna delalet etmediğinde icma edilmiştir. Örneğin; visal orucu tutmak, Mekke’ye ihramsız girmek, dörtten fazla hanımla nikâhlanmak ve bunun gibi sadece Hz. Peygamber’e (s.a.v) has olan hükümler vardır.

Ancak ümmetine öğretmek için yaptığı fiiller bizim için hüküm ifade ede ve bağlayıcı delildir, bu hususta hilaf yoktur. Örneğin açıkça “Beni gördüğünüz gibi namaz kılın” demesi gibi.³⁵⁷

³⁵³ Şirâzî, *et-Tebsire*, VI,60

³⁵⁴ Serahsî, *el-Usul*, II,94

³⁵⁵ Cassas, *el-Fusul fi'l-Usul*, I,161

³⁵⁶ Serahsî, *el-Usul*, II, 86; İbnu'l-Arabi, *el-Mahsul*, I,111

³⁵⁷ Buharî, *Ezan*, h.no (631), I,128

Ne var ki olumlu ya da olumsuz olduğunu beyan etmeksizin gelen hadisler de vardır ki bunlarda Allah'a yakınlık maksadı taşıdığı bazen zahir olur bazen olmaz. Eğer bunlarda ibadet kasdı yoksa bu hüküm mübahlığa delalet eder.³⁵⁸ Şayet bunda ibadet kasdı varsa âlimler bunun hakkında birkaç farklı görüş ileri sürmüşlerdir.

2.7.1. Hz. Peygamber'in İbadet Kasdı Olan Fiillerinin Vücûbiyete Delâlet Edeceği Görüşü

Bazı Hanefî ve Hanbelîler bu görüşe sahiptir. Bu konuda Taftazani'ye göre emrin vücûbiyet için olduğuna delalet eden deliller gösteriyor ki Hz. peygamber'in yaptığı şeyler zaruri olarak vucubiyete delalet eder. O fiil emirdir, her emir de vucubiyete delalet eder.³⁵⁹

Merdavi'ye göre kendisi ile ibadet kastedilen emir hem bize hem peygambere vaciptir, İmam Ahmed ve ashabının çoğuna göre bize ve ona bu emirler vaciptir.³⁶⁰ Zira fiil, kavil gibi îcabı gerektirir.³⁶¹ Şafiîlerden Sübkî, vücûb görüşünü İbn Süreyc'e³⁶² ve Ebu Sa'îd el-İstahrî'ye³⁶³ nipet etmiştir. Mâverdî de bunu benimsemiştir.³⁶⁴ Zerkeşi'nin teyit ettiği görüş de budur.³⁶⁵

-Bu Görüşte Olanların Delilleri:³⁶⁶

i) Allah Teâlâ ayeti kerimede: "De ki: "Eğer siz Allah'ı seviyorsanız, o takdirde bana tâbi olunuz ki Allah da sizi sevsin ve sizin günahlarınızı mağfîret. Allah "Gafur"dur, "Rahîm"dir." ³⁶⁷ Allah'ı sevmek vacip olduğuna göre, bu ayet Allah'ı sevmek için Resulullah (sav)'e ittiba etmenin lazım olduğuna delalet eder. Lazımın (Resulullah'a ittibanın) yokluğu melzûmun (Allah'ı sevmenin) yokluğunu gerektirir ki bu mümtenidir. Yani Allah'ı sevmemek caiz olmadığına göre onu sağlayan rasulü sevmek de zorunludur.

³⁵⁸ İbn Teymiyye, *el-Musvete fî Usulî'l-Fıkıh*, I, 71

³⁵⁹ Taftazanî, *Şerhu Et-Telviḥ Ala Et-Tevdih*, I, 71

³⁶⁰ Mâverdî, *et-Tahbîr*, III, 471

³⁶¹ Ebu Ya'lâ, *el-Udde fî Usulî'l-Fıkhi*, II, 478

³⁶² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV, 478

³⁶³ Sübkî, *el-İbhac fî Şerhi'l-Minhac*, II, 264

³⁶⁴ Mâverdî, *et-Tahbîr*, III, 471

³⁶⁵ Zerkeşi, *el-Bahru'l-Muhîṭ*, VI, 36

³⁶⁶ Âsnevî, *Nihaytü's-Sûl Şerhü Minhaci'l-Vusul*, I, 215

³⁶⁷ Ali İmran, 3/31

ii) Allah Teâlâ ayeti kerimede: “Sonra Zeyd, ondan alâkasını kesince onu, seninle evlendirdik ki, evlâtlıklarının kendileriyle ilişkilerini kestikleri (boşadıkları) kadınların evlenmelerinde, mü’minlerin üzerinde bir zorluk olmasın.”³⁶⁸ Bu, Resulullah’ın fiilinin teşride delil olacağına ve fiiline uymanın vacip olduğuna delalet ediyor. Böyle olmasaydı, Allah’ın evlendirmesi evlatlıklarının eşleri hakkındaki zorluğu müminlerden kaldırmış olmazdı. Demek ki Hz. Peygamber’e ait özel bir hüküm ve bu hükme bağlı ona ait fiil mü’minler için de hüküm ifade etmektedir. Kuran’daki deliller olarak bununla yetinelim.

iii) Resulullah’tan rivayet edildiğine göre kendisi visal orucu yaptığı halde sahabeyi ondan nehyettiği rivayet edilen³⁶⁹ şu hadis: “Allah resulü visal orucu tuttu, insanlar da visal orucu tuttular. Bu oruç onlara zor geldi. Onları bundan Allah resulü nehyetti. Dediler ki: Sen de visal orucu tutuyorsun. O da dedi ki: benim halim sizin haliniz gibi değildir çünkü ben Rabbim tarafından doyurulur ve sulanırım.”³⁷⁰ Allah resulü, onların ona hükümde ortak olmaları anlayışlarını onayladı ve kendisine has bir mazereti beyan etti.

iv) Onun fiilinin, bizim üzerimize o fiili zorunlu kılması muhtemeldir. İcaba hamletmek daha evladır çünkü bunda vacibi terk etmekten sakınmak vardır. Aynı zamanda vacip olması ihtimali, vacip olmaması ihtimalinden daha zahirdir çünkü zahirde Allah Resulü (sav) kendine ancak en mükemmel olanı seçer ve vacip, vacip olmayandan daha mükemmeldir. Ve vacip olursa ümmetin ona onda ortak olduğuna inanmak vacip olur çünkü Allah Resulünün (sav) fiili hak ve doğrudur, hakkı ve doğruyu terk etmek de batıl ve hatadır ki bu imkansızdır.³⁷¹

2.7.2.Hz. Peygamber’in İbadet Kasdı Olan Fiillerinin Nedb İfade Edeceği Görüşü

Bazıları imam Şafii’ye bu görüşü nispet eder.³⁷² İbnü’l-Hacib de bu görüşü benimsedi.³⁷³ Bazı Hanbelîler bu görüşü benimsedi. Mâverdi bu görüşün İmam

³⁶⁸ Ahzap, 33/37

³⁶⁹ Âmidî, *el-İhkâm*, I,178

³⁷⁰ Buharî, Oruç, h.no. (1922), III,29

³⁷¹ İbnü’n-Neccar, *Muhtasarü’t-Tahrir Şerhü Kevkebi’l-Münir*, II,190

³⁷² Sübkî, *el-İbhac*, II,264

³⁷³ İsfahanî, *Beyanü’l-Muhtasar Şerhü Muhtasari İbni’l-Hacib*, I, 502

Ahmed'den bir rivayet olduğunu söylüyor, yani o mendûb olur.³⁷⁴ Bu görüşü Zahirîler de aynı şekilde benimsemiştir.³⁷⁵

-Bu Görüş Sahiplerinin Delilleri:

i) Nakli Deliller: Allah'ın şu sözü: “Andolsun ki, sizin için ve Allah'a ve ahiret gününe (Allah'a ulaşma gününe) ulaşmayı dileyen ve Allah'ı çok zikredenler için, Allah'ın Resûlünde güzel bir örnek vardır”.³⁷⁶ Zira Allah Teâlâ, Allah resulünü örnek almayı hasene olarak kıldı ve hasenenin en alt derecesi mendubdur, bu yüzden ona hamledilir. Mendubun üzerine artanda şüphe vardır.

ii) Akli Deliller: Allah resulünün (sav) fiili ancak hasene olur. Hasene de vacip ve mendubdan dışarı çıkmaz. Mendub fiile hamletmek iki cihetten dolayı daha evladır. Birincisi Allah Resulünün fiillerinin çoğu mendubdur. İkincisi her vacip mendubdur (teşvik edilmiştir) ama her mendub vacip değildir. Bu yüzden mendub fiili genel olarak daha galiptir ve ümmetinin ona bunda ortak olması lazım olur.³⁷⁷

2.7.3. İbadet Kasdı Olması İbâha İfade Edeceği Görüşü

Şafiîlerin bazıları bu görüşü benimser. Âmidî bu konuda şöyle der: “Tercih edilen görüş: her fiil, önceden geçen bir hitabı kastedildiğine delalet eden bir delile bitişmezse eğer Allah'a yaklaşma kasdı zahir olursa o Allah resulünün hakkında vacip ile mendub arasında ortak olan miktara delalet eder. O miktar da sadece yapmayı terk etmeye tercih etmektir. Muhakkak ki ibaha -ki o yapma ve terk etmenin aynı olmasıdır- bunun dışındadır. Ümmetinin hakkında da durum aynıdır.”³⁷⁸

Bu görüşü, Hanefîlerin bazıları örneğin; Cassâs benimsemiştir.³⁷⁹ Bu konuda Serahsi şöyle der: “Ebu'l-Hasen el-Kerhî'ye göre Allah resulünün fiilinin sıfatı vacip, mendup veya mubah olarak yaptığı bilinirse o sıfat ile Resulullah'a bu fiilde tabi olur. Lakin bilinmez ise ibaha sabit olur sonrada ittiba ancak delil ile gerçekleşir. Bu görüşü Subki ve Razî ve İmam Malike nispet etmiştir.”³⁸⁰

³⁷⁴ Mâverdî, *et-Tahbîr*, III, 472

³⁷⁵ İbn Hazm, *el-İhkam*, IV, 40

³⁷⁶ Ahzap 33/21

³⁷⁷ Âmidî, *el-İhkam*, I, 178

³⁷⁸ Âmidî, *el-İhkam*, I, 174

³⁷⁹ Cassas, *el-Fusul fi'l-Usul*, III, 215

³⁸⁰ Subki, *İbhac*, II, 264

İbaha görüşünü benimseyenlerin delilleri; Fiillerde eğer farklı olmasına delalet eden bir delil yok ise aslolan şey ibaha ve meşakkatin ortadan kaldırılmasıdır.³⁸¹

2.7.4. İbadet Kasdı Olması Halinde Onda Tevakkuf Edileceği Görüşü

İmam Cüveyni şöyle diyerek bu sözü benimsemiştir: “Peygamberin (s.a.v) ittiba edilen fiili mendup olmaya intisap etmez. Başka bir şey sebebiyle haram olmaya onu tahsis etmek akılda caiz olduğunda da akli olarak onu mendup olmaya intisap etmez. Peygamberden (s.a.v) sadır olan fiilin mübah li gayrihi olmak üzere mübah olarak ortaya çıkmasını takdir etmek caizdir. Aynı şekilde vacip olarak takdir etmekte caizdir. Bu cihetler mendup, mübah, vacip akılda karşı karşıya geldiğinde, Peygamberin (s.a.v) fiilinde de bu cihetlerden birine dayanan bir şey olmadığına, hiç kimse diğer cihetleri karşılaştırmadan bunlardan birine razı olmaz. Cihetler tearuz ettiğinde bu konudaki sözler düşer.”³⁸²

Sayrafinin’de³⁸³ bu görüşün benzerini benimsediği nakledilmiştir.³⁸⁴ İmam Râzî³⁸⁵ ve Gazâlî’de³⁸⁶ bu görüşü tercih etmiştir.

-Bu Görüşte Olanların Delilleri:

Peygamberin (s.a.v) fiilleri kendisine özel olmak ve olmamak arasında bir yerdedir. Kendisine has olmayan fiilleri vacip, mendup ve mübah olabilir. Fiilin bu açılardan bazısını dışarıda bırakıp bazılarını delalet eden bir siğası yoktur. Bu cihetlerin bazısı bazısından da daha evla değildir. Bu yüzden bu açılardan birini tayin edecek bir delil ortaya çıkıncaya kadar tevakkuf etmek gerekir.³⁸⁷

Benim görüşüme göre: “Peygamberin (s.a.v) fiillerinde eğer ibadet maksadı varsa mendup olmaya hamledilir. Çünkü Peygamberin (s.a.v) yaptığı şeyleri yapmak Allah Teâlâ’nın şu kavli ışığında güzel sayılır. “Ey inananlar! And olsun ki, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için

³⁸¹ Âmidî, *el-Ahkam fi Usuli'l-Ahkam*, I,175

³⁸² Cüveynî, *et-Telhis fi Usûli'l-Fıkıh*, II, 235

³⁸³ İbn Halkan Ebu'l Abbas Şems'ud-Din Ahmet b. Muhammed b. İbrahim b. Ebi Bekir ibni Halkan el-Bermekî, *Vefeyât 'ul-A'yân*, IV, 199

³⁸⁴ Merdeveyh, *et-Tahbîr Şerh 'ut-Tahrîr li'l-Merdeveyh*, III,1474; İbn Neccâr, *Muhtasaru't-Tahrîr*, II,188

³⁸⁵ Râzî, *el-Mahsûl*, III, 230

³⁸⁶ Gazâlî, *el-Mustasfâ*, VI, 277

³⁸⁷ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 175

Resulullah (Allah'ın Elçisi) en güzel örnektir.”³⁸⁸ İyiliklerin en düşük derecesi menduptur. Bu yüzden hasene menduba hamledilir. Mendubun üzerindeki şeyler ise şüphelidir.

2.8. Sahabenin ‘Resûlullah Bize Emretti’ İfadesinin Delâleti

İslam âlimleri Sahabenin “Resûlullah Bize Emretti.” Naklinin delil olması meselesinde bir kaç görüşe ayrılmıştır.

2.8.1. Emre Delâlet Edeceği Görüşü

Bazı Hanefîler Sahabenin (Resûlullah bize emretti) kavlinin delilinin emre delalet ettiğini benimsemiştir. Bu konuda Cassâs demiştir ki, “Resûlullah “bize böyle emretti” ve “bize bunu yasakladı” ve “bunun için emirin ve nehyin hakikat rüzerinde bize sünnet kıldı” ifadeleri sanki Hz. Peygamber (s.a.v)’in dolaylı olarak sözü gibidir ve sanki Allâh bu sahabilerden dolaylı bir şekilde razı olmuş gibi ve Allah’ın onlardan razı olması onlardan bazısının rivayeti ile kâfidir.”sözünü taşımak vaciptir.”³⁸⁹

Şafîilerin çoğu de Sahabe kavlinin delilinin (Resûlullah bize emretti) emre delalet ettiği görüşünü benimsemiştir.³⁹⁰ Şîrâzî Tebsire adlı eserinde demiştirki, “Sahabeler, Resûlullah’ın bize böyle emrettiğini ve bize bundan yasakladığını ve bunun sünnetten olduğunu söylerse, bu Resûlullah’a isnat edilmiş gibi olur.”³⁹¹ Zerkaşî bu konuda “Resûlullah bunu bize emretti, sözü bizim için emrolunmuş şeydir”³⁹² demiştir.

Hanbelilerde ise Sahabe kavlinin delilinin “Resûlullah bize emretti” sözü emre delalet ettiği görüşünü benimsemiştir. Tûfî demiştirki, “Bize emretti ve bizi nehyetti demesi, önceden geçen ihtimallerle birlikte emredenin Resulullah’ın dışında birinin olması muhtemeldir. Bir grup bundan dolayı bunu reddetti, daha zahir olan bunun kabul edilmesidir çünkü sahabe bununla delil getirmek istiyor, bundan dolayı bu emrin sözü delil olarak getirilen birinden gelmesine hamledilir ki

³⁸⁸ Ahzap 33/21

³⁸⁹ Cassas, *el-Fusul fi'l-Usul*, III,200

³⁹⁰ Gazâlî, *el-Müstasfâ*, I,105

³⁹¹ Şîrâzî, *et-Tebsire*, I,331

³⁹² Zerkeşî, *el-Bahru'l-Muhîr*, III,300

o da Resulullah (s.a.v)dir”³⁹³Buna benzer bir görüşü Ebu’l-Huseyn el-Basri de benimsemiştir.³⁹⁴

-Bu Görüşte Olanların Delilleri:

Enes b. Malik (r.a) şöyle diyordu: “Bilal (r.a) ezanı iki iki okumak, kamet’in (sözlerini) bir defa okumakla emrolundu. Bilal ‘e (r.a) yöneticelerden hiç kimse ona bu şekilde yapmasını söylemedi. Böylece bu işin –sarih- emir olmaksızın kapsamlı olması, bu emrin Rasulullah’tan (s.a.v) geldiğini gerektirir. Nasıl ki, “Bize şu işte ruhsat verildi.” Denilse bu ruhsat verme işinin Rasulullah’a (s.a.v) dönmesinde hilaf yoktur, aynı şekilde sahabenin “Biz şöyle emrolunduk”, “Şu işten men olunduk” demesi de aynı manadadır, aralarında fark yoktur.³⁹⁵

Çünkü ravi rivayet ettiği metini tasdik eder, o hususta ki emri ve nehyi bilendir. Rivayeti; onun dili, lisanından olduğu için diğer rivayetlerinde olduğu gibi “Emrolunduk” “Men olunduk” demesi de kabul edilir.³⁹⁶

2.8.2. Emre Delâlet Etmeyeceği Görüşü

Hanefi âlimlerin çoğuda; “Sahabe’nin ‘Rasulullah (s.a.v) bize emretti’ demesi emir üzerine hamledilmez.” Gördüğünü benimsediler.” demişlerdir.

İmam Serahsi bu hususta şöyle der: İslam âlimleri bu konuda ihtilaf ettiler ki o da şöyledir; Sahabe; “Biz şöyle emrolunduk” veya “Şundan men edildik” veya “Sünnet bu şekildedir” dediklerinde, bizim görüşümüz: Bu genellemeden Rasulullah’ın (s.a.v) emrine veya sünnetinin haber verilmesi anlaşılmaz.³⁹⁷Yine Sayrafi de bu görüşü benimsemiştir.³⁹⁸

-Bu Görüşte Olanların Delilleri:

Ravi, bazen “emrolunduk”, “men olunduk”, “sünnet böyledir” lafzını kullanır ancak bunun maksadını açıklamaksızın kullanır. Bu da bu lafızların maksadını bir belde de geçerli olan örf manasının, önde gelenlerin teriminin kullanımı olmasına ihtimallidir. Örneğin: “İmam Malik’in bizim beldemizde sünnet

³⁹³ Tufi, *Şerhü Muhtasari’r-Ravda*, II,191

³⁹⁴ Ebu’l-Huseyn, *el-Mu’temed*, II,173

³⁹⁵ Şirazi, *et-Tebziratü fi Usuli’l-Fıkıh*, I,331

³⁹⁶ Şirazi, *el-Lemü fi Usuli’l-Fıkıh*, I,23

³⁹⁷ Serahsî, *el-Usul*, VI, 38

³⁹⁸ Şirazi, *et-Tebzirat*, VI,331

bu şekildedir” demesi gibi. Çünkü sünnetten maksat; Süleyman bin Bilal’in uygulamasıdır. Medine’de bu anlayış bilinen bir şeydi.

Aynı şekilde emir ve nehiy Hz. Peygamber’den (s.a.v) gelebildiği gibi bazen de ondan gelmezdi. Nasıl ki bir âlim “şöyle emrolunduk” derse bu Allah’ın kitabında nas olarak indirdi emir anlamı taşımaz ise aynı şekilde bu Rasulullah’ın (s.a.v) emridir anlamı taşımaz. Çünkü emredenin Rasulullah’tan (s.a.v) başkası olma ihtimali vardır ki bu da kendisine uyulması gereken kişidir “sünnet bu şekildedir” sözünü de bu şekilde anlayacağız.³⁹⁹

2.8.3. Hz. Peygamber’e Âdiyetinin Kesin Olmadığı Görüşü

Sahabe kavli bunun Hz. Peygamber’den kesin geldiğini veya gelmediğini gerektirmez. İki şekilde de anlaşılabilir. İbnü’s-Sem’ani bu görüşü kabul ederek şöyle bir ifadede bulunur: Sahabenin emir ve nehiy hususundaki “şöyle emrolunduk”, “şundan men olunduk” demesi mutlak olarak Rasulullah’a (s.a.v) dönüyor. Çünkü asıl olan bunun dini hükümlerdeki emridir, özellikle sahabenin bu kavli Rasulullah’a (s.a.v) isnat ettiği yerlerde böyledir. Sahabe kavli de sünnetten sayılır, aynı şekilde sünnetin aslı, hakikatı Hz. Peygamber’e (s.a.v) racidir⁴⁰⁰. Bundan dolayı “Allah’ın kitabı ve Rasulullah’ın (s.a.v) sünneti” denir. Kitap ve sünnet denildiği zaman sünnetten Nebi’nin (s.a.v) sünneti anlaşılır. Çünkü sünnet; din ehli için uyulan yol demektir. Din ehli için uyulan yol; dinde meşru olan şey demektir. Dinde meşru olan şey ise; ancak Allah’tan (c.c.) veya Rasulullah’tan (s.a.v) olur.⁴⁰¹

2.8.4. Tevakkuf Edileceği Görüşü

Emre ancak bir karine ile hamledir. Bu görüşü Cüveyni almıştır ve şöyle demiştir. Sahabe ravinin ‘Rasulullah (s.a.v) bize emretti’ sözü genel bir hükümü kapsar mı* -ta ki bütün zamanlarda kullanılsın- Biz deriz ki; Ulema bu hususta ihtilaf etmiştir, kimi onu genel bir hüküm almış kimisi de özel hüküm kabul etmiş. Bize göre doğru olan ise, lafzın kendisi genel olmaz. Şayet karine varsa –ravinin

³⁹⁹ Serahsî, *el-Usul*, VI,38

⁴⁰⁰ İbnü’s-Sam’anî, *Kavati’l-Edille fi’l-Usul*, I, 315

⁴⁰¹ İbnü’s-Sam’anî, *Kavati’l-Edille*, I, 388

halinden- ve bununla şeriatın genel bir hükmünü sabit kılmayı kastediyorsa bu karineyle hükmün genelliğine hükmedilir.’’⁴⁰²

Bu görüşlerden tercihe şayan olanı; birinci görüştür. Çünkü sahabe rivayet ettiği hususta maksadı en iyi anlayan ve bilendir.⁴⁰³ Bize göre sahabenin “Rasulullah’ın (s.a.v) emir konusunda bir konuda emin olmadan emir sigasını kullanmazlar” görüşü daha isabetlidir.

Sahabenin yanlış bir emir ya da fiil yapma ihtimalleri ise onlara yüklenmez, bilakis mümkün olduğunca onların söz ve fiillerinin zahirine hamledilir.⁴⁰⁴

2.9. Hz. Peygamber’in Birini Başkasına Aracı Kılarak Bir Fiili

Emretmesi

H. Peygamber (s.a.v) mükellef bir kimseye mükellef olunan fiillerden birini başka birine emretmesini emrederse bu emir diğer kişi için emir olur mu olmaz mı?

Âlimler bu meselede iki görüş hususunda ihtilaf ettiler:

2.9.1. Emrin Ulaştırıldığı Kişi Vasıtasıyla Sonrakiler İçin Emir

Sayılacağı Görüşü

Abderi⁴⁰⁵ ve İbn Hacdân⁴⁰⁶ ve âlimlerin çoğu⁴⁰⁷ Şu görüşü nakletmişlerdir Hz. Peygamber (s.a.v) mükellefe başkasına emretmesi için emrettiğinde o başkası için muteberdir.

⁴⁰² Cüveynî, *et-Telhis fi Usuli’l-Fıkıh*, II, 411

⁴⁰³ Gulam Kadir Zekeriyya b. Gulam Kadir Bakisanî, *Min Usuli’l-Fıkıh Ala Mezhebi Ehli’l-Hadis*, Daru’l-hizar, 2002, I,113

⁴⁰⁴ Gazâlî, *el-Mustesfa*, I,104

⁴⁰⁵ Abderî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Mesud ebu Abdillâh, çok gezen ve bilgili maliki mezhebinin büyük fakihlerindendir; bkz, Zerkeşî, *Ala a’lam*, Daru’l-İlmili’l-melayin, m.2012, VII, 32

⁴⁰⁶ İbn Hac, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Ezdi ebu Abbas İşbeli ibn Hac ismiyle tanınmış, bkz:Firuzadabî, *el-Bulga fi Teracimi Eimmeti’in-Nahvi ve’l-Luga*, Daru’s-Sadettin, m.2000, I,97; Suyuti, *Bagiyyetu’l-Vuat fi Tabakati’l-Lugaviyyin ven-Nuhat*, mektebetu’l-asriyye, lübnan, I,3w60

⁴⁰⁷ Zerkeşî, *el-Bahru’l-Muhit fi Usuli’l-Fıkıh Li’z-Zerkeşî*, III, 346; İbn Kudame, *Ravzatu’n-Nazir ve Cennetü’l-Menazir*, I,582

Bu görüşü savunanların delili şudur: "Allah Nebisine (sav), ümmetine bir şeyi emretmesi için emrettiğinde o ümmetin üzerine bu emri yapmak manen onlara vacip olur. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.v) ümmetinden birine bir işi bir başkasına emretmesi için emrettiğinde o kişinin bu fiili yapmasının vacip olduğuna delalet eder. Bu emir sanki o kişiye aracı olmadan en başta emredilmiş gibidir."⁴⁰⁸

Bizim kanatimize göre ise çoğu fukahanın savunduğu görüştür. O da Hz. Peygamber (s.a.v) başkasına emretmesi mükellefe olan emrinin bir başkası için muteber olmadığı görüştür. Çünkü o emir başkası için değil de bizzat o mükellef içindir.

2.9.2. Emrin Ulaştırıldığı Kişi Vasıtasıyla Sonrakiler İçin Emir Sayılmayacağı Görüşü

Hanefilerin ve Malikilerin büyük bir kısmı ve Şafiiler⁴⁰⁹ ile Hanbelîler⁴¹⁰ bu görüşü tercih etmişlerdir. Takrir ve Tahbir müellifi şöyle demiştir: “Çocuklarınıza yedi yaşlarına geldikleri zaman namazı emredin on yaşına geldiklerinde ise (namazı kılmazlarsa) onlara vurun.”⁴¹¹ bu emir çocuğun buluşa ermesinden sonra namazı alışkanlık haline getirmesi içindir. Bir de bir şeyi başka birine emretmesi için birine emretmek direk olarak o şeyi başka birine emretmek değildir. Çocuk yapmış olduğu fiilden dolayı sevap kazanır.”⁴¹² Sinvânî bunu şöyle ifade eder: “Muhataba, *Ailene namazı emret*”⁴¹³ ayetinde olduğu gibi başkasına bir şeyi emretmesini emretmek diğer kimse adına emir mahiyeti taşımaz.”⁴¹⁴ İbn Kudâme şöyle der: “Bir şeyi emretmeyi emretmek üzerine bir delil olmadığı müddetçe, onu emretmek emir hükmünde değildir.”⁴¹⁵ Merdâvî buna şöyle bir delil getirir: Bize ve çoğuna göre bir şeyi emretmek emir değildir. Buna da sünnetten Hz. Peygamber’in (s.a.v) Hz.

⁴⁰⁸ Zerkeşî, *el-Bahru'l-Muhit fi Usuli'l-Fıkh Li'z-Zerkeşî*, III,346; İbn Kudame, *Ravzatu'n-Nazir ve Cennetü'l-Menazir*, I,582

⁴⁰⁹ Âmidî, *el-İhkam*, II,182; İsnevî, Abdurrahim b. el-Hasen b. Ali eş-Şafî, ebû Muhammed, Cemaluddîn, *et-Temhîd fi Tahrîci'l-Furûi a'le'l-Usûl*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1978,I, 274; İsnevî, *Nihâyetü's-Suâl Şerhu Minhâci'l-Vusûl*, I, 177

⁴¹⁰ İbn Teymiyye, *el-Müsveddütü*, I,5

⁴¹¹ Ebu Dâvud, *Süneni ebî Dâvud*, Salât, Bâbu Meta Yü'meru el-Ğulâmu bi's-Salât, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2015, I, 496

⁴¹² İbn Emiri'l-Hâc, *et-Takrîr ve't-Tahbîr a'la Tahrîri İkmâli İbni'l-Hümâm*, II, 279

⁴¹³ Taha,20,132.

⁴¹⁴ Sinvânî, *el-Aslu'l-Câmi' li-izâhi'd-Düreri'l-Manzûme fi Silki Cemi'l-Cevâmi'*, I, 114

⁴¹⁵ İbn Kûdame, *Ravzatü'n-Nâzir ve Cennetü'l-Menâzir*, I,582

Ömer’e oğlu Abdullah hakkında “Ona söyle eşine geri dönsün”⁴¹⁶ sözünü misal olarak verdi. Hadis-i Şerifin vârid olma sebebi İbn Ömer’in eşini hamile olduğu bi

r halde boşaması ve Resûlullahın da ona eşine tekrar dönmeyi emretmesidir.⁴¹⁷

Bunun örneği Hz. Peygamber (s.a.v) çocukların velilerine “çocuklarınıza yedi yaşlarına geldikleri zaman namazı emredin” sözüdür.⁴¹⁸ Âlimler bu hususta şöyle diyorlar: “Buradaki emir velileredir çocuklara değil. Çocuklara bu hususta bir vâcibiyet yoktur. Bu sebeple şer’an bu emri terk etmekle veliler kınanır.

2.9.3. Tahyir İfade Eden Emira

Kefâret ve benzeri olan işler muhayyerlik üzere emredildiğinde bu işlerden bir tanesi bizzat o işin aynısı olmamakla beraber vacip olur mu? Bu mesele sabit olarak ortaya çıktı ki bu emirlerden hangisi yapılırsa farz bir tanesini yapması sebebiyle o kişiden düşmüş olur. Geriye kalan ise gönüllülükle olur. Ancak o emirlerden bir tanesi değil de hepsi vacip olur. Emirlerden bir tanesini yaptığında geri kalan emirlerin vucubiyeti ondan düşmüş olur.

Bu meselede iki görüş olduğunu görüyoruz.

i) Muhayyerlik üzere emir varid olduğunda, vacip olan onlardan muayyen olmayan herhangi birini yapmaktır.

Eğer onlardan bir tanesini yaparsa farz ondan o bir tanesini yapman sebebiyle düşer geriye kalan ise gönüllülükle olur. Hanefiler bu görüşü savundular⁴¹⁹ “Emir muhayyerlik üzere olduğunda onlardan muayyen olmayanlardan bir tanesini yapmak vacip olur.” Cessas ise bu konuda: “Bir kimse yemin kefareti gibi seylerden birini yapmakla muhayyer bırakıldığında hakikatte ona vacip olan bunlardan sadece birini yapmasıdır. Bize göre "bunların hepsi vacip olur" sözü caiz değildir.”⁴²⁰

⁴¹⁶ Müslim, Sahîh, Talâk, h.no(1471), II,1093

⁴¹⁷ Merdâvî, *et-Tahbîr Şerhu't-Tahrîr*, V, 2263

⁴¹⁸ Ahmed, Müsned, h.no(6756), XI,369

⁴¹⁹ İbn Sam'anî, *Kavaitu'l-Edille fi'l-Usul*, I,97

⁴²⁰ Cassas, *el-Fusul fi'l-Usul*, II,149

Hanbeliler⁴²¹ de aynı şekilde bu görüşün benzerini tercih ettiler. İbn Teymiyye “Müsevvede” isimli eserinde: Kefaretin kısımlarında olduğu gibi muhayyer olarak bir takım şeylerin vacipliğini gerektiren bir durum varid olduğunda vacip olan; tayin edilmemiş birini yapmaktır. Fukahanın çoğunluğu da bu görüşü tercih etmiştir.⁴²²

Malikilerde ise aynı şekilde bu görüşü tercih ettiler. Bu konuda Karafî der ki: “Vacibul muhayyerdeki vaciplik, adına müşterek denilen kendisinde umumi bir mananın bulunduğu muayyen olmayan birşeyle alakalıdır. İşte bu görüşe göre vacibul muhayyerdeki vaciblik ancak hususi birşeyle alakalıdır. Çünkü o emredici tarafından muayyen olmayan bir hususiyettir ve onu tayin etmek emredilen kimsenin muhayyerliğine bırakılmıştır.”⁴²³ İbnü’l-Arabi bu konu hakkında hüküm vererek, delil getirdi ve dedi ki: “*Mükellefin tercihine bırakılmış muayyen olmayan şeylerden birinin vucubiyetini gerektiren bir durum varid olduğunda; vacip olan muayyen olmayan şeylerden birini yapmaktır.*”⁴²⁴

İmam Şâfiî⁴²⁵ de bu görüşü benimserken Cüveynî şöyle bir nakilde bulunmuştur: “*Şeylerden bir şeyin emri vacipliğe hamledildiğinde onlardan sadece birinin vacib olmasını gerektirir.*”⁴²⁶

Hatib el-Bağdadi de bu görüşü benimsedi ve bu konuyla alakalı der ki: “*Vacip olan muayyen olmayan biri yapmaktır. Bunlardan hangisini yaparsa vacibi yapmış olur. Hepsini yaparsa yapan kimseden bunlardan birinin farziyet yükümlülüğü düşer ve geri kalan nafile olmuş olur. Çünkü şayet hepsini yapmayı terketseydi bunlardan sadece birini yapmakla cezalandırılırdı. Buda onlardan sadece birinin vacip olduğunu gösterir. Eğer hepsi vacip olsaydı hepsini yapmakla cezalandırılırdı.*”⁴²⁷

ii) Muhayyer olarak birçok şeyin emri varid olduğunda, vacip olan bir tanesini değil hepsini yapmaktır. Birisini yaparsa geri kalanların vacipliği düşer:

⁴²¹ Ebu Ya’la, *el-İdde fi Usulî’l-Fıkh*, I,302

⁴²² İbn Teymiyye, *el-Müsveddetü fi usulî’l-Fıkh*, I,27

⁴²³ Karrafî, *Envaru’l-Buruk fi Envari’l-Furuk*, II,21

⁴²⁴ İbnü’l-Arabi, *el-Mahsul*, I,66

⁴²⁵ Âmidî, *el-İhkam*, I,100 ; Şirazî, *el-Lum’a fi Usulî’l-Fıkh*, I,18

⁴²⁶ Cüveynî, *el-Burhan fi Usulî’l-Fıkh*, I,90

⁴²⁷ Hatib el-Bağdadi, *el-Fakih ve’l-Mütefakkih li’l-Hatib el-Bağdadi*, I,221

Âlimlerin⁴²⁸ birçoğundan nakledildiğine göre Mu'tezile de bu görüşü savunmuştur. Şöyle ki Ebu'l-Huseyin el-Basri "El-Mu'temed" adlı kitabında şunları nakletmiştir: "Fukaha muayyen olmayan birşeyin yapılmasının vacip olduğu görüşüne varmıştır. Bazıları da vacibin bir tane olup eylem ile belirleneceği kanaatindedir. Bizim âlimlerimize⁴²⁹ gelince: Hepsinin muhayyer olarak vacip olduğu kanatindedir. Buradan yola çıkarak Ebul Huseyin hocalarının sözlerinden kasdolunan şeyi açıkladı ve şöyle bir ifadede bulundu: "Bunun manası tümünü terketmenin caiz olmaması ve ikisinin vacip olma bakımından eşit olduğu için ikisi arasında cem' yapmanın vacip olmamasıdır. Allah'u Tealanın vacip kılmasının manası herhangi birini irade etmesi, tümünü terk etmeyi mekruh görmesi ve bir tanesini terkedip diğerini yapmanın mekruh olmamasıdır."⁴³⁰

Bu bağlamda Ebu Huseyin'in sözünden yola çıkarak cumhuru fukaha ile mutezilenin arasında ayrılık olmadığı kanaatine varabiliriz.

Bize göre ister muhayyer olarak birini yapsın ya da hepsini yapsın farketmez. İhtilaf sadece lafızdadır manada değil. Netice itibariyle mükellefin onlardan bir tanesini yapması geri kalan sorumluluklarını düşürür. İkinci görüşe göre, mükellefin hepsini yerine getirmesi zorunlu olmadığı gibi hepsini yapmayı terketmesi de doğru değildir. Sonuçta iki grup arasında mana itibariyle ihtilaf yoktur.

Şirazî bu hususa değinerek Mu'tezile'den şöyle nakleder: "Bu üçünün hepsi vaciptir. Şayet tümünün vacipliğinden hepsinin hitapta eşit olduğunu kastediyorlarsa o zaman ittifak olup ihtilaf sadece ibarede hâsıl olur. Ama tümünün vacipliğinden hepsinin fiilde muhatap olduğunu kastediyorsalar: o zaman delil doğru olmamış olur. Şöyle ki tümünü terk ederse tümüne ceza gerekmiyor. Şayet hepsi vacip olsaydı hepsine ceza gerekirdi, tümünü terkettiği halde sadece birinden ceza gerektiği için anladık ki vacip olan bir tanedir"⁴³¹.

Razî bunu şöyle ifade ediyor: "Mutezile, muhayyer olarak birden fazlasını emretmek tümünün muhayyerlik olarak vucubiyetini gerektirir, fukaha ise vacip olan muayyen olmayanlardan herhangi bir tanesini yerine getirmektir.

⁴²⁸ Âmidî, *el-İhkam*, I, 100; Şirazî, *el-Lum'a*, I,18; İbn Sam'anî, *Kavaitu'l-Edille fi'l-Usul*, I,97; İbnu'l- Arabi, *el-Mahsul*, I,66

⁴²⁹ Ebu'l Hüseyin, *el-Mek'ad*, I,79

⁴³⁰ Ebu'l Hüseyin, *el-Mek'ad*, I,79

⁴³¹ Şirazî, *el-Lum'a*, I,18

İki görüş arasında mana itibariyle ihtilaf yoktur:

Biz de şöyle demeyi uygun bulduk: Bunların hepsi her bedel üzerine vaciptir. Mükellef bir kimse için onların hepsini ihlal etmesi caiz değildir. Aynı şekilde mükellefin onların arasını birleştirmesi de gerekmez. O yapılardan her biri mükellefin seçimine bırakılmıştır. Fakihler bu sözleriyle vacibin tek olduğunu aynı olmadığını kastettiler. Bu mana bizzat aynıyledir. Bu durumun aslında ihtilaf gerçekleşmez. Bilakis burada bizim ashabımız Mu'tezile den Mu'tezile de bizim ashabımızdan bunu rivayet ediyor. İki grupta onun fesadı hususunda ittifak ettiler. Bu ittifak ettikleri husus vacibin Allah katında belirlenmiş ve tek olduğu bizim nezdimizde ise belirlenmemiş olduğudur. Ancak Allah-u Teâlâ mükellefin sadece kendisine vacip olan birşeyi tercih edeceğini bilir.⁴³² Neticede İbn Arabi de bu görüşü benimseyerek şöyle der: “Tayin edilmemiş ahad haberlerin birinde bir hükmün vacip olduğu varid olduğunda, tayin bu şeyin seçimi hususunda mükellefe yetki verdiğinde vacip ahad haberlerin biri sayesinde tayin edilmemiş tek bir şeydir “. Makalelerin müellefleri Ebu Hişam'dan şöyle bir söz aktarmışlardır: “Onların hepsi vaciptir ve bu husustaki zannımız ise bu ibarelerde herhangi bir ihtilafın olmadığıdır. Çünkü biz kişinin vacip olan bir şeyi yapmadığında günaha gireceğine, vaciplerin hepsini yaptığında üstünde sadece tek bir farzın düştüğüne ve geriye kalanın nafil olduğuna dair ittifak ettik. Böylelikle ihtilafın belirlenmesi için söz konusu bir konu kalmadı.”⁴³³

2.10. Emrin Delâleti Konusunda İhtilaf Edilen Bazı Fıkhi Meseleler

Bu bölümde Hz. Peygamber (s.a.v)'ın emir ile alakalı birtakım hadisleri ve ulemanın bu minvaldeki görüşlerini belirtilecektir.

2.10.1. Haccın Fevriliği veya Terâhiliği Meselesi

Bu hususta İbn Abbas'tan gelen rivayete göre: “Rasûlullah (s.a.v.) bize hitap ederek şöyle buyurdu: Ey insanlar! Hac size farz kılındı. Bunun üzerine el-Akra' b. Habis ayağa kalkarak: Ey Allah'ın elçisi! Her yıl mı (bize) farzdır? diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu. Yok, hayır. Bir defadır. Kim daha fazla yapacak olursa, o nafilendir.”⁴³⁴ Bunun üzerine bir Müslümanın hacca gitmeye

⁴³² Râzî, *el-Mahsul*, II,160

⁴³³ İbn Arabî, *el-Mahsul*, I,66

⁴³⁴ Müslim; *Hac*, 412

muktedir olduktan sonra hemen hacca gitmesi farz mı yoksa haccı ertelemesi caiz mi meseslesi ortaya çıkmıştır. Bu meselede ulemanın emrin fevre mi terahiye mi delalet etmesi hakkındaki görüşler ortaya çıkar.

Hanefiler, haccın hemen yapılacağı ya da ertelenmesinin caiz olacağı hakkında ihtilafa düştüler, Ebu Hanife ve Ebu Yusuf haccın hemen yapılması gerektiği görüşünü benimserken İmam Muhammed haccın tehir edilebileceği görüşünü benimsemiştir. Ancak şu var ki onlar, Muvakkat ibadetlerin zamanında yapılmayıp sonradan eda edildiğinde kaza olması hilafına bir kişi hacca gücü yettiği bir senede gitmeyip başka bir senede haccı eda eden kişinin haccı eda etmiş olup kaza etmiş olmaması hususunda ittifak etmişler.⁴³⁵ Serahsi terahi görüşünü benimsedi, zira o bu konuda şöyle der: “Buradaki mana: Hac bütün ömrün farzıdır, bu yüzden ömrün tümü hac edasının vaktidir. Haccın edası bütün ömrü kapsamaz, bundan dolayı hac hakkındaki bütün vakit, namaz hakkındaki bütün vakit gibi oldu ki namazı vaktinden çıkarmama şartıyla ertelemek için bir genişlik verilmiştir. Bunun delili ise haccı ertelediğinde onu eda etmiş olup kaza etmiş olmaması ki bu ömrün tamamının hac edasının vakti olduğuna delalet eder.”⁴³⁶

Malikîler, hacca muktedir olanın derhal yapması gerektiği görüşündedirler. Zira Sa’lebi şöyle der: “Hac farzası fevr üzeredir ve hacca güç yetirenin haccı ertelemesi caiz değildir”.⁴³⁷ Ubeyd de şöyle der: “Haccın hükmü: istenilen şartları tamamlandığında ömürde bir defa fevr üzere farz olmasıdır. Bir mükellef haccı güç yetirdiği ilk seneden haccı ertelediğinden dolayı günahkâr olur”.⁴³⁸

Şafiiler ise, terahi görüşünü benimsediler,⁴³⁹ yani hacca güç yetiren kişi için evlâ olan hacca hemen gitmesidir, ama yine de onun haccı ertelemesi de caizdir. Bununla alakalı Mâverdi de şöyle der: “Kimin üzerine hac farz olursa evlâ olan hacca hemen gitmesidir. Ama onu ertelemesi caizdir”.⁴⁴⁰

Hanbelîler de haccın fevr üzere farz olduğunu ve ertelenmesinin caiz olmadığını söylerler. İbn Kudâme bununla alakalı şunları yazdı: “Kime hac farz

⁴³⁵ Serahsî, *Mebsût*, IV, 163-164; Semerkandî, *Tühfetü’l-Fukahâ*, I, 380.

⁴³⁶ Serahsî, *Mebsût*, IV, 164

⁴³⁷ Sa’lebi, *et-Telkîn fi’l-Fıkhi’l-Maliki*, I,79

⁴³⁸ Ubeyd, *Fıkhu’l-İbadat ‘ala’l-Mezhebi’l-Maliki*, VI,333

⁴³⁹ Nevevî, *el-Mecmu’ Şerhü’l-Mühezzeb*, VII,69

⁴⁴⁰ Mâverdi, *el-Havi’l-Kebir*, IV,24

olursa ve ona gücü yeterse hac ona fevr üzere farz olur ve haccı ertelemesi caiz olmaz.”⁴⁴¹

2.10.2. Cenazenin Ardından Yürümek

Bu konuda Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “Müslümanın, Müslüman üzerinde beş hakkı vardır. Selamı almak, hastayı ziyaret etmek, cenazelerin arkasından gitmek, davete icabet etmek, aksırana Elhamdülillah demek”⁴⁴² hadisine binaen bazı Hanefî âlimler: Cenazenin takip edilmesini farz-ı kifaye olduğu görüşünü savunmuşlardır. Şöyle ki; Kasanî bunu şöyle ifade etmiştir “Cenaze namazı farz-ı ayn değil, bilakis farz-ı kifayedir. Bazı kimselerin kılmasıyla diğerlerinden düşer.”⁴⁴³ Aynı cenazeye şahit olmanın mendup işlerden olduğunu ifade etmiştir. ⁴⁴⁴ Bilakis nafilenden daha üstündür. Eğer ölü kimse komşu veya iyilik ve dürüstlüğü ile bilinen biriye o zaman nafilenden daha üstündür. İbn Nuceym şu şekilde ifade etmiştir. “Eğer ölü kimse komşu, iyilik ve dürüstlüğü ile bilinen biriye o zaman nafilenden daha üstündür. Eğer değilse nafile daha faziletlidir.”⁴⁴⁵

Hanefî mezhebinin görüşlerine dikkat çekeriz ki; cenazeye tabi olmak menduptur, vacip değildir.⁴⁴⁶

Malikî mezhebine göre ise cenazeyi takip etmek, vacip değildir. Ancak bu ibadet bahsine girer. Kim cenazeyi takip ederse, onu cenaze ile birlikte toprağa gömülene kadar beklemesi gerekir. İbn Hac’ın delilide budur. Demiştir ki; “Cenazeyi takip etmesi vacip değildir. Kim namazdan sonra takip ederse bir ibadete başlamış olur ve ibadeti tamamlaması gerekir. Buda ancak gömmekle olur.” ⁴⁴⁷

İbni Dakik’e göre; cenazeyi takip etmek, farz-ı kifayedir. Şöyle delil getirmiştir; “Cenazeyi takip etmekten murat namaza tabi olmak olabilir. Çünkü bu cumhura göre farz-ı kifayedir. Şayet cenazeyi takip etmeyi namaz ile ifade etseydi, galip olarak mecazı kastetmiş olurdu. Çünkü adet olarak meytenin öldüğü yerde namaz kılınmaz ve orada defnedilmez. Muhtemeldir ki cenazeyi takiple kasıt,

⁴⁴¹ İbn Kudame, *el-Muğni*, III,232

⁴⁴² Buharî, *Cenâiz*, II,71

⁴⁴³ Kasanî, *Bedai'u's-Sanai Fi Tertibi Şerai'*, II,114

⁴⁴⁴ Aynî, *el-Binaye*, IX, 23

⁴⁴⁵ İbn Nuceym, *Bahru'r-Raik Şerhu Kenzi'l-Dekaik*, II, 206-207; Aynî, *el-Binaye*, III,240

⁴⁴⁶ İbn Abidin, *Reddu 'l-Muhtar*, II, 232

⁴⁴⁷ İbn Hâr, *el-Medhal*, III,255

mevteyi takip etmesi için defin mahalline gitmesidir. Defin mahalline gitmek de farz-ı kifayedendir. Dolayısıyla bazılarının eda etmesiyle düşer.⁴⁴⁸

Şafîilere göre; erkekler için cenazeyi takip etmek müstehaptır. Demıştır ki; “Defnedilene kadar cenazeyi takip etmek müstehaptır.”⁴⁴⁹ Bu görüşte sahih hadisler ve icma vardır. Müstehap ile sünnet kastedilmiştir. Minhac’da “ Cenazeyi takibe gelince icma ile sünnettir. İçindekini tanısın ya da akraba olsun olmasın aynıdır” demıştır.⁴⁵⁰

Hanbelî mezhebi de aynı şekilde sünnet görüşü üzeredir.⁴⁵¹ Mugni’nin sahibi “Cenazeyi takip etmek sünnettir” demıştır.⁴⁵²

Riâye’nin sahibinden İbn Hamdun’un naklettiğine göre; Cenazeyi takip etmek Hz. Peygamber’in (s.a.v) emri olduğu için farz-ı kifayedir.⁴⁵³ İbn Cevzi demıştır ki; “Cenazeyi takip etmenin üç manası vardır, biri; kaza manasındadır. Taşınması, namaz kılınması ve defnedilmesi haktır. Aynı şekilde farzı kifayedir.”⁴⁵⁴

Kanaatimize göre ise farzı kifayedir. Bazılarının yapmasıyla bazısından düşer. Bunları yakınlarının yapmaları gerekir. Yakınları da ya komşu ya da nesep cihetindendir.

2.10.3. Hasta Ziyareti

Hanefilerden Kasanî hasta ziyaretinin farz olmadığı bilakis faziletli amellerden olduğu kanaatindedir.⁴⁵⁵ Hatta şöyle demıştır; “Hasta ziyareti farzlardan değil faziletli amellerdendir İbnul Battal’da Kasanî’nin kanaatinde olup hasta ziyareti mendup ve fazilettir demıştır.⁴⁵⁶ Aynı ise sünnet olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁷

Malikîler hasta ziyareti yapabilecek çok kişi olduğu zamanlarda bunun farz-ı kifaye az kişi olduğu zamanda ise farz-ı ayn olduğunu söylemişlerdir Böyle durumlardan yakın akrabaları arkadaşları veya oturduğu yerde ki komşularının yapması gerekir. Eğer terk ederlerse günaha girmiş olurlar.⁴⁵⁸ Nefravi bununla

⁴⁴⁸ İbn Dakik, *İhkamu'l-İhkam*, II,296

⁴⁴⁹ Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, V,277

⁴⁵⁰ Nevevî, *el-Minhac*, XIV,31

⁴⁵¹ Behuttî, *Keşfu'l-Kanna An'il-Metni'l-İkna*, II,128

⁴⁵² İbn Kudame, *el-Muğni*, II,353

⁴⁵³ Behuttî, *Keşfu'l-Kanna An'il-Metni'l-İkna*, II,128

⁴⁵⁴ İbn Cevzî, *Keşfu'l-Müşkil Min Hadisi's-Sahihayn*, II,236

⁴⁵⁵ Kasanî, *Bedai'u's-Sanai*, II,114

⁴⁵⁶ İbn Battal, *Şerhu'l-Buharî*, III, 238

⁴⁵⁷ Aynî, *Umdetu'l-Kari*, VIII, 9

⁴⁵⁸ Sâvî, *Haşiyetü's-Savi*, IV, 763

alakalı olarak; “Başkalarının bulunduğu esnada hasta ziyareti farz-ı kifaye bunun dışında ise farz ayndır.” Şeklinde bir ifadede bulunur.⁴⁵⁹

Kavafi hasta ziyaretini yapılması gereken bir amel olduğunu ve hastayı ölümden korumak için bakım yapmanın farz kifaye olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁰

Bakım için evla olan akraba sonra arkadaş sonra komsu daha sonra da diğer insanlardır. Şafîiler hasta ziyaretinin müstehap olduğunu söylemişlerdir.⁴⁶¹ Şöyle ki Şirazî bu konuda kesin bir dille: “Hasta ziyareti müstehaptır demiştir.”⁴⁶² Aynı şekilde Hanbelîlerde müstehap olduğu görüşündedirler. Bu konuda İbnu Kudame hasta ziyareti müstehaptır demiştir.⁴⁶³ Hasta ziyareti sünnettir. Menarus Sebil’in sahibi İbn Zeyvan şöyle demiştir; “Müslüman hastayı ziyaret etmek sünnettir.”⁴⁶⁴ Üç günden sonra ziyaretin müstehaplığıda söylenmiştir. Muradavi demiştir ki: “Hasta ziyareti hastalık başladığından itibaren müstehaptır. Bu mezhebin sahiblerinin çoğu bu görüş üzerindedirler. Üç günden sonra müstehap olduğu söylenmiştir.”⁴⁶⁵

İnsafın sahibi Merdavi de, Riaye’nin sahibi İbnu Hamedani El Hanbelî’den hasta ziyaretinin farz kifaye olduğu görüşünü nakletmiştir.⁴⁶⁶

Velhasıl Ulema bir görüş etrafında dönmektedir, bu da vacip olmamasıdır. Bir kısım ulema müstehap olduğunu bir kısım sünnet olduğunu bir kısım fazilet olduğunu bir kısım mendup olduğunu başka bir kısım da farz-ı kifaye olduğunu söylemiştir. Zahir oldu ki ulemanın ihtilafı hükmün mendup olduğu çerçevesindedir.

2.10.4. Davete İcâbet

Hiz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Kim ki ziyafete davet edilirse gitmezse şüphe yok ki Allah ve Resulüne asi olmuştur. Kim de davetsiz giderse hırsız olarak girip meclisi değiştiren olarak çıkmıştır.”⁴⁶⁷bu hadise binaen ulemanın çoğu davet çeşitlerini ve bunların hükümlerini ayırmışlardır. Şöyle ki; Çoğu Ulema belli şartlar dâhilinde yapılan nikâh ziyafetine icabet etmeyi gerekli görmüşlerdir. Diğer

⁴⁵⁹ Nefravî, *el-Fevakihetü Devvani Ala Risalet İbn Ebi Zeyd*, II,293

⁴⁶⁰ Kavafî, *Ez-Zehira*, XIII,310.

⁴⁶¹ Şaşı, Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin b. Ömer Ebu Bekr, *Hilletü’l-Ulema Fi Marifeti Mezahibi’l-Fukaha*, Müessesetü’l-Risale Daru’l-Erkam, Beyrut, 1980, II, 279.

⁴⁶² Şirazî, *el-Muhezzeb*, I,236

⁴⁶³ İbn Kudame, *el-Muğni*, II,334

⁴⁶⁴ İbn Zeyvan, *Menaru’s-Sebil Fi Şerhi’d-Delil*, I, 136

⁴⁶⁵ Merdavi, *İnsaf*, II, 461

⁴⁶⁶ Merdavi, *İnsaf*, II, 461

⁴⁶⁷ Ebu Davud, Sünen, *Et’ime*, h.no (3746), III,341

davetlere icabeti mendup görmüşlerdir. İbnu Battal ulemanın tamamının nikâh ziyafetine olan daveti vacip gördüğünü söylemiştir. Diğer davetlere icabetleri mendup görmüşlerdir. Aynı şekilde kişi oruçlu olmayıp yemekte helal ise yemenin vacip olduğunu belirtmişlerdir. Vacip olmasının diğer şartı da orada masiyetin olmamasıdır. Bunun dışındaki icabeti ulema iffet ve muhabbet hâsıl olacağından hoş görmüşlerdir.⁴⁶⁸

İbnul Cevzi’de bu ayrıma gitmiş ve demiştir ki, davet düğün yemeğine ise Müslüman olduğu takdirde icabet etmesi vaciptir.⁴⁶⁹ İkinci gün çağırdığında ise müstehap olur. Üçüncü gün davet ederse müstehap da olmaz.⁴⁷⁰ Ziyafet düğün yemeği dışında ise icabet vacip değildir.⁴⁷¹

Hanefi mezhebi düğün yemeğine icabetin belli şartlarda olacağı görülmektedir. Davet edilen oruçluysa ona müstehaptır. Aynı de şöyle demiştir: “Davet nikâh yemeğine ise cumhur ulema vacip demiştir. Aynı şekilde oruçlunun yemesi de vaciptir. Hanefî mezhebine göre ise müstehaptır.” Tıbi ise: “Müslüman, ziyafete çağırılırsa oraya gitmesinin vacip olduğunu” söyler. Eğer orada içki içilmesi gibi günahlarla iç içe olup dini açıdan zarar görmeyecekse durum böyledir. Fakih Ebu Leys’e göre ise davet eden kişinin malı haram olmayıp fasık değilse icabet ve yemenin vacip olduğu, böyle değilse vacip olmadığını söylemiştir. Fıskı zahir ise bu durumdan razı olunmadığının ilan edilmesi için gitmemek gerekir.⁴⁷² İbnu Rüşd el- Kurtubî yemeğe daveti beş kısma ayırmıştır.⁴⁷³

Vacip: Davet edilenin icabetinin vacip olduğudur. Ancak özür sebebiyle davete gitmeyebilir.

1- Müstehap: İcabetin müstehap olduğudur. Bu kişinin komşusu veya kardeşlerinden birilerine özel olarak ülfet maksadıyla hazırlattığı ziyafete icabettir.

2- Mubah: Kişinin icabet etmesinin ve etmemesinde caiz olduğudur. Bu nikâh yemeği dışında adet üzere yapılan yemeklerdir. Akika kurbanının yemeği gibi.

3- Mekruh: İcabetin mekruh olduğu davettir. Bu övülmek minnet duyulmak vb. amaçlarla hazırlanan davete icabettir.

⁴⁶⁸ İbn Battal, *Şerhu’l-Buharî*, III, 238.

⁴⁶⁹ Abdülkadir Tekin, Davete İcabet, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Konya, 2016, s.28, ss.464.

⁴⁷⁰ İbn Cevzî, *Keşfu’l-Müşkil*, II, 237

⁴⁷¹ İbn Cevzî, *Keşfu’l-Müşkil*, II, 238

⁴⁷² Aynî, *Umdetu’l-Kari*, VIII, 10

⁴⁷³ Kurtubî Muhammed b. Rüşd Ebu Velid Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *el-Mukaddimat el-Mumhitat*, Daru’l-Garibu’l-İslami, 1988, t.y, III 455

4- Haram: İcabetin haram olduğu davettir. Bu kişinin hibesini kabul etmesinin haram olduğu ziyafetinin ziyafetine icabettir. İki davalıdan birine hâkimin icabeti gibi...

İbni Dakik genel olan davete icabetin müstehap olduğu görüşündedir.⁴⁷⁴ Lakin ulema nikâh yemeği hususunda ihtilaf ettiler. Ulemanın çoğu nikâh ziyafetine icabetin hükmünü gayr-ı vacip yapan ruhsatlar koydular. Onlara göre: “Genel olan davete icabet umuma müstehaptır. Fukaha nikâh yemeğine icabet hususunda ihtilaf etti. Bazılarının nazarında icabeti terki mubah kılan ruhsatlarda genişlik hâsıl oldu.⁴⁷⁵ Bu Muhtasarın sahibi Halil Bin İshakın savunduğu görüştür. Yani icabet menduptur demiştir. Hurşi muhtasarın şerhinde muellifin kelimasının zahiri ziyafete icabetin müstehap olduğudur.⁴⁷⁶

Şâfiî mezhebindeki zahiri görüş nikâh yemeğine icabetin vacipliğidir. Mezhepten bazılarına göre ise bu müstehaptır.⁴⁷⁷ Vucubiyet Sahibu'l Kebirin kesinlik kazandırdığı görüştür. Şâfiî mezhebinin zahiri velimeye icabetin vacip olmasıdır demiştir. Bazı kısma icabet müstehaptır vacip değildir demiştir. Çünkü bu bir mala sahip olmayı gerektirir ve kimse ihtiyarı dışında temellük edemez. Şâfiî mezhebinin vucubiyet görüşünün delili⁴⁷⁸ Bu, Nafinin İbnu Ömer'den naklidir.⁴⁷⁹

İcâbette ülfet etmemekte ise zarar ve kopukluk vardır.

Hanbelîlerde aynı şekilde davete icabetin vacip olduğu görüşündedirler.⁴⁸⁰ İbnu Kudame buna kesinlik getirmiş ve kişi velimeye davet olunur ve bunda eğlence yoksa icabetin vacip olduğu hususunda hilaf yoktur demiştir.⁴⁸¹ Ebu Hanife ve ashâbı, Hanbelî ve Malikîlerde aynı görüştedirler. Şâfiî mezhebinden bazıları farz-ı kifaye olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bu ikram ve dostluktur tıpkı selama karşılık vermek gibidir.⁴⁸² Errâî de icabetin sadece müstehap babından olabileceği söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) Velime-i Nikâhı özellikle zikretmemiş bilakis اجابة الداعي demiştir. Peki velimenin nikâha tahsis etmek nereden geldi? Daha

⁴⁷⁴ İbn Dakik, *İhkamu'l-İhkam*, II, 295

⁴⁷⁵ İbn Dakik, *İhkamu'l-İhkam*, II, 296

⁴⁷⁶ Huraşi, *Şerhu Muhtasari'l-Halil*, III,201-202

⁴⁷⁷ Cüveynî, *Nihayetü'l-Matlab*, XIII,188; İmrani, *el-Beyan Fi Mezhebi'l-İmam-ı Şafîi*, IX, 482-483

⁴⁷⁸ Maverdî, *el-Havi'l-Kebir*, IX,557

⁴⁷⁹ Ebu Davud, Sünen, *Et'ime*, h.no (3746), III,341

⁴⁸⁰ Makdisî, Abdurrahman b. İbrahim b. Ahmed Ebu Muhammed Behaiddin, *el-Udde Şerhu'l-Umde*, Daru'l-Hadis, Kahire 2003, I, 483

⁴⁸¹ İbn Kudame, *el-Muğni*, VI, 275

⁴⁸² İbn Kudame, *el-Muğni*, VI, 276

sonra Şafilere dayandığı birinci hadisi şerif zayıftır.⁴⁸³ Zayıf bir hadisle Müslümanlara bir işi vacip yapamayız. Buna ek olarak yemeğe gelmiş aç veya fakir birine nasıl hırsız denir?

2.10.5. Mazluma Yardım Etmek

Hiz. Peygamber'in bir hadiste buyurduğu üzere "Din kardeşin zalim de olsa mazlujmda ols ona yardım et."⁴⁸⁴ mazluma yardım etmek farzdır. Hanefi mezhebine göre kişi güç yetirebiliyor ve sözü dinleniyorsa mazluma yardım etmesi farzdır. Aynı bunun gibi kesinleştirip kadir ve itaat edilen kişinin mazluma yardım etmesi farzdır demiştir.⁴⁸⁵ İbnu Battal da aynı şekilde demiştir.⁴⁸⁶

Malikî mezhebi imkân nispetinde mazluma yardımın farz olduğunu söylemiştir. Tac ve İklili'nin sahibi el-Abderî'ye göre: Mazlumu bulunduğu yerden çıkarmak her güç yetirene farzdır.⁴⁸⁷ İbnu Dakik de bu görüşte olup: Mazluma yardım etmek mazlumu duyan ve yardıma güç yetiren herkese farz-ı kifayedir. Çünkü bu Müslümandan zararı defetmek ve kötülüğü nehyetmektir.⁴⁸⁸ Şâfiî mezhebi mazluma yardımın farz-ı kifaye olduğu kanaatindedir. İmam Nevevî mazluma yardım hususuna gelince bu farzı kifayedir demiştir. Bu emri bil maruf ve nehyi anil münker babındadır. Bu farz ise yardıma güç yetiren ve zarardan emin olan kişi içindir.⁴⁸⁹ Kanaatimize göre, mazlumların himaye talebi dini ise yardım etmek Farz-ı Ayndır.

2.10.6. Yemini Yerine Getirmek

Hanefilerden Aynî'ye göre yemin sadece, gereği helal ise yerine getirilir. Bu güzel ahlaktandır. Yeminin terkinde masiyet varsa yerine getirmek güzel ahlak değildir.⁴⁹⁰ İbnu Battal bu görüştedir, yani menduptur ve güzel ahlaktandır, demektedir. Kişi kardeşine yemin etse bu mekruh değildir. Lakin yerine getirmesi gerekir. Bu güzel ahlaktandır.⁴⁹¹

⁴⁸³ Banî, Muhammed, Nasruddin el-Banî, *Zaifu'l-Tergib ve Terhib*, h.no(1302), Mektebetu'l-Maarifur-Riyad, t.y,II, 31

⁴⁸⁴ Buhari, *Mezlim*, 4

⁴⁸⁵ Aynî, *Umdetu'l-Kâri*, VIII, 10

⁴⁸⁶ İbn Battal, *Şerhu'l-Buharî*, III, 238

⁴⁸⁷ Abderî, *et-Tac ve'l-Ekli'l-Muhtasarı Halil*, VI, 530

⁴⁸⁸ İbn Dakik, *el-İhkam*, II, 296

⁴⁸⁹ Nevevî, *el-Minhac*, XIV, 32

⁴⁹⁰ Aynî, *Umdetu'l-Kari*, VIII,11

⁴⁹¹ İbn Battal, *Şerhu'l-Buharî*, III,238

Malikîlere göre İbraru'l-kasem iki manadadır. Birincisi: Kişinin bir şeye yemin etmesi ki bununla yemin edilen arkadaşının bu işi yapması gerekir. Lakin şeriata zıt düşmemesi gerekir. İkincisi yemin edenin yeminiyle başka birini belli işe sevk etmesidir. O vakit yemini yerine getirmek şahsa tabi olur. Bu şahıs üzerinde yemin eden hakem olur. Bu menduptur. Mevahibulcelil'in sahibi bunu açıklamıştır.
492

Şafiî mezhebine göre yemini yerine getirmek sünnettir. Nevevî şöyle demiştir: “Yemini yerine getirmek sünnettir. Lakin zarar korkusu olmaz ise böyledir. Eğer zarar korkusu varsa sünnet değildir.”⁴⁹³

Hanbelîlere göre yemin dört kısımdır.⁴⁹⁴

1) Vacip: Kendini veya başkasını, yemin etmesi durumunda ölmekten kurtaracaksa Mesela ölüm davasında suçsuzsa kendini ölümden kurtarması için yemin edebilir.

2) Mendup: iki arası bozuk kişinin aralarını düzeltmek için yemin etmesidir.

3) Mekruh: Mendubu terk veya kötü işe başlamak üzere yemin etmesidir.

4) Haram: Bilerek yalan üzere yemin etmesidir.

Kanaatimize göre Hanbelilerin kısımlandırması daha doğru ve incedir. Bu yüzden kasemi yerine getirmek vacip, mendup, mubah, mekruh ve haram olmak üzere kısım kısım.

2.10.7. Selam Almak

Cenazelerin arkasından gitme konusunda zikrettiğimiz hadis bu konuda delil teşkil etmektedir. Hanefi mezhebine göre selam almak farz-ı kifayedir. Hanefilerden Ayni bu konuda şöyle demiştir: “Selam vermek sünnet, almak ise vaciptir.”⁴⁹⁵ Malikîler ise selam almanın vacip olduğunu söylemiştir. Karafî bu konuda “Selam vermek sünnet, almak vaciptir.demiştir. İbni Dakik’e göre ise o farzı kifayedir.”⁴⁹⁶ Şöyle ki; “Hapşırana dua etmek müstehap selam almak ise vaciptir demiştir.”⁴⁹⁷

Şafiî mezhebine göre selam verilince orada bir kişi varsa o kişinin selamı alması vacip, bir topluluk varsa o zaman selamı almak farz-ı kifaye olur. Bunu

⁴⁹² Hattabi, *Mevahibu'l-Celil*, III,362.

⁴⁹³ Nevevî, *el-Minhac Şerhu'l-Müslim*, XIV, 32

⁴⁹⁴ Ebu Neca, *İkna' fi Fıkhi'l-İmam İbn Hanbel*, IV,330

⁴⁹⁵ Aynî, *Umdetu'l-Kari*, VIII,11

⁴⁹⁶ Kavafi, *ez-Zehira*, XIII, 290

⁴⁹⁷ İbn Dakik, *el-İhkamu*, II,296

İmam Nevevî'nin şu sözünden anlamaktayız: “Selamı almak icma ile farzdır. Eğer selam verilen ortamda bir kişi varsa farz-ı ayn olur. Eğer bir cemaat varsa farz-ı kifaye olur. Eğer birisi selamı alırsa farziyet diğerlerinden düşer.”⁴⁹⁸ Hanbelî Mezhebi bu hususta Şafiî mezhebi gibi görüş belirtir.⁴⁹⁹ Selam bir kişiye olursa Farz-ı Ayn bir topluluğa olursa farz-ı kifayedir. Buhûti der ki: “Selam vermek sünnet, cemaat ise sünnet-i kifayedir. Efdal olan hepsine tek tek selam vermektir. Cemaatten her ferdin selamı alması farz-ı ayndır. Yani kendisine tek selam verilenlerin şöyle ki selam veren selamı o kişiye tahsis etti. Bu özel selam verilen cemaat de olsa böyledir. Cemaatin selamı alması farz-ı kifayedir. Biri alsa diğerlerinden düşer.”⁵⁰⁰

2.10.8. Hapşırana Duâ Etmek

Yine bu konuda da cenazelerin arkasından gitme konusunda zikrettiğimiz hadis zikredilebilir. Hanefilere göre hapşıran kişi hamd ederse ona rahmet dilemek gerekir. Bu Ebu Meali'nin görüşüdür. Kişi namaz dışında hapşırsa namazdan sonra Allaha hamd etmesi gerekir. Yanındakiler ise *يرحمك الله* der ve bunun üzerine hapşıran *يغفر الله لنا ولكم* der.⁵⁰¹

İmam Râzî hapşırana dua etmeyi farz-ı kifaye olarak görür. Bu konuda şöyle demiştir; “Selamın ve hapşırana dua etmenin hükmü sünnettir. Selama karşılık ise farz-ı kifayedir”.⁵⁰² Selam verenin sevabı daha çoktur. Dua eden ve Kur'an okuyan kimsenin selamı alması gerekmez. Fukaha bir mekânda birden fazla hapşıran kişiye dua etme hususunda ihtilaf ettiler. “İşiten kişi her defasında dua edecek mi yoksa etmeyecek mi?” diye. Bir kısmı eğer hapşırma sayısı üçü aşarsa dua etmezler dedi.⁵⁰³

Kasâni şöyle demiştir: Hapşırana dua etmek hususunda ihtilaf edildi. “Aynı mecliste birkaç defa hapşırap dua eden bir kişiye işitenin her defasında dua etmesi gerekir.” dediler. Çünkü bu hapşıranın hakkıdır. Sahih olan ise üçü geçtiğinde dua

⁴⁹⁸ Nevevî, *el-Minhac Şerhu'l-Müslim*, XIV, 32

⁴⁹⁹ Ebu Neca, *İkna*, I,238

⁵⁰⁰ Buhuti, *Keşşefu'l-Gannâ*, II,152

⁵⁰¹ Ebu Meali, Burhanuddin Mahmud b. Ahmed b. Abdülaziz b. Ömer b. Nimazetül Buharî el-Hanefî, *el-Muhiti'l-Burhani Fi Fıkhi'l-Numani Fıkhi'l-İmam Ebu Hanife*, el-Mektebetu'l-Daru'l-kütübü'l-İlmiyye,2004 Lübnan,V, 329

⁵⁰² Râzî, Zeynüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdilkadir el-Hanefî er-Râzî, *Tuhfetü'l-Mülük Fi Fıkhi Mezhebi'l-İmam Ebi Hanife*, Daru'l-Beşari'l-İslamiyye,Beyrut 2001, I, 241

⁵⁰³ Serahsî, *Mebhut*, II,6

etmemesidir.⁵⁰⁴ Malikîlerin çoğunluğu teşmiti müstehap olarak görmüştür. Sahibul Camiul Ümmehat İbn Hacıb şöyle demiştir: “Teşmit müstehaptır.”⁵⁰⁵ İbnu Dakik; “Teşmit çoğu âlime göre müstehaplardandır.” demiştir.⁵⁰⁶ Savi bunu farz-ı kifaye olarak görmüştür ve şöyle demiştir: “Hapşırın Müslüman’ı duyan kişiye dua etmek farz-ı kifayedir. Bunun namazda olması veya kadın olması müstesna.”⁵⁰⁷ Kurtubî’nin şöyle dediği dikkatimizi çekiyor: “Ulema teşmit hususunda dört görüş üzere ihtilaf eder;

1. Vacip olduğu görüşü.
2. Selam gibi farzı kifaye olduğu görüşü.
3. Mendup olduğu görüşü.
4. Vacip olmadığı görüşüdür.”⁵⁰⁸

Şafîîler müstehap olduğu görüşündedirler. Gazali şöyle demiştir: “Teşmit müstehaptır.”⁵⁰⁹ İmam Nevevî ise farz-ı kifaye olarak görmüştür.⁵¹⁰ Yani bazıları yerine getirirse diğerlerinden düşer.

İmam Nevevî şöyle demiştir: “Teşmiye sünnettir, bulunanlardan bazılarının yapmasıyla diğerlerinden düşer. Ancak bunun şartı hapşırandan الله الحمد lafzının duyulmasıdır.”⁵¹¹

Kanaatimize göre hapşırana dua etmenin mendup olduğu ve ikiden fazla hapşırsa dua edilmeyeceği görüşü daha uygundur. Bunun delili ise Seleme bin Ekva’nın Rasulullah (sav) den rivayet ettiği hadis-i şeriftir. “Rasulullahın yanında bir adam hapşırır. Rasulullah ona dua eder sonra yine hapşırır Rasulullah yine dua eder sonra tekrar hapşırır ve Rasulullah; “Bu adam griptir.” buyurur.”⁵¹²

Ulemâ arasında ki bu ihtilaf ve detaylardan sonra bir kaç söz etmek gerekir. Bu yedi husus emir lafzıyla var olmasına rağmen ulema ihtilaf etti. Bazı ulemanın birinci emri mendup ikincisi ise vacip üçüncüsü farz-ı kifaye vb. şekilde hükmetmişlerdir. Oysa ki hepsi bir rivayetten yola çıkmışlardır. İbnu Dakik şöyle der: “Dikkat edilsin ki eğer emir lafzı gelen rivayetlerden müstehap hükmü

⁵⁰⁴ Kasaî, *Bedai’u’s-Sanai*, I,181

⁵⁰⁵ İbn Hacıb, *Camiu’l-Ummuhat*, I,567

⁵⁰⁶ İbn Dakik, *el-İhkam*, II,296

⁵⁰⁷ Savi, *Haşiyetü’s-Savi Ala Şerhi’s-Sağir*, IV,764

⁵⁰⁸ Kurtubî, *el-Mukaddimat el-Mumhitat*, III,445

⁵⁰⁹ Gazâlî, Ebu Hamid b. Muhammed et-Tusi, *el-Vasid Fi’l-Mezheb*, Daru’s-Selam, Kahire, t.s , 1995, VII,15

⁵¹⁰ Nevevî, *el-Minhac*, XIV, 31

⁵¹¹ Nevevî, *el-Minhac*, XIV, 32

⁵¹² Müslim, *Zühd ve Rekaik*, h.no(2993), IV, 2292

çıkarırsak veya vacip hükmü çıkarırsak bir lafzı hem mecaz hem de hakiki manada kullanmış oluruz. O vakit emrin vacipliğine hükmederiz. Bir lafzı aynı anlamda mecaz ve hakiki manada kullanmayı men edenlere göre şöyle denilebilir: Mendup ve vacip arasındaki ortak sığanın konulduğunu kabul edenin mezhebini kabul ediyoruz. Bu mutlak talep manasıdır ve herhangi birine has olmazlar. Yani mendup ve vacibe göre kılınamaz.”⁵¹³ İbni Dakik’in bu ihtilaftan şunu çıkardığını görürüz: Mücerred talep gerektirir. Bu da fukahanın emrinden çıkan hükmü belirtebilmesi için deliller kapısını açıyor. Dikkatli olan kişi Rasulullahın Kur’an-ı tefsir tafsil etmeyen sözlerine baksa ulemanın aynı fikirde toplandığı bir emir lafzını zor bulur. Bilakis kesin söylüyorum ki bunu bulamazlar. Yani Hz. Peygamberin emri şudur şeklinde ittifak ettikleri husus yoktur. Lakin karineler emrin delaletini açıklarlar ve sonucunu bildirirler.

2.10.9. Erkeklerin Kabir Ziyareti Yapması

Bu kısım fukahanın kabir ziyareti hakkındaki görüşlerini ihtiva ediyor. Bu Hz. Peygamber (s.a.v)’ın kabir ziyaretini başta nehyedip sonra emretmesindendir. Ebu Zer (r.a)’ın babasından rivayet ettiği bir hadisi şerifte Hz. Peygamber (s.a.v) “ Ben sizi kabir ziyaretinden nehyetmiştim. Artık ziyaret edin!” buyurmuştur.⁵¹⁴

Hanefiler bu Hadisi Şeriften kabir ziyaretinin müstehab olduğunu çıkardılar. Mecmeul Enhur’un yazarı “ kabir ziyareti mustehaptır” demiştir.⁵¹⁵

İbn Abidin haşiyesinde “ Kabir ziyaretinde bir beis yoktur. Bilakis menduptur.” buyurmuştur.⁵¹⁶

Malikîler⁵¹⁷ de Karafî’nin getirmiş olduğu delil üzerine kabir ziyaretinde bir beis yoktur.⁵¹⁸ Hatta bazısının getirdiği delil üzerine mendupdur demişlerdir.⁵¹⁹

Şâfiîlerin cumhuru da Hz. Peygamber (s.a.v) ‘ın hadisi şerifinde nehiy’den sonra emrin gelmesi erkekler için müstehap ve mendupluk ifade eder demişlerdir. Şâfiîlerden bazıları da hadisi şerif de geçen لا بأس به lafzından dolayı mübahlık ifade

⁵¹³ İbn Dakik, *İhkam*, II,297

⁵¹⁴ Müslim, *Küsuf* h.no (927), II,672

⁵¹⁵ Şeyhi Zade Abdurrahman b. Şeyh Süleyman, *Mecmaü’l-Enhar fi Şerhi Mülteka’l-Ebhar*, Beyrut, Daru’l-ihyâi Terasu’l-‘arabi, II, 552

⁵¹⁶ İbn Âbidîn Seyyid Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz, *Reddül-Muhtâr ‘Ale’d-Dürri’l-Muhtâr*, Beyrut, Daru’l-Fikir, 1992, II, 242.

⁵¹⁷ Abderî, Muhammed b. Yusuf ibn ebi Kasım b. Yusuf el-Ğarnatî, *et-Tac ve’l-Eklil li Muhtasari Halil*, Beyrut, 1994, Daru’l-kütübü’l-İlmiyye, III,50

⁵¹⁸ Karrafî Ebu’l-Abbas Şihabuddîn Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Malikî, *ez-Zehira*, Beyrut, 1994, Daru’l-Garbi’l-İslami, II,480

⁵¹⁹ Dûsûkî, *Şerhu’l-Kebir*, Kahire, 1990, Daru’l-Fikir, I, 422

eder demişlerdir.⁵²⁰ Nevevî buna delil olarak: Aşhabın ve Şafîî ulemasının tamamı, kabir ziyaretinin erkekler için müstehap olduğunda ittifak ettiklerini, belirtmiştir.⁵²¹

Bu bütün âlimlerin görüşüdür. Şerbini de İkna' isimli kitabında "İçinde Müslüman olan kabirlerin ziyareti erkekler için ulemanın icmasıyla menduptur. Önceden yasaklanmıştı ama sonra bu yasaktan dönülmüştür" demiştir.⁵²²

Hanbelîler de aynı şekilde kabir ziyaretinde bir beis yoktur. İbn Kudame "İlim ehli arasında kabir ziyaretinin mübah oluşunun hilafına bir görüş bilmiyoruz " demiştir.⁵²³ Bilakis kabir ziyareti İbn Müflih⁵²⁴ ve Zerkeşi'nin delil olarak getirdiği gibi erkekler için müstehaptır.⁵²⁵

Kanaatimize göre: Erkeklerin kabir ziyaretleri kendisine ölümü hatırlatma olduğundan dolayı menduptur.

⁵²⁰ Şafî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Şafîî b. Abdulmuttalip b. Abdulmenaf el-Kureyşî, *el-Umm*, Beyrut,1990, I,317

⁵²¹ Nevevî, Ebu Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Mecmu-u Şerhi'l-Muazzeb*, Kahire, Daru'l-Fikir, V,310

⁵²² Şerbini, Muhammed el-Hatip, *el-İkna Fi Halli Elfaz Ebi Şica*, Beyrut,1993,I, 208.

⁵²³ İbn Kudame, Ebu Muhammed Muvaffeguddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame Ed-Dımeşgî, *el-Muğni Li İbni'l-Kudame*, Mektebetu'l-Kahire, 1968, II, 422.

⁵²⁴ İbn Müflih, Muhammed b. Müflih b. Muhammed b. Mufric Ebu Abdullah Şemseddin el-Makdisî el-Hanbelî, *Kitabı Furug ve Meahu Tashihi'l-Furug Li Alaaddin Ali Bin Süleyman el-Merdavî*, Lübnan, 2003, Musisetü'l-Risale, III,146.

⁵²⁵ Zerkeşi Şemseddin Muhammed b. Abdullah el-Mısrî el-Hanbelî, *Şerhi'z-Zerkeşi Ala Muhtesar el-Hargi*, Riyad, 1993, Daru'l-Abikan, II,367.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNETTE YER ALAN NEHYİN DELÂLETİ

3.1. Nehyin Delâletini Anlamada Karinelerin Yeri

Konuşanın maksadını sınırlandırma konusunda karinelerin rolü vardır. Sahih istidlale karineler vasıtası ile ulaşılır. Şimdi karinelerin nehyin manasının yönlenmesindeki önemine dair birkaç örnek verelim:

i) “*Tencereleri devirin! Eşek etlerinden hiç bir şey yemeyin*” hadisi:

“Hayber savaşı günü Resulullah (s.a.v.)'le birlikteyken acıttık. Düşmanın şehirden çıkan eşeklerini yakalayıp onları kestik. Kestiğimiz evcil eşeklerin etleri tencerelerimizde kaynıyordu. O sırada Resulullah (s.a.v.)'in münadisi:

“*Tencereleri devirin! Eşek etlerinden hiç bir şey yemeyin!*” diye seslendi. Ben, kendi kendime:

“Resulullah (s.a.v.) acaba bunları neden haram kıldı?” dedim.

Abdullah b. Ebî Evfâ der ki:

“Biz, bunu aramızda konuştuk. Bazılarımız:

“Resulullah (s.a.v.), onları, kesin bir şekilde haram kıldı”, bazımız da:

“Onlardan henüz (ganimet olarak) beşte biri alınmadığı için haram etti.” dedik.”⁵²⁶ Bu hadisin zahiri, eşek etinin bizzat kendisinin değil de ganimet olarak paylaştırılmadan pişirildiğinden dolayı haram kılındığı zannı verir. Lakin bu zan doğru değildir. Eşek eti bizzat haramdır. Bunu

Seleme İbnu'l-Ekva (r.a)'tan rivayet edilen şu hadisten anlıyoruz;

“Resulullah (s.a.v.)'le birlikte Hayber seferine çıktık. Kuşatma yirmi gün sürdü. Bundan dolayı bize şiddetli bir açlık isabet etti. Sonra Allah gerçekten Hayber'in fethini Müslümanlara müyesser kıldı. Hayber'in fethedildiği gün, akşam olunca mücahitler ateş yaktılar. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

“Bu ateşler nedir? Bunları niçin yakıyorsunuz?” diye sordu. Sahabiler:

“Et pişirmek için” dediler. Resulullah (s.a.v.):

“Ne eti pişireceksiniz?” diye sordu. Sahabiler:

⁵²⁶ Müslim, Zebâih, h.no (1937), III,1539

“Evcil eşek eti” diye cevap verdiler. Resulullah (s.a.v.):

“Onları dökün ve içerisinde pişirdiğiniz tenceleri de kırın!” buyurdu.”⁵²⁷

Buradaki nehiy, eşek etinin bizzat haramlığına delalet eder çünkü Allah Resulü içinde eşek eti bulunan tencerelerin boşaltılmasını ve kırılmasını emrediyor. Yine bazı hadislerde de “O necistir.”⁵²⁸ Buyuruyor. Bütün bu karineler eşek etinin bizzat haram olduğunu destekler.

ii) “ Uyurken evinizde ateşi yanık bırakmayın” hadisi.⁵²⁹

Bu hadiste nehiy tahrime veya kerahat için değildir. Bilakis burada nehiy irşad içindir. İrşad ile nüdb arasındaki fark; nüdb maslahatı dinidir, irşad maslahatı dünyevidir. Bunu Allah Resulü şu hadisinde bizlere açıklıyor; “*Kapların ağzını örtün, Tulumları bağlayın, Kapıları kapatın ve lambaları söndürün. Çünkü fâre, içeridekilerin üzerine evi yakabilir.*”⁵³⁰

Verdiğimiz bu örnekler karinelerin nehyin manalarının yönlenmesindeki önemini ortaya koyuyor. Karineler nehiylerin doğru bir şekilde anlaşılıp tevil edilmesini sonrada sahih istidlal yoluyla doğru hükme varılmasını sağlıyor.

Yalnız bir meseleye dikkat çekmek istiyorum; Her âlimin karinelere bakışı nehyin delaleti, ibarenin öncesi, sonrası, nehyin gayesi gibi hususlara tabi olarak değişir. Kimisi karineyi nasdan alır, kimisi akıldan alır. Görüyoruz ki bu konuda birçok ihtilaf vardır. Bu ihtilaf zayıflığa delalet etmez. Bilakis içtihadın bu konuda müessir olduğunu ortaya koyar ve her bir âlimin bakış açısını gösterir.

3.2. Karinelerden Soyutlanmış Nehyin Delâleti

Tûfî, usulcülere göre delillerden soyutlanmış nehiy çokça manalara hamledilir, aynı durum emirde de böyledir der. Tûfî Şerhu Muhtaşari’r-Ravza adlı kitabında şöyle diyor: Usulcüler nehyin gerektirdikleri hususundaki sözlerin benzerlerini emirde de zikretti. Bunlardan birincisi nehiy tahrime içindir, ikincisi kerahet içindir, üçüncüsü ibaha içindir, dördüncüsü vakıf içindir, beşincisi kerahet ve tahrime arasında ortak bir ölçüdür ki mutlak terki ifade eder. Bu söz ile nehiy kerahet içindir sözü arasındaki fark; burada bir fiilin caizliği asıldan istifadedir.

⁵²⁷ Müslim, Zebâih, h.no (1802), III,1540

⁵²⁸ Müslim, Zebâih,h.no (1940), III,1540

⁵²⁹ İbnü’l-Cevzi, *Keşfü’l-Müşkil min Hadisi Sahihayn*, II,217-218

⁵³⁰ Buharî, İstizan,h.no (6293), VIII,65

Nehyin kerahet için yapıldığı yerdeyse fiilin caizliği lafızdan istifadeyle olur. Altıncısı nehiy lafzı tahrir ile kerahet arasında ortaklık, yedincisi nehiy ikisinden birisi içindir, sadece biri için değildir. İkisi için hülâsa olur.⁵³¹ Âlimlerden çoğu bunları zikretti.⁵³²

Biz burada karinelerden soyutlanmış nehiy hususunda bazı görüşler zikredeceğiz.

3.2.1. Tahrir İfade Edeceği Görüşü

Hanefiler,⁵³³ Malikiler,⁵³⁴ Şâfiler⁵³⁵ ve Hanbelîlerin çoğu⁵³⁶ karinelerden soyutlanmış nehyin haram gerçekte tahrime delalet ettiğinde ittifak ettiler. Bundan başka bir şeye nakledildiği zaman, hakikatten çıkaran bir delile ihtiyaç duyulmasıyla beraber mecazdır. Yani; delillerden soyutlanır ve mutlak bırakılırsa haramlığa delalet eder. Takrir ve Tahrir'in sahibi tercih edilen görüş; soyutlanmasında kesin bir mani olmadığı için nehiy sigası tahrime için bir hakikattir der.⁵³⁷

İbnü'l- Arabî nehyin hakikati terki gerektirir dedi⁵³⁸. Şafîî nehyin aslı Allah'ın Rasulündendir(s.a.s). Onun nehyettiklerinin tamamı haramdır. Ta ki o şeyden haramlık dışında başka bir şey için nehyettiğine dair bir delil gelinceye kadar böyledir. Bununla ya bazı durumları nehyedip bazıları nehyetmemiştir ya da nehyedilen şeyden uzak durma, edep veya seçimi murat etmiştir.⁵³⁹ Ulemanın çoğu bu görüşü mezhebine dâhil etti. Cüneyn ve *Sübkî bunlardandır ve bu görüşün tercih edildiğini söylediler.*⁵⁴⁰ *İbnü'n-Neccâr şayet nehiy sigası zikredilen manalar ve delillerden soyutlanırsa; o dört imam ve diğerlerine göre tahrime içindir.*⁵⁴¹ Hatib el-Bağdadi bu görüşü benimsedi ve nehiy sigası şayet soyutlanırsa tahrimeyi gerektirir dedi.⁵⁴² İbn Hazm aynı şekilde delillerden soyutlanmış emrin tahrimeye hamledildiğini ve Ehl-i Zahir'in mezhebinin bu olduğunu bildirdi. Şöyle ki; Kur-an

⁵³¹ Tûfî, *Şerhu'l-Muhtasari'r-Ravza* II,443-444

⁵³² İbn Emir Hac, *Takrir ve Tahbir ale Tahriri alâ Kemal İbnu'l-Hümmam*, I,329

⁵³³ Kâsânî, *Bedai'*, III. 234; Pezdevî, *Keşfü'l-Esrâr*, 258

⁵³⁴ İsfahanî, *Beyanü'l-Muhtasar*, I,31

⁵³⁵ Râzî, *Mahsûl*, II, 281; İbnü's-Sem'ânî, *Kavatu'l-Edille*, I,138; Gazâlî, *Mahsûl*, I,200; Cüveynî, *Burhan*, I, 96

⁵³⁶ Tûfî, *Şerhu'l-Muhtasari'r-Ravza*, II, 430

⁵³⁷ İbn Emir el-Hac, *Takrir ve Tahbir ale Tahriri Kemal ibnu'l-Hümmam*, I,329

⁵³⁸ Râzî, *el-Mahsûl*, I,69

⁵³⁹ Şafîî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Şafîî, *Cami'ul-İlm*, bs. Daru-l-Eser, 2002, I,58

⁵⁴⁰ Alâî, *Tahkiku'l-Murad fi Ennen Nehye Yaktedi'l-Fesad*, I,63

⁵⁴¹ İbnü'n-Neccâr, *Muhtasaru Şerhu'l-Kevkebi'l-münîr*, III,83

⁵⁴² Hatib el-Bağdadi, *el-Fıkh ve'l-Mutefakkih*, I, 222

ve sünnette varid olan nehiy ve emirler bağlamında bunların zahirinin alınmasını, vacipliğe ve hemen olmasına hamledilmesini, bunları delil veya bir kanıt olmadan tevile, tehire, menduba veya vakfa sarfedenlerin sözünün geçersiz olduğunu söyledi. Emirden anlaşılan, emredilenin olması ve bu işle memur olanın ilzam edilmesidir dedi.

3.2.2. Kerâhet İfade Edeceği Görüşü

Zerkeşi bu sözü bazı Şâfilere dayandırmıştır. Ebu Hattab’dan naklettiğine göre; bu, bazı ulemanın görüşüdür.⁵⁴³ Delillerden soyutlanmış nehiy bağlamında; nehiy tenzih için bir hakikattir tahrime için değil. Çünkü o kesin bilgidir ve tenzihe hamledilir. Tahrimeye ise ancak bir delille hamledilir. Ashabımızdan bazıları böyle anlattı. Ebu Hattab El-Hanbelî bunu bir kavme dayandırdı.⁵⁴⁴

-Bu Görüş Sahiplerinin Delilleri:

Nehiy sigası “لا تفعل”dır. O bazen kastedilen tahrime olarak ortaya çıkar bazen de keraheti tenzihîyye olarak ortaya çıkar. Tahrime: Terk etmeyi istemek ve fiilden menetmektir. Kerahet: Terk etmeyi istemek olup bununla beraber fiilden menetmek yoktur. Tek bir şeyde ortak oldular. O da terk etmeyi taleptir.⁵⁴⁵ Biz de nehyi buna hamlederiz. Çünkü o kesin olandır. Fiilden menetmeye gelince ki o tahrimedir. O fazladan bir şeydir ve delile ihtiyaç duyar.⁵⁴⁶

3.2.3. Tevakkuf Edileceği Görüşü

Bu görüşü ulemanın birçoğu Eş’arîlerden⁵⁴⁷ özellikle Ebu Hasan El-Eş’ari’den nakletti. Şirazî nehiy sigası karinelere soyutlandığında haramlığı gerektirir dedi. Eş’ariler ise haramlığı veya başka bir şeyi gerektirmez ancak bir delille gerektirir dedi.⁵⁴⁸ *Kavatî*’nin sahibi nehiy sigası tahrimeyi gerektirir. Ebu Hasan ve ona tabi olanlar tahrimeye veya başka bir şeye delalet etmez ancak bir delille eder.⁵⁴⁹

⁵⁴³ Zerkeşi, *el-Bahru'l-Mühit fi Usuli'l-Fıkh*, III,365

⁵⁴⁴ Zerkeşi, *el-Bahru'l-Mühit fi Usuli'l-Fıkh*, III,365-366

⁵⁴⁵ Nemle, *el-Mezheb fi İlmi usuli'l-Fıkh*, III,1433

⁵⁴⁶ Nemle, *el-Mezheb fi İlmi Usuli'l-Fıkh*, III,1434

⁵⁴⁷ Şirazî, *Tabıratü fi Usuli'l-Fıkh*, VI,99; İbnü’s-Sem’ânî, *Kavatî'l-Edille fi'l-Usul*, I,138; Zerkeşi, *el-Bahru'l-Mühit fi Usuli'l-Fıkh*, III, 365-366

⁵⁴⁸ Şirazî, *el-Lüma' fi Usuli'l-Fıkh*, VI, 24

⁵⁴⁹ İbnü’s-Sem’ânî, *Kavatî'l-Edille fi'l-Usul*, VI, 138

Bu söz sahiplerinin delilleri: Durum şu ki: Bu nehiyle birlikte bu sigaya tesir edecek bir karine olması muhtemeldir. Siğanın hilafına olması da muhtemeldir. Nehiyde bir şey sabit olmaz, beyandan yana olmak gerekir.⁵⁵⁰ Bunun manası; bir delilin gelip nehyi tahrimeye, kerahete veya başka bir şeye yöneltmesi mümkündür. Bu sigayla kastedilene bilmek için tevakkuf vacip olur.

Hanefî, Şafîi ve Malikilerden bazıları, Kur-an ve sünnetin nehyedilmesi vakfa delalet eder. Ta ki amelde vacibe, harama, menduba, mübaha veya mekruha hamledileceğine dair bir delil ortaya çıkana kadar böyledir dediler.⁵⁵¹ Şevkânî⁵⁵², muasırlardan Abdülvehhab Hallâf⁵⁵³, Abdülkerim Zeydanî⁵⁵⁴ ve Vehbi Zühaylî⁵⁵⁵ bu görüşü teyit etti.

-Bu Görüş Sahiplerinin Delilleri:

i) Allah Teâlâ'nın “*Sizi neyden nehyettiyseniz ondan sakının*”(Haşr:7) kavlidir. Bu ayet nehyolunduğumuz şeylerden sakınmamızın vacip olduğuna delalet ediyor. Böylelikle nehiy haramlığı gerektiriyor.⁵⁵⁶

ii) Sahabinin ve tabiinin icmasıdır. Şöyle ki; Onlar bir şeyin haramlığını nehiy sigasıyla istidlal ediyorlar. O siga “*لا تفعل*” dir. Allah Teâlâ'nın “*Zinaya yaklaşmayın*”⁵⁵⁷ ayetinden dolayı zina yapmak haramdır diyorlar. Kur-an ve hadiste geriye kalan bu ayetin benzerlerinde sadece işitmekle geri durup sakınıyorlardı. Bu sigadan dolayı nehyedilene yapanı cezalandırıyorlardı. Haramlıkla istidlal etmeleri, nehyedilenden sakınmaları, nehyedilen şeyi yapanı cezalandırmaları siğanın tahrimde hakikat olduğuna apaçık bir delildir. Bunun dışında başka bir şeye kullanıldığı zaman, o mecazdır.⁵⁵⁸

iii) Emir sigası vaciplik gerektirir. Aynı şekilde nehiy sigası haramlığı gerektirir. Bir adam başkasına “yapma” dediği zaman; şüphesiz bu fiili terk etmesini

⁵⁵⁰ Gazâlî, *el-Menhûl*, I, 200-201

⁵⁵¹ İbn Hazm *el-İhkam*, III,2

⁵⁵² Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min İlmi'l-usûl*, I,279

⁵⁵³ Hallâf, *İlmi fi Usuli'l-Fıkıh*, 96

⁵⁵⁴ Zeydan, *el-Veciz fi Usuli'l-Fıkıh*, s.302

⁵⁵⁵ Vehbe Zuhaylî, *Usulü'l-Fıkhi'l-İslami*, I,235

⁵⁵⁶ İznevi, *Nihâyetü's-sûl fi şerhi Minhâci'l-vüsûl*, I, 235

⁵⁵⁷ İsra 17/32

⁵⁵⁸ Nemle, *el-Mezheb fi İlmi Usuli'l-Fıkıh*, III,1433

istediğini gerektirir. Başkasına “yap” demesinin şüphesiz fiili yapmasını istediğini gerektirmesi de aynı bu olay gibidir.⁵⁵⁹

3.2.4. “لا تفعل” Sigasının Tahrim ifade Ettiği “نهى” Lafzının ise Tahrim ve Kerahet Arasında Ortak Olduğu Görüşü

İsnevi bu görüşü benimsedi. Nehiy lafzı tahrimmeye ve kerahete müşterek bırakılır. “لا تفعل” ve benzerleri delillerden soyutlandığı zaman sahih görüşe göre tahrimmeye hamledilir.⁵⁶⁰

Bu sözlerin benzerleri ve ulemanın sözleriyle karşılaştırılması delilden soyutlanmış emirde de mevcuttur. Mücerret emrin delaleti mendubiyet ifade eder diyen birçok ulema ortaya çıktı. Mücerret nehyin delaleti kerahet bildirir demediler. Kadı Abdulvehhab’tan nakille Kavafi bunu sebeplendirdi. Ulemeden bazıları tahrimmeye hamledilen nehiyle mendupluğa hamledilen emri ayırmıştır dedi. Çünkü akıl sahiplerinin ve şariat sahibinin kötülüğü savuşturması maslahata önem vermelerinden daha önemlidir. Nehiy kötülüğe dayanırken, emir maslahata dayanır.⁵⁶¹

3.3. Nehyin Fevre veya Terâhiye/Gecikmeye Delâlet Etmesi

Usulcüler nehyin fevriliğe veya gecikmeye delalet etmesi hususunda iki görüşe ayrıldı.

3.3.1. Nehyin Fevre Delâlet Edeceği Görüşü

Hanefiler fevrilik olan görüşü benimser. Cassas, herkes nehyedilen şeyin hemen terk edilmesinde ittifak ettiğini ifade etti. Bu konudaki delilleri şudur: Emir terk etmenin kerahetini kapsadığı zaman ve terk etmesi kerih olduğu durumda mana itibariyle o kendisinden nehyedilendir. Kendisine “Onu terk etme” denilen kişiye döner. Bu da hemen terk etmenin kerih olduğunu gösterir. Bu durumda vaciplik vechi üzeredir.⁵⁶²

⁵⁵⁹ İbnü’s-Sem’ânî, *Kavafî'l-Edille fi'l-Usul*, I,138

⁵⁶⁰ Esnevi, *Et-Temhid Fi Tahrîci'l-Fur'u Ale'l-Usul*, I, 290

⁵⁶¹ Kavafi, *Şerhu Tenkihu'l-Fusul*, I, 68

⁵⁶² Cassas, *el-Fusûl fi'l-Usûl*, II,111

Malikilerde⁵⁶³ bu görüşü benimsediler. Öyleki, İbnu-l Arabi nehyin devamlılık üzere olduğunda ihtilaf yoktur, ta ki onu bir delil ortadan kaldırmaya kadar, aynı şekilde nehiy fevriliğe delalet eder, der.⁵⁶⁴

Şafililerin çoğu nehyin fevriliğe⁵⁶⁵ delalet etmesi hususunda görüş bildirdiler. Şirazî, emrin aksine, nehiy sigası zamandan soyutlandığında fevrilik gerektireceğini ifade etti. Hangi zamanda olursa olsun iş bir kez nehyedilirse itaatkâr olmak gerekir.⁵⁶⁶

Hanbelîlerde⁵⁶⁷ fevren olması görüşünü benimserler. Ebu Ya'la bunu şöyle belirtir. Nehiy nehyedilen şeyin fevren terkine girişmeyi gerektirir, emirde olduğu gibi.⁵⁶⁸

Bu görüşü Hatip de benimser.⁵⁶⁹ Şevkani⁵⁷⁰ ve muasırlardan Abdulvehhab Hallaf⁵⁷¹ ve Şengiti⁵⁷² de böyle söyledi.

Abdulvehhab bu görüşü benimseyenlerin delilini şu şekilde özetledi. Nehiy el çekmeyi daimi olarak ve fevren gerektirir. Çünkü bu talep edilen şey yani el çekme ancak daimi olursa gerçekleşir.⁵⁷³

3.3.2. Nehiy Fevriliğe Delâlet Etmeyeceği Sadece Bir Sakınma Olduğu Görüşü

Razî nehiyde ancak sakınılan şeyin müsemmasına delalet vardır görüşünü benimser. Şöyle ki; bu müsemma gerçekleştiği zaman mükellef olunan ahitten çıkmak vaki oldu. Böylelikle nehiy tekrar ifade eder dersek kuşkusuz o fevriliğe delalet eder. Ancak tekrar etmezse fevriliğe delalet etmez⁵⁷⁴ Razî tekrara delalet etmez dediği için fevriliğe de delalet etmez demiş oluyor. Ebu Ya'la ve Ebubekir

⁵⁶³ İsfahani, *Beyanü'l-Muhtasar Şerhü Muhtasar-ı İbn Hacib*, II,86

⁵⁶⁴ İbnü'l-Arabî, *el-Mahsûl*, I,72

⁵⁶⁵ İbnü's-Sem'ânî, *Kavati'l-Edille fi'l-Usul*, I,139; Zerkeşî, *el-Bahru'l-Mühit fi Usuli'l-Fıkh*, III, 373; İsnevi, *et-Temhid Fi Tahriri'l-Fur'u Ale'l-Usul*, I,290; İsnevi, *Nihâyetü's-sûl fi şerhi Minhâci'l-Vüsûl*, I,177

⁵⁶⁶ Şirazî, *el-Lüma' fi Usuli'l-Fıkh*, I, 24

⁵⁶⁷ Merdevi, *Et-Tahbir Şerhü't-Tahrir*, V,2231

⁵⁶⁸ Ebû Ya'lâ, *el-İddetü fi Usuli'l-Fıkh*, II,428

⁵⁶⁹ Hatip Bağdadi, *el-Fıkh ve'l-Mutefakkih*, I, 222

⁵⁷⁰ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min İlmi'l-usûl*, I, 279

⁵⁷¹ Hallâf, *İlmi fi Usuli'l-Fıkh*, I,196

⁵⁷² Şankiti, *el-Muhtasar fi Usuli'l-Fıkh*, I,105

⁵⁷³ Hallâf, *İlmi fi Usuli'l-Fıkh*, I,196

⁵⁷⁴ Râzî, *el-Mahsûl*, II,285

İbnu-l Bakillani⁵⁷⁵ nehyin tekrarı emir gibi gerekmez ve fevriliğe de gerekmez dediler.⁵⁷⁶

Bu meselede tercih ettiğimiz görüş; delillerinin sağlam olmasından dolayı birinci görüştür. Abdulvehhab'ın teyit ettiği gibi.⁵⁷⁷ Fevr nehiy manasının ruhudur. Emrin aksine bir kez yapılmasıyla emrin bir kıymeti yoktur. Çünkü emir daimi olarak ve fevren el çekme talebidir. Talep edilen, yani el çekme ancak daimi olmasıyla gerçekleşir.

3.4. Mutlak Nehyin Tekrara Delâlet Edip Etmemesi

Burada iki görüş vardır. Bizim nehyin tekrara delalet etmesinden kastımız nehiy olarak gelen şeyden bütün vakitlerde sakınmaktır. Bundan dolayı bazı tekrarın müsemmasına itiraz edenleri buluyoruz. Çünkü nehiy nehyedilen şeyi bitirmektir. Emirde olmadığı gibi orda da tekrar hâsıl olmaz.

3.4.1. Mutlak Nehyin Tekrara Delâlet Edeceği Görüşü

Hanefiler⁵⁷⁸ delillerden serbest kalmış nehiy, tekrara delalet eder görüşünü benimser. Şöyle ki; Cassas şayet nehyedilen şey bir defa yapılsa ondan nehiy hükmü değişmez. Nehiy, nehyedilen şeyin diğer zamanlarda yapılmamasını kapsadığı zaman kendisine “Şu vakitlerde şu hususta bir şey yapma” denen gibi olur. Bu hususta bir fiil vaki olduğu zaman nehyin hükmü, diğer vakitlerde yapıldığında talep edilmez.⁵⁷⁹ Malikiler⁵⁸⁰ tekrar eder görüşünü benimsediler. İbnu-l Arabî bir delil nehyi ortadan kaldıran kadar nehyin devamlılık bildirmesinde hilaf yoktur dedi⁵⁸¹. Kavafi bu bağlamda ulema mezhebinde meşhur olanı nehyin tekrara delalet etmesi olarak açıkladı.

Tekrar ifade etmesi hususunda ulema ihtilaf etti. Tekrar etmesi meşhur olandır. Tekrar ifade etmemesi görüşüyse İmam Fahreddin Razî'nin görüşüdür.

⁵⁷⁵ Ebû Ya'lâ, *el-İddetü fi Usuli'l-Fıkh*, II,426

⁵⁷⁶ Ebû Ya'lâ, *el-İddetü fi Usuli'l-Fıkh*, II,428

⁵⁷⁷ Hallaf, *İlmi fi Usuli'l-Fıkh*, II,196

⁵⁷⁸ Emir Padişah, *et-Teyriru 'l-Tahrir*, II,376

⁵⁷⁹ Cassas, *el-Fusûl fi'l-Usûl*, II, 141

⁵⁸⁰ İsfahânî, *İcabetü 's-Saili Şerhu Buğyeti 'l-Emel*, I,291

⁵⁸¹ İbnü'l-Arabî, *el-Mahsûl*, I,72

Şafilerin⁵⁸² çoğu delillerden soyutlanmış nehyin tekrara delalet etmesi görüşünü bildirdi. Gazali ise nehiy tekrara delalet eder demiştir.⁵⁸³

Serkeşi emir ve nehyin ayırt edilmesi babında “Emrin ve nehyin temyiz edildiği şey; mutlak emir sahih görüşe göre tek sefer yapılmayı gerektirir, nehiyse devamlı olmak üzere tekrarı gerektirir. Nehiy mutlak olmasıyla birlikte fevriliğe ya da gecikme ile nitelenemez, sahih görüşe göre emirde nitelenir.”⁵⁸⁴

Hanbelîlerin tamamı mutlak nehyin tekrara delalet ettiği görüşünü benimserler⁵⁸⁵ Ebu Ya’la emrin mutlaklığı tekrarı gerektirmez, nehiyse gerektirir. Bu fıkıhçıların tamamının görüşüdür, der⁵⁸⁶

Şevkani nehyin delaletinin tekrara hamledildiği görüşünü benimsedi. Emir muhalefet etmez ancak nehiy olduğu zaman bütün zamanlarda tekrarı gerektirmesi ve fevren olması durumunda hemen fiilin terk edilmesini gerektirir dedi.⁵⁸⁷

3.4.2. Mutlak Nehyin Tekrara Delâlet Etmeyeceği Görüşü

Razî mutlak nehyin tekrara delalet etmeyeceği ve tek bir defaya delalet etmeyeceği ve ikisi arasında ortak bir ölçüye delalet eder görüşünü benimsedi. *Razî*’den meşhur olan söz nehyin tekrar ifade etmesidir sözüdür. Bundan sakınanlarda vardır. Bize göre tercih edilen nehiyden bazen tekrar ki bu üzerinde ittifak edilendir. Bazen de tekbir defa olması murat edilir.

Doktorun ilaç içen hastasına “ Su içme et yeme” yani şu saatlerde ve münecimin “kan aldırma ve çöle çıkma” yani şu günde ve babanın çocuğuna “ şu gün oynama” demesi gibidir. Ortaklık ve mecaz aslın hilafıdır ve nehyi ortak bir ölçüde hakikat yapmak vacip olur.⁵⁸⁸

⁵⁸² Kavafi, *Şerhu Tenkihi'l-Fusul*, I,168

⁵⁸³ Gazâlî, *el-Mustesfâ*, I,213

⁵⁸⁴ Gazâlî, *el-Menhûl*, I,174

⁵⁸⁵ İbn Kudâme, *Ravzatü'n-Nâzir ve Cennetü'l-Menazır*, I, 6; İbnü'n-Neccâr, *Muhtasarü Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr*, III, 96

⁵⁸⁶ Ebû Ya'lâ, *el-İddetü fi Usuli'l Fıkıh*, I,229.

⁵⁸⁷ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min İlmi'l-Usûl*, I, 279

⁵⁸⁸ Râzî, *el-Mahsûl*, I, 281

3.5. Nehyin Nehyedilen Şeyler Üzerindeki Fıkhi Etkisi

Burada üç bölüm vardır.

3.5.1. Fâsid ile Batıl Ayrımı Yapmayan Görüş

Maliki, Şafii ve Hanbelîl olan fıkıhçıların cumhuru fâsid ile batılın ayrılmadığı görüşünü benimserler. Şöyle ki; sahihin mukabili oldukları halde tek bir müsemmaya dâhil edildiler.⁵⁸⁹

3.5.1. Fâsid ile Batıl Ayrımı Yapan Görüş

Hanefiler bazı zamanlarda batıl ile fasit arasında ayırıma giderler. Yani

batılı aslına uygun olmayan, aslen caiz olmayan şeylere has kıldılar. Çünkü batıl, asıl olarak haramdır. Buna misal olarak da içkinin aslen haram olmasını gösterebiliriz. Fasit ise aslı helal olup vasfen geçerli olmayandır. Yani kendisine onu haram kılacak bir vasfın bitişip onu caiz olmaktan çıkarmasıdır. Bunun misali faizli alışveriştir. Alışverişin geçerli olması açısından meşrudur. Ancak faiz vasfı onu meneder ve haram kılar.⁵⁹⁰

Kısaca Hanefiler fasidi sahih ile batıl arasında orta bir derecede kabul etmektedirler. Şafiiler ise fasit ile batıl arasında ayırım yapmayıp mana ve hükümde eşit kabul etmektedir. Bunu Ahmed b. Hanbel ve taraftarları aynı şekilde söylemişlerdir. Zerkeşi,⁵⁹¹ Alai,⁵⁹² İbn Kudame,⁵⁹³ Ba'li,⁵⁹⁴ Şafiiler ve Hanbelîler ve Malikilerde bu şekilde kabul etmiştir. Bu hususta Şatibi şöyle demektedir: “Nehiy, yasaklanan fiilin doğru olmadığını gösterir; bu durum ya mutlak olarak nehyin fasit olmasını ya da Şari'nin muradına uygun olmamasını gerektirir. Nehiy ya namazı altı vakte çıkarmak gibi aslı itibariyle olur ya da rüku ve secdede Kur'an okumak gibi vasfa taalluk eden şeyler hususunda olur.”⁵⁹⁵ İbn Rüşd el-Hafid' in kelimından

⁵⁸⁹ Şatibi, *el-Muvafakat*, I, 451-453; Süyuti Abdurrahman b. Ebi Bekr Celâleddîn Süyûtî, *el-Eşbah ve'n-Nezair*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990, I, 286

⁵⁹⁰ Serahî, *Usul-u Serahî*, I, 89; Taftazanî, *Şerhu't-Telviḥ ala Tavzîḥ*, I, 421; Buharî, *Keşfu'l-Esrar*, I, 259;

⁵⁹¹ Zerkeşi, *Bahru'l-Muhit fi Usuli'l-Fıkḥ*, II, 25

⁵⁹² Alani, *Tahakku'l-Murad fi enen Nehye Tegtazi'l-Fesad*, VI, 72

⁵⁹³ İbni Kudame, *Ravzatü'n-Nazır ve Cennetü'n-Menazır*, VI, 664

⁵⁹⁴ İbnü Lihâm, *el-Gavaid ve-l-Fevaidi'l-Usuliyye ve ma Yetbeuha min Ahkamin-l Feriye*, VI, 52

⁵⁹⁵ Şatibi, *Muvafakat*, II, 54.

anlaşılan da budur. O şöyle diyor. ” Hanefiler fasit ismini aslen meşru vasfen yasak olan şeylere has kılıyorlar.”⁵⁹⁶

Aynı şekilde Şafiiler ve Hanbelîlerin⁵⁹⁷ boşama, kitabe, hac, arîye ve icare⁵⁹⁸ gibi bazı meselelerde fasit ile batılın arasını ayırdıklarını söylemek gerekir.

3.6. Nehyin Delâleti Konusunda İhtilaf Edilen Bazı Fıkhi Meseleler

Rasulullah (s.a.v) bize yedi şeyi emretmiştir. Burada yedi mesele vardır. Bera b. Azib’den gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.v) bize yedi şeyi emretmiş ve yedi şeyden de bizi nehyetmiştir. Bize cenazeyi takip etmeyi, hastayı ziyaret etmeyi, davete icabet etmeyi, mazluma yardım etmeyi, yeminin gereğini yerine getirmeyi, selamı almayı ve aksırdığında Elhamdülillah diyen kimseye Yerhamukellah diye dua etmeyi emretmiştir. Bizden şunları nehyetmiştir; Gümüş kap, altın yüzük, ipek, kalın ipekten elbise, gümüş işlemeli kumaş,⁵⁹⁹ Bu hadis yedi emri ve yedi nehyi kapsamıştır. Bu hadisin ilk bölümü mutlak emre delalet ederken ikinci kısımda mutlak nehye delalet eder. Bundan dolayı ilk kısımda zikredilenler farz hükmü taşıırken, ikinci kısımdakiler haram hükmünü taşımaktadır.

3.6.1. Şıgar Nikâhının Nehyedilmesi

Bir diğer mesele İbn Ömer’den gelen şu rivayettir: “ Resulullah (s.a.v) şıgar nikâhını⁶⁰⁰ yasaklamıştır.”⁶⁰¹ Burada şunu sormak gerekir: Bu nehiy fesadı ve butlanı gerektirir mi gerektirmez mi?

i) Hanefiler bu tür bir nikâhın caiz olduğunu ve her bir tarafın mehri misil vermesi gerektiğini söylediler. Hanefiler bu tür nikâhın mehri misil verilmesi durumunda caiz görmüş aksi durumda caiz değildir, derler.⁶⁰² Serahsi de şöyle demektedir; “şıgar, bir adamın başka bir adama beni kız kardeşinle evlendirirsen kız kardeşim senin eşindir.” demesidir. Mehir de her bir kadının diğer adamla nikâhıdır.

⁵⁹⁶ İbnü Rüşd Ebu’l-Velid Muhammed b. Ahmet b. Rüşd Kurtabi, *Ez-Zaruri fi usuli’l-Fıkh ve Muhtasari-l-Musaffa*, Daru-l Garbu-l İslami, Beyrut, I,58-59

⁵⁹⁷ Zerküşî, *Bahru-l Muhit fi Usuli’l-Fıkh*, II, 28

⁵⁹⁸ İbnü’n-Neccar, *Muhtasaru-l-Tahrir Şerhu Kevkebu-l-Münir*, I,473

⁵⁹⁹ Buharî, *Cenaiz*, II,71

⁶⁰⁰ Şıgar Nikahı: Kızları veya kız kardeşleri bulunan iki erkeğin birbirlerinden mehir istemeksizin kız veya kız kardeşlerini değiştirmek yoluyla nikahlamaktır.

⁶⁰¹ Buharî, *Nikah*, h.no(5112), VII,12

⁶⁰² İbn Abidin, *Raddü-l-Muhtar ala Dürri’l-Muhtar*, III,105

Ya da şıgar bu adamların kızlarını veya annelerini bu şekilde evlendirmesi şeklinde olur. Serahsiye göre bu şekilde ki bir nikâh caizdir.”⁶⁰³

Ata b. Rebah, Amr b. Dinar, Mekhul, Zühri ve Sevri ise bu nikâhın sahih olduğunu söylemektedir.⁶⁰⁴ Onların delilleri şudur:

Şıgar nikâhının yasaklanmasını sebebi mehirden hali olması ve her iki akdinde diğerine bağlı olmasıdır. Ya da her iki adamın kadınları karşılıklı mehir yapmasıdır. Çünkü mehir din ve dünya maslahatını kapsar. Nehiy nikâhın mehirsiz olması anlamını taşımaz.⁶⁰⁵

ii) İmam Malik nikâh şıgarını (berdel nikahı) batıl olduğu görüşünü kabul etmiştir. Cimadan önce veya sonra olsa nikâhın feshine hükmedilir.⁶⁰⁶ Ancak akdi yapanlardan biri diğerine; kızını 100 altın karşılığında benimle evlendir, bende mehirsiz kızımı sana nikâhlayayım derse ve böyle yapıp, nikâh da vaki olmuş olsa- her biri hanımıyla cima yapmış olsa, mehri belirlenenin nikâhı sahih olur, diğerinin ki batıl olur, cima yapsa da yapmasa da hüküm böyledir.⁶⁰⁷

Ancak iki nikâh içinde mehir belirlenirse, örneğin; bir adam kızını 100 altın mehir ile bir başkasının kızını da bu 100 altının 50 altınıyla mehir olarak verip nikâhlansa bu da İmam Malik nikahı şıgardan saymıştır ve bunda bir hayır olmadığını söylemiştir. Ancak şu kadar var ki; Abdurrahman Bin Kasım’ında dediği gibi ⁶⁰⁸ ihtilaf şu husustadır; cima olmazsa bu nikâh fesholur cima olursa nikâh geçerli olur, her bir kadın için mehir misli vardır.⁶⁰⁹ İbni Abdilber el Kurtubî’de bu görüştedir.⁶¹⁰

Telkin adlı kitabın sahibi Salebi Maliki mezhebinde şu görüşü bildirir; şayet taraflardan birinin veya ikisinin olacağı mehir belirtilirse nikâh sahih olur ve mehri misil gerekir.⁶¹¹

iii) İmamı Şafi kendisinden nehy olunan şıgarın şu olduğunu bildirdi; ikisi için de mehrin belirtilmediği akittir. Bu nikâh caiz olmaz, fesholur. Her bir kadın

⁶⁰³ Serahsî, *Mebhut*, V,106

⁶⁰⁴ İbn Kudame, *el-Muğni*, VII, 175; İmrani, *el-Beyan fi mezhebi İmam Şafii*, IX,271

⁶⁰⁵ Serahsî, *Mebhut*, V, 51; Kasaî, *Bedaiu’s-Senai fi Tertibi’s-şerai*, II, 278;

⁶⁰⁶ Malik, *Müdevvene*, II, 98

⁶⁰⁷ Malik, *Müdevvene*, II, 100

⁶⁰⁸ Zehebî, *Siyeru Alami’n-Nubela*, VII, 547

⁶⁰⁹ Malik, *Müdevvene*, II,100

⁶¹⁰ Kurtubî, *el-Kafi fi Fikhi ehli Medine*, VII, 532-533

⁶¹¹ Salebi, *Et-Telkin fi Fikhi el-Maliki*, I,151

için mehri misil olur ve bunlara iddet gerekir. Yine İmamı Şafî bu konuda şöyle der: Kişi kızını veya velisi olduğu kadını başkasına, o kişinin kızı veya o kişinin velisi durumunda olduğu bir kadının karşılığında nikâhlarsa ve bu şekilde mehir belirtilmezse işte bu; Hz. Peygamberin nehy ettiği nikâh şıgarıdır. Bu nikâh caiz olmaz. Şayet bu ikisi kadınlarla cima etmiş olsa kadınlar için mehri misil ve iddet vardır. Bu da bütün hükümleriyle fasit nikâh gibidir.⁶¹²

Nikâhı şıgar batıldır, çünkü bunu geçeriz kılan şey; kadının kendisini ortak olarak mehir yapmaktadır.⁶¹³

iv) Hanbelîlere göre şıgar nikâhı bir adamın kızını başka birinin kızıyla ikisi birbirinin mihri söylenmeksizin ve mihr şartı koşmadan evlendirmesine denir.

Ancak mihri; kızımı senin kızınla evlenmek şartıyla seninle evlendiriyorum. Her ikisinin mihri 100 lira veya kızımın mihri 50 az ya da çok diye isimlendirirlerse sahih olur. Ancak bir tanesinin mihrini söyleyip diğerini söylemezlerse sadece mihri konuşulanın nikâhı sahih olur.⁶¹⁴ Ancak bu Hanbelî mezhebinde ittifak edilen bir görüş değildir. İbn Kudame'de bu görüşü benimsemiş ve bunun üzerine şöyle demiştir : “ Nikâhla birlikte mihri zikretmekle beraber kızımı senin kızınla evlenmek şartıyla senin kızınla evlendiririm. Her ikisinin mihri 100 lira veya kızımın mihri 100 lira kızının mihri 50 lira veya az ya da çok derse sahih olur.”

Bulduğumuz konudaki sahih görüş İmam Ahmed'e aittir. Ancak Hurki şıgarın sahih olmadığı görüşündedir.⁶¹⁵

-Bu Görüşte Olanların Delilleri:

i) Şıgar nikâhının hadis yoluyla nehyedilmesidir ki Hz. Peygamber (s.a.v) şıgardan nehyetmiştir. Nehy ise onun fesadını gerektirir.⁶¹⁶

ii) Bu görüşü savunanlara göre bu akit fesadı zikredilmeden öncede fesadının sebebiydi. Bu durumda Onlara şöyle cevap verilir, bilakis bunun fesadı fasit bir şart üzere gerçekleşmesi sebebiyledir veya başka bir eş için bid'i talak hakkını şart koşmaktır. Bu husus kendisinin onunla evlenmesini başkasına mihr yapmaktır. Bu

⁶¹² Şafî, *el-Ümm*, V, 83

⁶¹³ Mutî, *Tekmile el-Mecmu Şerhu el-Muhezzeb li Nevevî*, XVI, 246

⁶¹⁴ Ebu'n-Neccah, *el-İkna fi Fıkhi'l-İmam Ahmet b. Hanbel*, III, 191

⁶¹⁵ İbn Kudame, *el-Muğni*, VII, 177

⁶¹⁶ İbn Kudame, *el-Muğni*, VII, 161

da kendisinin milkiyetinin o kişinin milkiyet sahibi olması şartını gerektirdiği sebeple fasid bulunmuştur.⁶¹⁷

Kısaca;

Birinci Görüş: Şiğar nikâhının sahih olduğunu savunan Hanefilerdir.

İkinci Görüş: Maliki, Şafii, Hanbelî genel bir şekilde sahih olmadığını ancak kendi aralarında bunun bazı şigâlarında ihtilaf ettiğini ve her ikisi için veya biri için mihrin zikredilmesi veya zikrettiğimiz gibi başka şeylere taksimini görüyoruz.

Bizde bu konuda Hanefilerin görüşünü desteklemekteyiz. Çünkü insanların çalışmalarında evlerini ve ailelerini koruma hususunda daha kolay, olaya daha yatkın ve doğru olanıdır. Hadis-i Şerifteki nehiy bizatihi nikâhta değil de mihrdedir ki bu da nikâhı fasid etmeye ihtiyaç duymaksızın mihrî nikâh akdinden sonra getirmektir. Eğer nikâh gerçekleşirse buradaki mihr semboliktir. Aile hayatı bunun üzerine kurulamaz bazı zamanlarda mihr kıymeti çok az olan bir yüzüktür.

3.6.2. Köylü Satıcılardan Henüz Pazara Gelmeden Mal Almanın Nehyedilmesi

İbn Abbas'tan (r.a) gelen bir rivayette “*Rasulullah (s.a.v) pazara mal getiren yolcuyu yolda karşılayıp da şehirlinin köylüden toptan ücret ödeyerek mal satın almasını yasakladı.*”⁶¹⁸ Bu hadiste Rasulullah(s.a.v) malını şehre getiren köylüyü yolda karşılayıp onun malını belli bir ücret karşılığında satın almayı nehyetmiştir. ‘Rukban’dan kastedilen şey “yolculukta deve sahiplerinden bir gruptur.” Bunlar; “binek hayvanı değil de deve sahipleri”⁶¹⁹ her halde o kişi yolcudur. Rasulullah (s.a.v) çarşıya ulaşmadan önce ticari malları taşıyan tüccarları karşılamayı nehyetmiştir. Bazen açık bir aldatma ile onları aldatırlar bazen de şehir halkını zarara uğratırlar.⁶²⁰

Burada şunu sormak gerekir: Bir kişi bu tüccarlardan ticari mal aldığı zaman Rasulullah(s.a.v) in nehyinden dolayı alışveriş sahih midir yoksa batıl mıdır? Yani nehiy fesadı gerektirir mi gerektirmez mi?

⁶¹⁷ İbn Kudame, *el-Muğni*, VII, 161

⁶¹⁸ Buharî, *İcara*, h.no(2224), III, 92

⁶¹⁹ İbn Menzur, *Lisanu 'l-Arab*, I, 431; Aynî, *Binaye Şerhu 'l-Hidaye*, XII, 212

⁶²⁰ Makdisî, *el-Udde Şerhu 'l-Umde*, I, 243

Hadisten çıkarılacak sonuca göre telakki'r-rükban yoluyla alışverişin batıl olduğu anlaşıyor. Bu Fethü'l-Bari'de İbn Hacer'in dediği⁶²¹ gibidir, Sahihi Buhari'nin Şerhi Umdetü'l-Kari'nin müellifinin zikrettiği ise şudur⁶²² : “Telakki'r-rükban şeklindeki alışveriş reddedilir(batıldır).” Alışverişten murat edilen akittir. Merdud kavlinden anlaşılan ise batıl olmasıdır. Böyle bir akit gerçekleştiğinde batıl olur. Buhari de Zahiri Mezhebi'nin görüşünü kabul etmiştir.⁶²³

Hanefiler bazı durumlarda bu türden bir alışverişin sahih olduğunu, telakki'r-rükbanın kerahet babının konusu olduğunu eğer şehir halkına zarar veriyorsa, böyledir. Eğer zarar vermiyorsa mekruh olmadığını söylerler.⁶²⁴ Kasanî şöyle demektedir.”Telakki'r-rükban şehir halkına zarar veriyorsa mekruhtur.”⁶²⁵

Malikilerde bu konuda aynı şekilde Hanefilerin demiş oldukları şeyi söylemektedirler. Hadisteki nehiy bu halde alışverişin batıl olmasını gerektirmez⁶²⁶ demektedirler.

Şafilere ise alışverişin sahih olduğunu ve Gazali'ninde zikrettiği⁶²⁷ gibi alışverişin münakit olduğunu söylemektedirler. İbn Subki'nin de dediği gibi hadisteki nehiy alışverişin fasit olmasını gerektirmez.⁶²⁸ Hanbelîlerde bu şekildeki bir alışverişin mekruh olduğunu söylemektedirler.⁶²⁹

Ancak İbn Hacer Fethu'l-Bari' de bazı Maliki ve Hanbelîlerin telakkir'rükban şeklindeki alışverişinin batıl olduğunu kabul ettiklerini söyledi.⁶³⁰ Bende Malikilerin ve Hanbelîlerin bu şekilde bu şekilde bir görüşü kabul ettiklerine dair gücüm nispetince araştırmada bulundum ama bir şey bulamadım. Ancak el-Mükni metni üzerine yazılan Şerhu'l Kebir'de Ebu'l Ferac; hadisin siyakında ki sözlerinden böyle bir alışverişin batıl olduğu anlaşılmaktadır, der⁶³¹ Bana göre fukahanın büyük çoğunluğu yasak olmakla birlikte bu alışverişin sahih olduğunu

⁶²¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, IV, 374

⁶²² Aynî, *Umdetü'l-Kari Şerhu Sahihi'l-Buharî*, XI, 284

⁶²³ İbn Hazm, *el-Muhalla bi'l-Asar*, VII, 374

⁶²⁴ Aynî, *Binaye Şerhu'l-Hidaye*, XII, 212

⁶²⁵ Kasanî, *Bedaiu's-Senai fi Tertibi's-Şerai*, V, 129

⁶²⁶ Kurtubî, *el-Beyan ve't-Tahsil*, III, 67

⁶²⁷ Gazâlî, *el-Vasit fi'l-mezhep*, III, 67

⁶²⁸ Subkî, *Tekmile*, XIII, 24

⁶²⁹ İbn Kudame, *el-Muğni*, IV, 160

⁶³⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, IV, 374

⁶³¹ Ebu'l-Ferac, *Eş-Şerhu'l-Kebir ala Metni'l-Mugni*, IV, 44

kabul etmektedirler. Böyle bir akdin sahih ve münakit olduğuna itibar etmektedirler.⁶³²

3.6.3. Gümüş Kap Kullanımının Nehyedilmesi

-Hanefiler, gümüş tas kullanmanın haram olduğu görüşündeler. Semerkandi bunu şu şekilde ifade etmiştir: ‘Yiyecek ve içecek için altın ve gümüş taslar ve benzeri edevatı kullanmaya gelince, bu erkekler ve kadınlar için haramdır. Buna gümüşden sürmelik, ayna, binek, sandalye, yatak ve benzeri şeyler de dâhildir’. Ayni ise şu şekilde ifade etmiştir⁶³³: ‘Allah Rasulünün (s.a.v) bize nehyettiği yedi şeye gelince onların birincisi gümüş taktır ve kesin olarak haramdır. Altından tasta olduğu gibi hatta altın daha da şiddetle haramdır. Ashabımız yani Hanifeler şöyle bir ifadede bulunur: “Erkekler ve Kadınlar için altın ve gümüş tas kullanmak caiz değildir.”⁶³⁴

Bu görüşü İbn Battal’da benimseyip şöyle ifade etmiştir: ‘Altın ve gümüş tasta içmek ve kullanmak erkekler ve kadınlar için caiz değildir.’⁶³⁵

-Malikîlerde haram olduğunu söylemişlerdir.⁶³⁶ İbn Rüşd bunu şu şekilde ifade eder: “Altın ve gümüş tasta içmek ve kullanmak caiz değildir.”⁶³⁷ Buna rağmen Hattabi’nin belirttiğine göre altın ve gümüş tasta temizlenenin temizliği sahih olur.⁶³⁸

-Şâfiîlere göre ise gümüş tas kullanmak mekruhtur. Buna göre, gümüş tasta abdest alsa abdestini tekrar etmek zorunda değildir, gümüş tasta yiyip içse yediği yemek haram olmaz ama yaptığı fiil ma’siyet olarak değerlendirilir. Şöyle der: Demir veya taştan olup da kendisiyle abdest alınan tas mekruh değildir ancak altın ve gümüş tas hariç bunlarda abdest almak mekruhtur. Ama abdest alsa veya yiyip içse tekrar etmek zorunda değildir mekruh olmasıyla birlikte. Abdest aldığı su ve içtiği içecek de ona haram değildir ama o yaptığı fiil ma’siyettir.⁶³⁹

Şâfiîlerin çoğuna göre ise imam Şâfiî’nin bu konuda iki görüşü vardır. Bir eski görüş ki; Gümüş tas kullanmanın tenzihen mekruh olduğudur çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) gümüş tas kullanmadan nehyederken onu israf, kibir, yabancılara

⁶³² Ebu’l-Ferac, *Eş-Şerhu’l-Kebir ala Metni’l-Mugni*, IV,45

⁶³³ Semerkandî, *Tuhfetü’l-Fukaha*, III,342

⁶³⁴ Aynî, *Umdetu’l-Kari*, VIII,11

⁶³⁵ İbn Battal, *Şerhu’l-Buhârî*, III, 238

⁶³⁶ Kavaîfî, *ez-Zehira*, I, 167; İbn Dakik, *İhkam*, II, 297

⁶³⁷ Kurtubî, *el-Mukaddimat*, III,454

⁶³⁸ Hattabi, *Mevahibu’l-Celil*, I,128

⁶³⁹ Şâfiî, *el-Umm*, I,23

benzeme gibi sebeplere bağlamıştır buda haram olmasını gerektirmez. Bir de yeni görüşü ki; gümüş tas kullanmanın tahrimen mekruh olduğudur ve bu görüş daha doğrudur. Şirazi şöyle der: ‘altın ve gümüş tas kullanmak mekruhtur.

Tahrimen mi tenzihen mi mekruhtur. İki görüş vardır.

Birincisi: tenzihen mekruhtur çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) onu israf, kibir, yabancılara benzeme gibi sebeplere bağlamıştır buda haram olmasını gerektirmez. İkincisi ise: tahrimen mekruhtur buda doğru olan görüştür. ⁶⁴⁰ Bu görüşü imam Nevevî⁶⁴¹, Rafi’î⁶⁴² ve Beyan sahibi el-İmrani⁶⁴³ de benimsemiştir’.

Cüveynî’de bu görüşü desteklemiştir. Şöyle der kendisi: ‘altın ve gümüş tas kullanmak haramdır. İmam Şafiî’ye göre ise tahrimen mekruhtur’.⁶⁴⁴

Hanbelîlere göre ise gümüş tas kullanmak tahrimen mekruhtur. Yani, kullanılması haramdır.⁶⁴⁵ İbn Kudame şöyle demiştir:⁶⁴⁶ Altın ve gümüş tas da abdest almak mekruhtur. Eğer bunu yaparsa tahrimen mekruhtur. Bizim Ashabımız arasında altın ve gümüş tas kullanmanın haram olduğuna dair ihtilaf yoktur. Bu, Ebu Hanife, İmam Malik ve imam Şafiî’nin de görüşüdür. Bu hususta ihtilaf bilmiyorum.⁶⁴⁷ İbn Cevzi’de bu görüştedir.⁶⁴⁸

Ancak Hanbelîlere göre, gümüş tasta temizlenmek sahihtir. Muğni sahibi şöyle demiştir: ‘Eğer onunla temizlenir veya abdest alırsa iki görüş vardır. Birincisi: Temizliği sahih olur çünkü temizlik alması ve kullandığı suyun tas ile bir alakası yoktur aynı gasb edilen bir evde alınan abdest gibi. İkinci görüş ise: sahih olmaz çünkü haram bir şeyi ibadette kullandı dolayısıyla sahih olmaz gasb edilen bir evde kılınan namaz gibi. Birinci görüş daha doğrudur.’⁶⁴⁹

Hanbelîlerin gümüş tasta abdest almanın caiz olmadığı görüşleri ise onların kendi usul kaidelerine aykırıdır. Hanbelîlere göre gasb edilen bir evde kılınan namaz batıldır. Dolayısıyla, buna gümüş tasta abdestte kıyaslanır. Ancak, İbni Kudame şöyle der: ‘Bununla Namaz ayrı tutulur. Çünkü namaz fiillerinden olan kıyam,

⁶⁴⁰ Şirazi, *el-Muhezzeb*, I,29

⁶⁴¹ Nevevî, *el-Mecmu*, V, 277

⁶⁴² Rafaî, *Fethu’l-Aziz*, I, 301

⁶⁴³ İmrani, *el-Beyan*, I, 81

⁶⁴⁴ Cüveynî, *Nihayetü’l-Matlab Fi Dirayeti’l-Mezheb*, I,37-38

⁶⁴⁵ Makdisî, *el-Udde*, I,19

⁶⁴⁶ İbn Kudame, *el-Muğni*, I,55

⁶⁴⁷ İbn Kudame, *el-Muğni*, I,56

⁶⁴⁸ İbn Cevzî, *Keşfu’l-Müşkil*, II,238

⁶⁴⁹ İbn Kudame, *el-Muğni*, I,56

oturuş, rükû ve sücud gasb edilen evde haramdır orada kendi malı olmadığı bir şeyi izinsiz olarak kullanıp meşgul ettiği için. Ama abdest filleri ise yıkama, mesh etme gibi bunlar haram değildir çünkü orada tas kullanılmaktadır başkasının malını izinsiz tasarruf olmaksızın. Bu, tasta suyu kaldırdıktan sonra olur. Buda, başkasının tasına elini daldırıp su alıp onunla abdest alması gibidir. Çünkü namazda mekan şarttır ama tasta bu şart değildir. Elinde altın yüzük olduğu halde namaz kılmasına benzer'.⁶⁵⁰

Kanaatimize göre 'gümüş tas altın tas gibi haramdır çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) ondan nehyetmiştir şöyle buyurarak: 'altın ve gümüş tasta içme'.

Bu meseleyi haramlıktan mekruhlığa -kalbi tatmin edecek şekilde- bulunan başka delillerde yoktur.⁶⁵¹ Onu kullananın cehennem ateşinde yanacağı' bildirilmesine rağmen buna nasıl mekruh denebilir.

3.6.4. Altın Yüzük Kullanımının Nehyedilmesi

-Hanefî âlimlere göre büyük birçoğuna göre altın ile süslenmek kadınlar için mubahtır. Ama erkeklere ise haramdır yüzükte bu haramlardandır.⁶⁵²

Ancak altın ile kaplama olursa orada ihtilaf vardır. Bu konuda Aynî şöyle der: Altın veya gümüş kaplamalı olandır, dişlerini gümüş ile kaplamasında olduğu gibi'.⁶⁵³ İbn Manzurda Lisanul Arab'da bunu tasdiklemiştir 'elden kaçmaması için altın ile kaplanan' diyerek.⁶⁵⁴

Ebu Hanife'ye göre kaplamalı olanda sıkıntı yoktur. Çünkü kaplamalı olan altın olmayan kısma tabiidir. İtibar edilen ise asıl iledir. Ebu Yusuf ise kaplamalı olanında mekruh olduğu kanaatindedir çünkü altın kaplanarak bir parçası olmuştur ve altın kullanmak kesin bir nass ile haramdır ve bu tası kullanarak bu gerçekleşmiştir.⁶⁵⁵

⁶⁵⁰ İbn Kudame, *el-Muğni*, I,57

⁶⁵¹ Buharî, Eşrûbe, h.ho(5633), VII,113

⁶⁵² Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, III, 342; Aynî, *Umdetu'l-Kari*, VIII, 11

⁶⁵³ Aynî, *Umdetu'l-Kari*, XXI,59

⁶⁵⁴ İbn Menzur, *Lisanü'l-Arap*, I, 541

⁶⁵⁵ Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, III, 34

Hanefilerden Kâsani ise erkeklerin altınla süslenmelerinin caiz olduğunu söylemiştir. ‘Erkekler için altın ile süslenmek mekruhtur kadınlara ise mekruh değildir.’ Bedene fayda vermesi için altın kullanmanın sınırsız mekruh olduğunu söylemektedir: Asıl olan, kadın müstesna erkekler için altın ile süslenmenin mekruh olmasıdır. Bedene fayda vermesi için kullanılması ise yine erkek ve kadın için mekruhtur aynı yeme, içme ve süslenme gibi.⁶⁵⁶ Buradaki mekruhluk ise tahrimendir.

İbni Battal ise erkeklerin altın yüzük giymelerinin haram olduğunu söylemiştir. ‘altın yüzük kullanmak erkekler için haramdır kadınlar müstesna’.⁶⁵⁷

Malikîlere göre ise erkeklerin altın yüzük giymeleri haramdır.⁶⁵⁸ İbni Rüşd el-Kurtubî şöyle der: ‘aynısı altın yüzük kullanmak gibidir. Çünkü o, erkekler için haramdır kadınlar hariç.’⁶⁵⁹ Altın küçük bir parça olsa bile bu böyledir’.

Kavaidül Fıkhiyye sahibi İbn Cevzi’de şöyle der bu hususta: ‘altın yüzük kullanmada, erkekler için haramdır direk altın da olsa sadece bir parça da olsa böyledir’.⁶⁶⁰ Bazılarına göre ise haram değil sadece mekruhtur.⁶⁶¹

Şâfiîlere göre ise erkeklere altın yüzük takması da kullanması da caiz değildir. Demir gibi başka bir parça’ya tabii olsa bile az veya çok. Nevevî şöyle der: ‘altından yüzüğe gelince, icma ile erkeklere haramdır. Sadece bir parçası altın ve gerisi gümüş olsa bile. Bazı Ashabımız ise: yüzüğün sadece bir kısmı altından olsa bile bu haramdır’.⁶⁶²

Hanbelîlere göre ise yine altın yüzük kullanmak erkekler için haramdır.⁶⁶³ İbni Muflih el-megdisi şöyle der: ‘altının birazı dahi erkekler için haramdır yüzük gibi’.⁶⁶⁴ İbni Cevzi ise şöyle der: ‘altın yüzük kullanmaktan nehyedildik, bu ise haram olan nehiydir’.⁶⁶⁵

⁶⁵⁶ Kasanî, *Bedai'u's-Sanai*, V, 132

⁶⁵⁷ İbn Battal, *Şerhu'l-Buhârî*, III, 238

⁶⁵⁸ İbn Dakik, *İhkam*, II,297

⁶⁵⁹ Kurtubî, *el-Mukaddimat el-Mumhitat*, III,430

⁶⁶⁰ İbn Cevzi, *el-Kavaidü'l-Fıkhiyye*, I, 289

⁶⁶¹ Dûsûkî, *Şerhu'l-Kebir*, I,63

⁶⁶² Nevevî, *el-Minhac*, XIV,32

⁶⁶³ İbn Teymiyye, *el-Muharrar fî'l-Fıkhi Ala Mezhebi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, I,139

⁶⁶⁴ İbn Müflî, *el-Furu' ve Tashihü'l-Furu'*, IV,158

⁶⁶⁵ İbn Cevzî, *Keşfu'l-Müşkil min Hadisi's-Sahihayn*, II,238

Bu anlattıklarımıza binaen altın yüzüğün azıda çoğu da erkek için haram olduğu ortaya çıkıyor. Erkek için kullanması caiz değildir. Bu görüşü İmam Ahmed'in Müsned'inde rivayet ettiği Hz. Peygamberin (s.a.v)'in şu sözü desteklemektedir: Abdullah bin Zureyr el-Ğafîgi nakleder "Hz. Peygamber (s.a.v) altını sağ eliyle, ipeğide sol eliyle alıp sonra her ikisini de havaya kaldırıp 'bu ikisi ümmetimin erkekleri için haramdır'" buyurdu.⁶⁶⁶

3.6.5. İpek vb. Kumaşların Kullanımının Nehyedilmesi

Dibac, Kıssi, İstebrag ipek türlerinden olarak sayılır. İbni Dakik el-İd şöyle der: 'Kıssi ipekten elbisedir. İstebrag ise Dibacın biraz daha kalınıdır. Ondan sonra özellikle Dibac'ı zikretmesinde ise özeli zikrettikten sonra geneli zikretme gibi bir fayda vardır. Geneli zikretmede ise diğer nevideki hükmü biraz daha sabitleştirme vardır. Veya Dibacı zikretmesi sadece ifade açısından da alınabilir'.⁶⁶⁷ Bu çeşitlerin hepside ipek'e dâhildir. Ayni bunu şu şekilde ifade eder: 'Dibac, Kıssi, İstebrag bunların hepsi ipek grubuna girer'.⁶⁶⁸ Altın/ipekten eyer, semer olan yedinci nehiy de ipek türündendir aslında'. İbni Cevzi de bunu söylemiştir. Meyasir ise kolaylığından dolayı ipekten elde edilen binektir⁶⁶⁹. İstebrag ise dibacın kalınıdır. Bu sayılanların hepside ipekten olduğu için haram kılınmıştır.⁶⁷⁰

Hanefiler icma etmiştir ki; savaş hali dışında erkekler için ipek giymek haramdır. Semerkandi şöyle der: 'Ümmet arasında ipek giymenin, kullanmanın, üzerine oturmanın kadınlar için mubah olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Erkekler için ise, ipekten takke veya uzun elbise gibi şeylerin kullanması savaş esnası dışında icma ile haramdır'.⁶⁷¹

Ayni haram olduğu görüşündedir. Ve bunu şöyle ifade eder: 'başka bir şey karışmamış olan ipek kullanmak erkekler için haramdır. Savaşta, tedavi ve benzeri için kullanma hususunda ise ihtilaf etmişlerdir'.⁶⁷²

İpekten yastık edinme ve savaşta kullanılması hususunda ise ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife'ye göre ipekten yastık edinip üzerinde uyumada bir sakınca

⁶⁶⁶ Ahmed, *Müsned*, h.no (750), II,146

⁶⁶⁷ İbn Dakik, *İhkam*, II,297

⁶⁶⁸ Aynî, *Umdetu'l-Kari*, VIII, 11

⁶⁶⁹ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir, *Tefsiru'l-Kurtubî*, Daru'l-İhyau't-Turası'l-arabı, Beyrut, h.no(1405), X,158

⁶⁷⁰ İbn Cevzî, *Keşfu'l-Müşkil*, II,238

⁶⁷¹ Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, III,341

⁶⁷² İbn Battal, *Şerhu'l-Buharî*, III,238

yoktur. Ebu Yusuf ve Muhammed bin Hasen eş-Şeybani'ye göre ise yastık edinme ve üzerinde uyuma da mekruhtur. Bidayetul Mubtedi sahibi bunu şu şekilde ifade etmiştir: 'erkekler için ipek kullanmak azı hariç (3 veya 4 parmak miktarı kadar) caiz değildir kadınlar için ise mubahtır. İpekten yastık edinip üzerinde uyumak ise Ebu Hanife'ye göre sakıncası yoktur ama Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre mekruhtur'.⁶⁷³

Savaşta ipek kullanmak ise Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre caizdir. Ebu Hanife'ye göre mekruhtur.⁶⁷⁴ Ebu Yusuf ve Muhammed göre savaşta ipek kullanmak düşmana daha korku verici ve silahı daha kuvvetlendiricidir. Ebu Hanife'ye göre ise bu amaç (düşmana daha korku verici ve silahı daha kuvvetlendirici) olması halis ipek kullanılması da mevcuttur. O zaman halis ipekten olmasına gerek yoktur.⁶⁷⁵

Malikîlerde İmam Malik'den direk nakledilen görüşe göre savaşta ipek kullanmak caizdir. İbni Rüşd şöyle der: 'İpek kullanmanın tahrimi kadınlar hariç erkekler içindir. Denildi ki; savaşta erkekler için de mubahtır'. İbni Macişun da bunu bu şekilde ifade eder ve imam Malik'den de böyle nakleder. Erkekler için savaş dışında ipek kullanmanın haram olduğuna dair herhangi bir ihtilaf yoktur. Sadece zaruret anlarında caizdir kaşıntısı olan gibi. İmam Malik den ise kaşıntısı olanın ipek kullanması hususunda iki görüş vardır; bunlar caiz olması ve mekruh olması şeklindedir.⁶⁷⁶

Şafiîlere göre ise bunların tamamı haramdır. Zira Nevevî şöyle der: 'İpek, istebrag, dibac ve kısı ipek türüdür kullanmak tamamen haramdır erkekler için kibir için olsa da olmasa da aynıdır. Ancak kaşıntı için kullanırsa caizdir yolculukta da olsa hizada da olsa. Kadınlar için ise ipeğin her türlüünü kullanmak caizdir'.⁶⁷⁷

Hanbelîlere göre ise ipek kullanmak erkekler için haramdır.⁶⁷⁸ İbn Kudame bunu şu şekilde ifade eder: 'kadınlar hariç erkekler için haram olan şey ipektir'.⁶⁷⁹

⁶⁷⁴ Lamhatü't-Teşebüh: Yakınlık, *Lisanül Arap*, XII,538

⁶⁷⁵ Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukah*, III, 341

⁶⁷⁶ Kurtubî, *el-Mukaddimat*, III,430

⁶⁷⁷ Nevevî, *el-Minhac*, XIV, 32

⁶⁷⁸ İbn Müflî, *el-Mübdî' Fi Şerhi'l-Mugtin*, I, 334

⁶⁷⁹ İbn Kudame, *el-Muğni*, I, 421

Sadece özrü olan kullanabilir. Şerhi Kebir sahibi şöyle der: ‘erkekler için ipek kullanmak namazda veya dışında haramdır ancak özür hali müstesnadır icma ile’.⁶⁸⁰

Kanaatimize göre: İpek ve her çeşidinin ve hadisi şerifte geçenlerin tamamının kullanılması ümmeti Muhammed’in (s.a.v) erkekleri için haram olmasıdır. Aynı şey altın kullanma için de geçerlidir bu; İmam Ahmed b. Hanbel’de Hz. Ali’den bu şekilde rivayette bulunmuştur..⁶⁸¹

3.6.6. Kurban Keskme İsteyen Kimsenin Zilhiccenin İlk Onunda Saçlarının Kesmesinin ve Tırnakları Kısaltmasının Nehyedilmesi

Rasulullah (sav) Müslim’in Said b. Müseyyeb’den o da Ümmü Seleme’den rivayet ettiği “*Kimin zilhiccenin ilk onunda kurbanı bulunup onu kurban etmeyi isterse saçını kesmesin tırnaklarını kısaltmasın.*” hadisi ile zilhiccenin ilk onu girdiği zamanda kurban kesmek isteyen kimse için saçların kesilmesini ve tırnakların kısaltılmasından nehyetmiştir.⁶⁸²

Hanefilerin görüşüne göre bu durumda olan kimsenin tırnak ve saçlarını kısaltmasından bir beis yoktur. Haramlık ya da kerahet bildiren bir ifade kullanmamışlardır.

Ebu Muhasin el-Hanefi’nin ifadesi: Said b. Müseyyeb’e Yahya b. Ya’mer’in Horasan’daki Zilhiccenin ilk onunda kurkanaanimize niyet eden kimseinn saç ve tırnaklarını kısaltanın hükmü nedir diye fetvası sorulur.. Oda cevaben “Güzel iş yapmış. Hz. Peygamber’in ashabı bunu yapıyorlardı.” demiştir. Bu Hanefilerin görüşüne terstir.⁶⁸³

Malik ve Sevri de Ebu Hanife ile aynı görüştedir. İbn Abdullah Kurtubî: İmam Malik, zilhiccenin ilk onunda etek altı, bıyık, tırnak ve başın kazınmasında bir beisin olmadığını söyledi.⁶⁸⁴

Bunu söyleyenlerin delili Hz.Aişe’nin rivayet ettiği hadistir ki Hz.Aişe şöyle buyurdu: “Hz. Peygamberin kurbanının ipini ellerimle ördüm, sonra onu takdı,

⁶⁸⁰ Ebu Ferac el-Makdisî, *Şerhü’l-Kebir Ala Metni’l-Mugni*, I, 471

⁶⁸¹ Ahmed, *Müsned*, h.ho(750), II, 146

⁶⁸² Müslim, Sayid ve Zebahî, h.no (1977), III,1565

⁶⁸³ Ebu Muhasin Yusuf b. Musa b. Muhammed Ebu Muhasin Cemalüddin el-Hanefi, *el-Muhtasar mine’l-Muhtasar min Müşkili’l-Asar*, Alemü’l-Kütüb, Beyrut, 1990, I,264

⁶⁸⁴ Kurtubî, *el-Beyan ve Tahsil*, XVII, 315

üzerine işaret koydu ve onu gönderdi. Ona helal olan şey haram olmaz.”⁶⁸⁵ Bu hadis delalet eder ki: kurban kesen kimsenin hükmü ihramlı kimsenin hükmü gibi değildir.

Kurtubî'ye göre: Aîşe'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber hedy kurbanının ipini bağladıktan sonra ihramlı kimsenin kaçındığı şeylerden kaçınmadı.⁶⁸⁶ Bu hadis, Ümmü Seleme'nin hadisine zıttır⁶⁸⁷ ve bu görüş daha sahihtir. İmam Malik de bunu almıştır.

İbn Rüşd şöyle der: Malik Ümmü Seleme'nin hadisini almaz. Çünkü ona göre Hz. Aîşe daha sebatlıdır.⁶⁸⁸

Malikîlerden İbn Cezi şöyle der: Kurban kesmeyi murad eden bir kimse için saçını ve tırnaklarını zilhicceye girip kurban kesene kadar kesmemesi mubahtır. Bunu diyerek bu zamanda tırnak ve saç kesimini müstehap görmüştür.⁶⁸⁹

Mevahibul Celil sahibi de bu görüştedir.⁶⁹⁰ Kavafî İbn Kassar'dan aynı şeyi naklederek şöyle der: İbn Kassar şöyle demiştir⁶⁹¹: Kurban kesmeyi murad eden bir kimse için saçını ve tırnaklarını zilhicceye girip kurban kesene kadar kesmemesi müstehaptır. Müstehapla kastedilen kerahetle demektir.⁶⁹²

Müstehap diyenlerin delili; hadiste geçen nehiy tahrimi değildir. Kerahet demektir. Kerahet ise müstehap olanın mukabilidir.⁶⁹³

Şafîî bu konuda şöyle demiştir. Kimisi bu hadisi tahrimi görürken kimi ise bunu kerahet olarak addetmiştir.

Nevevî'ye göre ise: “Ulema zilhiccenin onuna giren ve kurban kesmek isteyen kimse hususunda ihtilafa düşmüştür. Said b. Müseyyeb, Rabia, Ahmet, İshak, Davud ve bazı şafîî âlimler der ki: O adamın saçından ve tırnağından bir şey alması haramdır. İmam Şafi ve ashabı tenzihen mekruh olduğunu düşünür.”⁶⁹⁴

⁶⁸⁵ Kurtubî, *el-İstizkar*, IV,85

⁶⁸⁶ Buharî, *Hac*, h.no (1296), II,169

⁶⁸⁷ Kurtubî, *el-İstizkar*, IV,84

⁶⁸⁸ Kurtubî, *el-Beyan ve Tahsil*, XVII, 315

⁶⁸⁹ İbn Cevzi, *el-Kavninu'l-Fıkhiyye*, I, 128

⁶⁹⁰ Hattabî, *Mevahibu'l-Celil*, III, 244

⁶⁹¹ İbn Kassar, Ebu Hasan Ali b. Ömer b. Ali el-Bağdadî, Şeyhu'l-Malikî; Zehebî, *Siyerü'l-Alai'n-Nübela*, Müessesetü'r-Risale, Lübnan, 2000, XVII, 107-108

⁶⁹² Kavafî, *Ez-Zehira*, IV,141

⁶⁹³ Hattabî, *Mevahibu'l-Celil*, III,244.

⁶⁹⁴ Nevevî, *el-Minhac*, XIII,138

Nevevî kerahati tenzih olarak kabul etmiştir. Ravzatüt Talibin adlı eserinde de delil getirerek der ki: Kurban kesmeyi murad eden bir kimse için saçını ve tırnaklarını zilhicceye girip kurban kesene kadar kesmemesi mekruhtur.⁶⁹⁵

İbn Salah “bu adamın saç ve tırnağını kesmemesi sünnettir.” der.⁶⁹⁶

Hanbelilerden bir kısmı hadisi şerifteki nehiyden hareketle kurban kesmeyi murad eden bir kimse için saçını ve tırnaklarını zilhicceye girip kurban kesene kadar kesmesinin caiz olmamasını savunur. Hurki, “Kurban kesmeyi murad eden bir kimse saçını ve tırnaklarını ilk ona girince kesmez.”⁶⁹⁷

İbn Kudame bunu şerh ederken şöyle der: “Zahiren bu saç kısıltmanın haramlığına delalet eder. Bu bazı ashabımızın, İbn Münzir, Ahmed, İshak ve Said b. Müseyyeb’in görüşüdür. Kadı ve ashabımızdan bazıları haram olmayan mekruh olduğunu söyler.”⁶⁹⁸ Bunun aynısını İbn Müflih,⁶⁹⁹ Ebu Ferac⁷⁰⁰ ve Zerkeşi de beyan eder.⁷⁰¹

Evzai’nin görüşü ise: Zilhiccenin ilk on gününe girmeden kurban satın alan bir kimse için saçını ve tırnaklarını kesmesinde bir beis yoktur. Ama ilk on günden sonra satın alırsa o bu fiillerden men edilir. Nitekim Kurtubî şöyle der: Evzai der ki: “Kurbanı on günden sonra alırsa saç ve tırnak kesiminden sakınır ama sonra alırsa bir beis yoktur.”⁷⁰²

Geçen görüşleri üç görüş ile özetlemek mümkündür:⁷⁰³

- 1) Şafiî’nin mezhebi; hadisin haram olmayıp mekruh olmasına hamledilmesini ifade eder.
- 2) Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Raveyh’in görüşü ise haram olmasına hamledilmesidir.
- 3) Ebu hanife ve İmam Malik’in mezhebi ki o da sünnet ve mekruh olmamasıdır.

⁶⁹⁵ Nevevî, *Ravzatü ’t-Talibîn ve Umdetü ’l-Müftîn*, III, 210

⁶⁹⁶ İbn Salah, Osman b. Abdurrahman Ebu Ömer Takyüddin el-Maruf, *Fetâva ebu Salâh*, Mektebetü’l-Ulum ve’l-Hüküm, Beyrut, 1985, II,176

⁶⁹⁷ Hurkî, Ebu Kasım Ömer b. Hüseyin b. Abdurrahman, *Metnü’l-Hürği Ala Mezhebi Ebi Abdillâh Ahmed b. Hanbeli Şeybanî*, Daru’s-Sahabe Li’t-Turas, 1993,T.y, I, 146

⁶⁹⁸ İbn Kudame, *el-Muğni*, IX,436

⁶⁹⁹ İbn Müflî, *el-Mübdî’ Fi Şerhi’l-Mugtin*, VI,103

⁷⁰⁰ Ebu Ferac el-Makdisî, *Şerhü ’l-Kebir Ala Metni’l-Mugni*, III,544

⁷⁰¹ Zerkeşi, *Şerhü ’z-Zerkeşi*, VII, 8

⁷⁰² Kurtubî, *el-İstizkar*, IV, 85

⁷⁰³ Maverdî, *el-Havi’l-Kebir*, XV, 74

Bizim görüşümüz ise: hadislerin delalet ettikleri hüküm mekruh kabul edilmemiştir.

3.6.7. Kadınların Kabir Ziyareti Yapması

Buradaki ihtilaf kadınların kabir ziyareti yapmalarındadır. Kadınların kabir ziyareti yapmaları mubah mıdır? Kendisinde bir beis yok mudur? Veya hükmü nedir?

Buradaki ihtilaftan murad Hz. Peygamber (s.a.v)'ın (فُزِرُوا) emri ve Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği "Allah kabir ziyareti yapan kadınlara lanet etti"⁷⁰⁴ hadisi bütün fukahaya göre erkeklerin, kabir ziyaretine kadınlar ile beraber gitmemeleridir.⁷⁰⁵

Ulema, zikrettiğimiz hadisi şeriflerden dolayı, kadınların kabir ziyareti yapmaları hususunda ihtilaf etmişlerdir. Zira Şafiîlerin çoğunluğu kadınların Peygamberler ve Salihlerin dışındaki kabirleri ziyaret etmelerini mekruh görmüşlerdir. Siracul Vahhab isimli kitapta şöyle zikredilir: "Erkekler için kabir ziyareti mendub kadınlar için ise mekruhtur. Bazıları haram bazıları da mubah demiştir. Ama bu zikredilen görüşler Peygamber ve Salihlerin dışındakilerin kabirleri ziyaret içindir."⁷⁰⁶ Zira onların kabirlerini ziyaret sünnettir. Kadınların kabir ziyaretlerinin mekruh olmasının sebebi kabirlerde ağlama ve ses yükseltmelerinden dolayıdır.⁷⁰⁷

Hanefi âlimlerin çoğunluğu ise⁷⁰⁸ kadınların kabir ziyareti yapmalarının mubah olduğunu ve hadisi şerifte gelen yasaklamanın neshi, hem erkekleri hem de kadınları kapsadığını belirtmişlerdir.⁷⁰⁹

Serahsi kadınların kabir ziyaretinin mubah olduğunu söylemiş ve şöyle demiştir: "Bize göre sahih olan kabir ziyaretindeki ruhsat hem erkekleri hem de kadınları kapsar. Serahsi delil olarak Hz. Aişe' den alınan nakli getirdi.⁷¹⁰ Hz. Aişe

⁷⁰⁴ Tirmizi, *Salât*, 121

⁷⁰⁵ İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban b. Muaz b. Mabeed et-Temimî, *el-İhsân fî Takribi Sahihi İbn Hibbân*, Beyrut,1998, Müessesetü'r-Risale, Ziyareti'l-Kubur h.no.(3678), VII,452.

⁷⁰⁶ Gamravî, el-Katta Muhammed el-Zuhri, *Es-Sirecu'l-Vahhac Ala Metni'l-Menhac*, Beyrut, Daru'l-Marife Li't-tebeati ve Neşir, 2000, I,151

⁷⁰⁷ Şerbinî, *el-İkna Fi Halli el-Fazl Ebi Şica*, I,208

⁷⁰⁸ Tahtavî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâil el-Hanefî, *el-Haşıyetu't-Tahtavî Ala Meragî Felah Şerhi Nuru'l-İzah*, Daru'l-Kutubu'l-İlmîyye, Beyrut, 1997, I,619

⁷⁰⁹ Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. ebi Sehel Şemsü'l-Eimme, *el-Mebsut*, Daru'l-Marife, Beyrut,1993, XXIV, 10

⁷¹⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, XXIV, 10

(r.anha) her gün Hz. Peygamber (s.a.v) ‘in kabrini ziyaret ediyordu. Kendisinden rivayete göre “İçinde Rasulullah (s.a.v) olan evime giriyordum. Dış elbisemi çıkarıyordum ve bunlar benim babam ve kocam diyordum. Ne zaman ki Hz. Ömer (r.a) oraya defnedilince, Allaha yemin olsun ki ondan sonra oraya ancak Hz. Ömer (r.a)’ dan utanarak elbisemi iyice örterek girdim.” dedi.⁷¹¹

Şu kadar var ki Hanefilerden sadece Ayni kadınların kabir ziyaretinin kerih olduğunu söylemiştir.⁷¹²

Malikîlerin bu konuda 3 görüşü vardır:

1.Kerâhet (men)

2.İbâha (cevaz)

3.Kadınlarla ve kız çocuklarla ilgili kaideleri ayırmaktır. Zira İbnül Hac şöyle demiştir; Kız çocuklarının kabir ziyareti yapmalarının yasaklanması gerekir. Çünkü sünnet olan kabirlere gitmemeleridir. Hatta ölü yakınlarından bile olsa ulema bunların gitmesini 3 kısma ayırır:

1.Yasak diyenlerin görüşü; Bunun zikri geride geçti.

2. Caiz diyenlerin görüşü. Bu da şeriatta emredilen tesettüre uygun bir şekilde ve kendini mahremden koruyacak bir halde olması şartıyladır.

3. Yaşlı kadınla genç kızı ayıranlar; Yaşlı kadın için caizdir. Genç kız ise değildir.⁷¹³ İbni Hac birinci kavli teyit etmiştir. Buda mendir⁷¹⁴. Kurtub-i de mekruh olduğunu söylemiştir ve buna şu delili getirmiştir. “Erkekler için kabir ziyaretinde beis yoktur. Ama kadınlar için mekruhtur.”⁷¹⁵

Mehavibu’l Celil’in sahibi üçüncü görüşü tercih etmiş ve şöyle demiştir: Âlimler, erkeklerin kabir ziyareti konusunda ittifak etmişler, kadınlar için mubah, genç kızlar içinse fitne olabileceğinden dolayı haram olduğunu söylemişlerdir.⁷¹⁶ Dusuki’de bu kavli onaylamıştır.⁷¹⁷

⁷¹¹ Ahmet, *Müsned*, h.no (25660),b.s, XLII, 441

⁷¹² Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, Daru'l-kütüp İlmiyye, Lübnan, 2000, III,261

⁷¹³ *Lisanu'l-Arap*, XI,116

⁷¹⁴ İbn Hac, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Abderî el-Fâsî el-Malikî, *el-Medhal*, Daru'l-Türas, t.s, I,250

⁷¹⁵ Kurtubî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-Kafî fî Fıkhi Ehli Medine*, Mektebetu'l-Riyadu'l-Hadisetü,1980, I,283

⁷¹⁶ Hattabî, er-Ruaynî Şemsüddin ebi Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman, Tarablusi, *Mevahibu'l-Celil fî şerhi Muhtasari Halil*, Kahira, Daru'l-Fikir, 1992, I,237

⁷¹⁷ Dusukî, *el-Haşiye*, I,422

Bu konuda ⁷¹⁸ Şirazî ve Sahibu'l-Muhezzeb gibi bazı Şafîî âlimler, “Kadınların kabir ziyaret etmeleri az önce zikrettiğimiz deliller sebebiyle caiz olmadığını söylemişlerdir.” ⁷¹⁹

Nevevî: Kadınlar için kabir ziyaretinin caiz olduğunu söylemiştir. ⁷²⁰ Rafî’de fitne olmayacaksa kadınların kabir ziyaretinin caiz olduğunu söylemiştir. ⁷²¹

İmam Ahmed b Hanbel’den bu konuda iki rivayet vardır:

1. Mekruhluğu ile ilgili rivayet: Hz. Peygamber’in (s.a.v) hadisinde geçen yasaktan dolayı kadınların ziyareti yasaktır. Çünkü erkeklerin aksine kadınların sabrı az ve ağlaması çoktur.

2. Mekruh olmadığı ile ilgili rivayet: Hz. Peygamber (s.a.v) ⁷²² فزورها diyerek hem erkekleri hem de kadınları umumi olarak zikretmiştir. Kerhi ise mekruh olduğunu bildirmiştir. rak haram Merdavi’de kendi kitabında buna ek ola ⁷²³ olduğunu söylemiştir. ⁷²³

Kanaatimize göre: Kadınların kabir ziyaretleri menduptur. Bu kelamı da Nevevî’nin zikrettiği deliller destekler. Bu delilleri muhtasar bir şekilde zikredeceğiz. Buhari’nin Enes (r.a) dan onun da Hz. Peygamber (s.a.v) den rivayet ettiği hadiste; Hz. Peygamber (s.a.v) kabrin yanında ağlayan bir kadına uğrar ve Allah’tan kork ve sabret der. ⁷²⁴ Burada ki delil Hz. Peygamber’in (s.a.v) o kadını ziyaretten nehiy etmemesidir. ⁷²⁵ Burada ki nehiy kadının ağlamasından ve belaya sabır etmemesindendir. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v) o kadına sabrı emretmiştir. İkinci hadis; Hz. Aişe’nin Hz. Peygamberin babasının ve kardeşi Abdurrahman b. Bekir’in kabrini ziyaret etmesidir. ⁷²⁶

⁷¹⁸ Ebü'l-Hüseyin İbn Ebü'l-Hayr Yahya b. Ebü'l-Hayr b. Sâlim b. Es'ad el-İmrâni el-Yemâni, *el-Beyan fi Mezhebi'l-İmam Eş-Şafî'i*, Daru'l-Minhac, Cidde, 2000, III,124

⁷¹⁹ Şirazî İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirazî ebu İshak, *el-Muhezzeb fi Fıkhi İmam Şafîi*, Daru'l- Fikir, Beyrut, t.y, I,124

⁷²⁰ Nevevî, *el-Mecmu'a*, V, 131.

⁷²¹ Rifâî, Abdulkirim b. Muhammed el-Kurayvinî, *Fethu'l-Azîz bi şerhihi'l-Veziz*, Daru'l-Fikir, Beyrut, V,249

⁷²² İbn Kudame, *el-Muğni*, II, 244,245

⁷²³ Merdavi, Ebu'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed ed-Dımaşk el-Hanbeli, *el-İnsaf fi Marifeti'r-Racih mine'l-Hilaf*, Daru İhyai Turas Arabi, t.y, II, 561-562

⁷²⁴ Buharî, Cenaiz (1252), II, 73

⁷²⁵ Nevevî, *el-Mecmu Şerhu'l-Muhezzeb*, V,131

⁷²⁶ Serahsî, *el-Mebcut*, XXIV,60

SONUÇ

Usul-i fıkıhın tedvini, İmam Şafî'nin eliyle gerçekleşmiştir. İmam Şafî'de Kur'an, sünnet ilimleri ve aynı zamanda Arapça ve fıkıh ilimleri gibi pek çok maharet ve ilmi kendisinde toplanmıştır.

Usul-i fıkıh ilmi, hadis ilmiyle birlikte Müslümanların bilgi ve gayretleriyle ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi fıkıh, usulü fıkıh ilminin temelini oluşturur, ayrıca o fıkıhın cevheri ve kalbidir.

Fıkıh usulü üzerine kurulu olan fıkıh ilminde helal ve haramı öğrenebilmek, güncel meselelere çözümler üretmek için bu temel ilimden uzak kalınamaz.

Helâl ve harama ancak şer'i kaynaklar yoluyla ulaşabiliriz. Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci Şer'i kaynak Sünnet-i Nebeviyye dir. Sünnet Nebi (s.a.v) emir ve yasaklamalarını içerir. Bu emir ve yasaklamalar teklifi hükümlerdir. Şer'i hükümler bu iki kaynak etrafında döner. Böylece mükelleflere Allah'a yapacakları ibadetler için, yollarını kuvvetlendirmek ve yaşantılarını düzene koymak için doğru yol çizilir.

Bu eğitimin sonunda, Nebi (s.a.v) 'in emir ve yasaklamalarının tek bir anlama değil, pek çok anlama geldiğini öğrenmiş oluruz. Çünkü anlamlar vaciplik, mendup veya mübahlığa delalet edebilir. Bazende tavsiye niteliği taşır. Araştırmacının emirlerle ilgili tüm delillere bakıp emrin ne anlama geldiğini tespit etmesi gerekir.

Fıkıh usulü ilmi çağımızda yeniden ele alınmaktadır. Fıkıh usulü ilminin yazıldığı dil, İslamın ilk dönemlerine daha yakın bir dildir. Günümüzde bu ilim tedrisinden uzak duranlar, zannediyorlar ki o zamanda yazılan bu kitapların eğitimi çok zordur. Onların bu zannı, bu ilmin tedvin edildiği dili anlamadıklarından dolayıdır.

Bu ilmi öğrenmek isteyen kişinin İslami ilimlerde ve özellikle de Arap dili ve sanatlarında yetkin olması gereklidir.

İslami hükümlerin ortaya konmasında usulü fıkıh ilkelerini iyi bilmek son derece önemlidir. Bu temel ilkeler konulurken kullanılan dil ve ifade yöntemleri, söyleniş amacı önemlidir. Usulü fıkıh ilminin önemli konularından biri bizimde tez konumuz olan emirler ve nehiylerdir. Bir talebin kesin bir emir olması veya nehyin

kesin bir yasak olması kullanılan ifade ve sebeplere bağlıdır. İşte biz, tezimizde Hz Peygamberin sünnetinde geçen emir ve yasaklamaların delaleti üzerine durduk .

Çıkardığımız sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

Bazı emirler, Hz Peygamberin “*Allah’tan kork!*” sözünde olduğu gibi vucup ifade eder. Yine onun “*Kapların üzerini örtün,*⁷²⁷ *şişelerin ağzını kapatın, kapıları kilitleyin*⁷²⁸, *su kırbasını bağlayın ve lambaları söndürün.*” sözü nedbe; “*Ey çocuk Allah’ın ismini an, sağ elinle ye ve önündekinden ye*” sözü terbiyeye; “*evet sizden biriniz abdest alırsa cünüp olduğu halde yatsın*” sözü ibahaya; “*Kim bir Müslüman hakkında haksız olduğu halde lehine hüküm verse o ancak ateşten bir parçadır. Alsın ya da terk etsin.*” sözü tehdide; “*Müşâbih ayetlere uyanları gördüğünde işte Allah’ın kendilerinden sakının buyurduğu kimselerdir*” sözü aşağılamaya; “*Ya bundan vazgeçerler ya da gözleri kör olur*” sözü tehdide; “*Allah’ım beni bağışla*” sözü dua ve isteğe delalet eder.

Hiz. Peygamberin yasaklayıcı ifadeleri de farklı derecelerdedir. Örneğin O’nun “*Eşek etinden hiçbir şey yemeyiniz ve onu yakınız.*” Sözü haramlığa; “*Sadakasını geri isteyen, kustuğuna dönen kişi gibidir*” sözü kerahete; “*Rasulullah kapların ağzından içmeyi nehyetti*” rivayeti terbiyeye; “*Ömürlük hibede bulunmayınız*” sözü irşada delalet etmektedir.

Ayrıca Hiz. Peygamberin bir takım haberi ifadelerin farklı derecelerde hükümlere delalet eder. Örneğin Hiz. Peygamberin usulüne uygun namaz kılmayan birine “*Dön ve namazını tekrar kıl, çünkü sen namaz kılmadın*” demesi vucüba; “*bir kavme, Kur’an-ı en iyi bilen imamlık eder*” sözü nedbe; “*Ben sizi kabir ziyaretinden nehyetmiştim. Şimdi ziyaret edin çünkü o ahreti hatırlatır*” sözü ibahaya delalet eder. Yine Hiz. Peygamberin haberi ifadelerinden “*Ölen ve öldüren her ikisi cehennemdedir*” sözü nehye/ haramlığa; “*Hiz. Peygamber yatsı namazı vaktinden önce uyunmasından, yatsıdan sonra konuşulmasından hoşlanmazdı*” haberi sözü kerahiyete delalet etmektedir.

Tezimizin önemli vurgu noktalarından birisi; sahabenin “Hz Peygamber şöyle buyurdu veya şunu yasakladı” gibi sözlerinin ne hüküm içereceği meselesidir. Bu konuda âlimler arasında birçok ihtilafın olduğunu tespit ettik. Bununla alakalı olarak Hanefilerden Serahsî, Şafiilerden Şirazî bu tür ifaların vucubuna veya haramlığına hükmederken, çoğunluk Hanefiler ve şafiiler vucup veya haramlık ifade etmeyeceğini belirtmişlerdir.

Usulü fıkıh kitaplarında geniş bir şekilde bulunan emir ve nehiyler konusunu iyi kavramak için iyi bir dil eğitimi almak zorunludur. Bu sayede Hz. Peygamberin hadislerinde geçen emir ve yasak ifadelerin gerçekte ne anlama geldiğinin daha iyi anlaşılmasına vesile olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abderi, Muhammed b. Yusuf b. Ebi Kasım b. Yusuf el-Abderi el- Ğırnâtî, *et-Tac vel Eklil li Muhtasarı Halil*, Beyrut, 1994, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye,
- _____; Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Mesud ebu Abdillan Abderi, çok gezen ve bilgili maliki mezhebinin büyük fakihlerindendir; bkz, Zerkelî, *Ala a'lam*, Daru'l-İlmi li'l-Melayin, 2012,
- Abdulaziz b. Buharî, *Keşfü'l-Esrar Şerhu Usuli'l-Bezdavi*, t.s.; Zuhaylî, *Usulu Fikhi'l-İslami*; Zeydan, *el-Veciz*
- Abdullah b.Yusuf Cedi İneyzî, *Teytiri İlmi Usuli Fıkıh*, Müessesesi Rayyan li't-Tebaa, Beyrut 1997
- Abdullatif b. Firişte, *Şerhu Menar fi Usuli'l-Fıkıh*, Şirket'ü Daru'l-İrşad, İstanbul, 2014
- Abdülkadir Tekin, Davete İcabet, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Konya,2016
- Abdülkerim b. Ali b. Muhammed Nemle, *el-Muhezzeb fi Usuli'l-Fıkhi'l-Mukârun*, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1999
- Accâc Muhammed Accâc el-Hatîb, *Hadis Usulü*, Darul fikir,Beyrut,1999
- Ahmed b. Ali b. İbn Hacer Ebu Fazl Askalani, *Fethü'l-Bari bi Şerhi'l-Sahihî'l- Buharî*, thk. Muhammed Fevad Abdülbaki, Daru'l-Marife, Beyrut 1958
- Ahmed Ebu Abdullah Ahmed, b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b.Esadi Şeybani, *Müsned İmam Ahmed*, Mhk. Şuayb Arnavut Adl Mürşit Muassasetü'r-Risale 2001 H.no: (12811)
- Âmidî, Ebu'l-Hasan Seyyiddin Ali b. Ebi Ali b. Muhammed b. Salim es-Sa'labi el-Âmidî, *el-Âhkâm fi'l-Usuli'l-Âhkâm*, Thk. Abdurrezâk Afıyfi, Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut, t.s.

- Attar, Hasan b. Muhammed b. Mahmud el-Attar eş-Şafi, *Haşiyetü'l-Attar ala şerhi'l-Celali'l-Mahalli ala Cem'il-Cevami*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye
- _____; Hasan b. Muhammed b. Mahmud Attarı Şafii, *Haşiyetu'l-Attar ala şerhi'l-Celali'l-Mahalli ale Cem'il Cevami'*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, t.y. ; Zuhaylî, *Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*
- Avnî Hamid Avnî, *el-Menâhic li'l-Vâziha li'l-Belâğa*, Kahire, Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas
- Aynî Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed. b. Musa b. Ahmed b.Hüseyin el-Kaytani el-Hanefi, Bedrettin el-Aynî, *Şerhu Süneni Ebu Davud*, Mektebetü'r-Riyad 1999
- _____; Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, Daru'l-Kütüp İlmiyye, Lübnan, 2000
- Ba'liy, ibnü'l-Hâm, Alahuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muahmmmed b. Abbas el-Ba'liy ed-Dimeşkî el-Hanbeli, *el-Kavâidu ve'l-Fev'âidu'l-Usuliyye ve mâ Yettebiuhâ mine'l-Ahkâmi'l-Fer'iyye*, Mektebetü'l-Asriyye, 1999
- Bağdadî Ebu Bekir Ahmet b. Ali b. Sabit b. Ahmet b. Mehdi el-Hatip Bağdadî, *el-Fıkhi ve'l-Mutefakkıh*, Daru'l-İbn Cevzi, Suud, h.1461
- Bağlî Muhammed b. Ebil Feth b. Ebi Fazl el-Bağli, *el-Matla ala'l-Elfâzı'l-Mugni*, Mektebetü-s Sudani; Farisi, Ebubekir Abdulkahir b. Abdirrahman Muhammed el-Farisi el-Cürcani, *el-Miftah fi's-Sarf*, Müessetü'r-Risale, Beyrut, 1987
- Bani, Muhammed, Nasruddin, el-Bani, *Zaifu'l-Tergib ve Terhib*.h.no (1302), Mektebetü'l-Maarifi'r-Riyad, t.y.
- Bedahşî, *Menahicü'l-Ukul*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut
- Bekri Hamd b. Ali b. Muhammed b. Alan b. İbrahim b. Bekri eş-Şafii, *Delilü'l-Fatühün li Tetariki Riyazü's-Salihin*, thk. Halil Me'mun Şeyh Beyrut 2004
- Muhyiddin el-Hanefi Abdulkadir b. Muhammed b. Nasrullah el-Karşi Ebu Muhammed Muhyiddin el-Hanefi el-Cevahir, *el-Muziyyetu fi Tabakati'l Hanefiyye*, Muhammad kutup hanakeraçi t.s.

- Buceyramî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer el-Buceyramî el-Mısri el-Şafîi ,
Tuhfetu'l-Habibi ala şerhi'l-Hatibi Haşiyetü'l-Buceyramî ala'l-Hatibi, Daru'l-Fikir , 1995
- Buharî Abdulaziz b. Ahmet b. Muhammed Alauddin Buharî, *Keşfu'l-Esrar şerhi Usuli Pezdevi*, Daru'l-kütübü'l-İslamiyye, Lübnan, t.y.
- _____ ; Abdulaziz b. Ahmet b. Muhammed Alauddin el-Buharî el-Hanefi, *Keşfü'l-Esrar Şerhu Usuli'l-Beydavi*, Dâru'l-Kütübü'l-İslâmi, t.s.
- Buharî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah el Buharî el-Cafi, *Camiu Müsnedü' Sahih el-Muhtasar min Umuri Resulullahı s.a.v. Sünenuhu ve Eyyamuhu el-Sahihu'l-Buharî*, thk.Muhammed, Zuheyr b. Nasır b. Nasır, Daru't Tevkun Necat, Diyat.h.1422 (6882)
- Carim vel Emin Ali Carim vel emin vel Mustafa Emin, *en-Nehvu'l-Vadih fi Kavaidi'l-Arabiyye*, Daru'l-Mısriyyetu el-Mısriyye
- Cessas Ahmed b. Ali Ebu Bekir er-Razî el-Hanefi, *el-Fusul Fi Usül, Vezaratü'l-Evkaf*, Kuveyt 1994
- Ceyzanî Muhammed b. Huseyin b. Hasan Ceyzanî, *Mualimi Usulu Fıkh inde ehli sunnet vel cemaat*, Daru'l-İbnu'l-Cevzi, h.1427
- Cüveynî Abdullah b. Abdulmalik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveynî Ebu el-Muali Rukneddin İmam Hameyn, *el-Burhan fi Usuli'l-Fıkh*, thk. Salah b. Muhammed, Daru'l- kutubu'l- ilmiye, Beyrut, h.1418
- Cüveynî, Melik b. Abdulmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveynî ebu'l-Meali Ruknu'd-Din İmamu'l-Hameyn, *el-Varakat*, thk. Abdu'l-Latif Muhammed b. Abdullah, Daru'l-kütübü'l-ilmiye, Beyrut, 2003
- Cüveynî, Melik b. Abdu'l Melik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveynî ebu'l-Meali Ruknu'd-Din İmamu'l-Hameyn, *Kitabu'l-Telhis fi Usuli'l-Fıkh*, thk.Abdullah Cülem Beşir Ahmed, Daru'l-kütübü'l-islamiyyet, Ts.
- Cürcâni Ali b. Muhammed b. Alauddin el-Cürcâni, *Kitabu't-Tarifât*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983; Sekâkî, Yusuf b. Ebu Bekir b.

- Muhammed b. Ali es-Sekâkî Havârizmi, *Miftâhu'l-Ulûm*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987
- Cüveyni, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveyni İmamu'l-Harameyn, *el-Burhan Fi Usuli'l-Fıkh*, Thk.Salah b. Muhammed b. İveyze, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan 1997
- _____; Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveynî İmamu'l-Harameyn el-Burhan, el-Verekat, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye Lübnan 1997
- _____; Muhammed b. Abdullah b. Malik et-Tai, *Şerhu'l-Kafiyetü Şafiyye*, thk. Abdul Mun'im, Camiatü Ümmi'l-Kura
- Ebu Abbâs Şihâbuddin Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Meliki's-Şehiyr bi'l-Kavakî, *Şerhu Tenkıyhu'l-Fusul*, Şirketü'l-Tabâatü'l-Fenniyye'l-Mütehaddide, 1973
- Ebu Davûd, Süleyman b. Eş's b. Bısr b. Şedad b. Ömer el-Ezda Secistani Sinan Ebi Davûd mħk. Muhammed Mahyi et-dini Abdülhamid el-Mektubat el-Asriya Sayda, Bayrut, Sünen Ebi Davûd kitabu'l-Sum h.no.(2454)
- _____; Süneni ebî Dâvud, Salât, Bâbu Meta Yü'meru el-Ğulâmu bi's-Salât, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2015
- Ebu Meali, Burhanuddin Mahmud b. Ahmed b. Abdülaziz b. Ömer b. Nimazetü'l-Buhari el-Hanefi, *el-Muhiti'l-Burhani Fi Fikhi'l-Numani Fikhi'l-İmam Ebu Hanife*, el-Mektebetü'l-Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004, Lübnan
- Ebu Yâ'lâ el-Kadı Ebu Yâ'lâ, Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. Halef b. Ferrâ', *el-İddetü fi'l-Usulu'l-Fıkh*, Câmiatu'l-Melik Muhammed b. Suud el-İslamiyye, Riyad, h.1410
- Ebu. Muhasin Yusuf b. Musa b. Muhammed Ebu Muhasin Cemalüddin el-Hanefi, *el-Mu'tasar Mine'l-Muhtasar Min Müşkili'l-Asar*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1990
- Ebu'l-Hasan el-Basri, Muhammed b. Ali et-Tâlib Ebu'l-Hüseyn el-Basri el-Mutezili, *el-Mu'temedü fi Usuli'l-Fıkh*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, h.1403

- El-Merdavî Ebu'l-hasen Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed Merdavî ed-Dımaşk el-Hanbeli, *el-İnsaf fî Marifeti'r-Racih mine'l-Hilaf*, Daru'l-İhyai Turas Arabi, t.y.
- El-Ezherî Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğat*, mhk. Muhammed İvaz Murib, Daru'l-Ihya-ı Turasu'l-Arabiy, Beyrut, 2001; *Mu'cemü'l-Lüğatü'l-Arabiyye*, Kahire, İbrahim Mustafa, Hamid Abdülkadir, Ahmed Hasan Zeyyat, Muhammed Ali Neccar, *el-Mu'cemü'l-Vasit*, Daru'd-Da'veTahtavi Ahmed b. Muhammed b. İsmail Tahtavi, *Haşiyetü't-Tahavi ala Meraki'l-Felah şerhi Nuri'l-Îzah*, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997; Umeyri İkrâm b. Ziya el-Umeri, *Buhus fî Tarihi Sünneti Müşrife*
- Esnevî, Abdurahim b. Hasan b. Ali el-Esnevî eş-Şafii Ebu Muhammed Cemaleddin, *Nihayetu's-Sûul Şerhu Minhaci'l-Vusul*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1999; Şaşii, Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin b. Ömer Ebu Bekr Eş-Şaşii, *Hilletü'l-Ulema fî Marifeti Mezahibu'l-Fukaha*, Müessesetü'l-Risale Daru'l-Erkam, Beyrut 1980
- Farabi, Ebu Nasır İsmail b. Hammâd el-Cevheri el-Farabi, *es-Sihah Tacü'l-Lugati ves-Sihâhu'l-Arabiyye*, Thk. Ahmed Abdulgafur Attâr, Dâru'l-İlim li'l-Meleyiyn, Beyrut, 1987
- Feyruz Âbâdî, Mecdüddin Ebu Tahir Muhammed b. Yakub el-Feyruz Âbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhit*, Mektebetü'l-Müessesetü'r-Risâletü'n-Neşir, Beyrut, 2005
- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyyûmî, el-Hamevî Ebu'l-Abbas, *el-Misbahu'l-Münir fî Garibi şerhi'l-Kebir*, Mektebet'ül-İlmiyye, Beyrut, 2012
- Gamravî, el-Katta Muhammed el-Zuhrî el-Gamravî, *Es-Sirecu'l-Vahhac Ala Metni'l-Menhac*, Beyrut, Daru'l-Marife Li't-tebeatul ve Neşir, 2000
- Gattan, Menna' b. Halil Gattan, *Tarihü't-Teşrîi'l-İslami*, Mektebetü'l-Vehab, Riyad, 2001
- Gazâlî, Ebu Hamid b. Muhammed el-Gazâlî Et-Tusî, *el-Vasid Fi'l-Mezheb*, Daru's-Selam, Kahire, t.s. 1995

- _____; Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî et-Tusî, *el-Müstesfa*, Thk. Muhammed Abdusselam Abduşşafîi , Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye , Beyrut 1993
- Gulam Kadir Zekeriyya b. Gulam Kadir Bakisani, *Min Usuli'l-Fıkıh Ala Mezhebi Ehli'l-Hadis*, Daru'l-hizar, 2002
- Hallaf Abdulvahhab Hallaf, *İlmu'l-Usuli'l-Fıkıh*, Mektebetu Da'va
- Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazali, et-Tusi, *el-Müstasfa*, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1993; Âmidî, *İhkam Usulu'l-Ehkam*
- Hasan Abbas, *en-Nahvi'l-Vâfi*, Daru'l- Maarife
- Hasan Ali b. Süleyman el-Mardâvi, *et-Tahbîr Şerhu't-Tahrir fi Usuli'l-Fıkhi*, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 2000
- Hatip Dimeşk, Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer Ebul Meali, *İzah fi Ulumi'l-Belağa*, Daru'l-Cîl, Beyrut, 2000
- Hattabi, er-Ruayni Şemsüddin ebi Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman, Tarablusi, *Mevahibu'l-Celil fi şerhi Muhtasari Halil*, Kahira, Daru'l-Fikir, 1992
- Hurkî, Ebu Kasım Ömer b. Hüseyin b. Abdurrahman el-Hurkî, *Metnü'l-Hurkî Ala Mezhebi Ebi Abdillâh Ahmed b. Hanbeli Şeybani*, Daru's-Sahabe Li't-Turas, 1993
- İbn Dahhan, Muhammed b. Ali b. Şuayb Ebu Şecaa Fahrüddin b, Dahhan, *Takvimü'n-Nezar*, Mektebetü'l-Reşidiyye, Suudi Arabistan, 2001
- İbn Battal Ebu'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdul Malik, *Şerhü Sahihi'l-Buharî İbn Battal*, thk. Ebu Temim Yasir b. İbrahim, Mektebetü'r-Rüşd Riyad 2003
- İbn Bedr b. Abdulkadir b. Ahmed b. Mustafa b. Abdurrahim b. Muhammed Bedran, *el-Medhal ila Mezhep İmam Ahmed*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, h.1401
- İbn Hac, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Abderî el-Fâsî el-Malikî, *el-Medhal*, Daru'l-Türas, t.s.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'îd b. Hazm ez-Zâhirî el-Endelûsî, *En-Nebzetu fi Usuli'l-Fıkıh*, thk. Muhammad Ahmad b. Abdullaziz, Dâru'l-kutub İlmiye, Beyrut, h.1405

- İbn Hazm, Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said b. Hazmi'l-Endülisi
Kurtubî ez-Zahiri, *el-İhkam fî Usûli'l-Ahkâm*, mhk. Muhammed
Ahmed Şakir, Daru'l-Ufuki'l-Cedide, Beyrut
- İbn Hibban, Muhammed b. Habban b. Ahmed b. Hibban b. Muaz b. Mabel
Et-Temimi, *el-İhsân fî Takribi Sahihi İbn Hibbân*, Beyrut,1998,
Musisetu'r-Risale, Ziyareti'l-Kubur h.no.(3678)
- İbn Kassar, Ebu Hasan Ali b. Ömer b. Ali el-Bağdadi İbn Kassar Şeyhu'l-
Malikî, Zehebî, *Siyerü'l-Alai'n-Nübelâ*, Müessetü'r-Risale,
Lübnan, 2000
- İbn Kudema, Ebu Muhammed Muafegıddın Abdullah b. Ahmed b.
Muhammed b. Kudema Ed-Dımeşgı, *el-Muğni Li İbnu'l-
Kudema*, Mektebetu'l-Kahire, 1968
- İbn Muflî, Muhammed b. Muflih b. Muhammed b. Mufric Ebu Abdullah
Şemseddin el-Makdisi el-Hanbeli el-Merdavi, *Et-Tahbîr Şerhi
Tahrîr*
- İbn Muflî, Muhammed b. Muflih b. Muhammed b. Mufric Ebu Abdullah
Şemseddin el- Makdisi el-Hanbeli, *Kitab-ı Furug ve Meahu
Tashîhi'l-Furug Li Alaaddin Ali Bin Süleyman el-Merdavi*,
Lübnan, 2003, Muessetü'r-Risale
- İbn Salah, Osman b. Abdurrahman Ebu Ömer Takyüddin el-Maruf İbn Salah,
Fetâva ebu's-Selâh, Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hüküm, Beyrut
1985
- İbn Salah, Osman b. Abdurrahman, Ebu Amr Takuyiddin İbn Salah,
Tabakatu'l-Fukahai's-Şafiyye, Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye,
Beyrut, 1992
- İbn Teymiyye, *el-Muharrar Fi'l-Fıkhi Ala Mezhebi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*
- İbn Recep, Zeyneddin Abdurrahman b. Ahmed b. Recep b. Hasan el-Bağdadi,
Fethu'l-Bari şerhi Sahihi Buharî, Mektebetu'l-Guraba
Eseriyyetu Medinetü'l-Münevvere, 1996
- İbnü'l-Arabi, el-Kadi Muhammed b. Abdullah Ebu Bekir b. el-Arabi el-İşbili
el-Maliki, *el-Mahsul fî Usuli'l-Fıkh*, thk. Huseyin Ali Yedri ve
Said Fevde, Daru'l-Beyarik ,Umman h.1420

- İbn Dakik Takiyyuddin Ebu Feth Muhammed b. Yali b. Vehb b. Muti b. Ebu Ta' el-Kuşeyri ibn Dakik el-İ'd el-Mısri, *İhkamu ihkam şerhi Umdeti Ahkam*, Matbaatu Sünneti Muhammediyye
- İbn Emir hac Ebu Abdullah Şemseddin b. Muhammed el-Maruf b. Emiri hac, *Takrir ve Tahbir*, Daru'l-kütübü'l-ilmîye, 1983
- İbn Halkan Ebu'l Abbas Şems'ud-Din Ahmet b. Muhammed b. İbrahim b. Ebi Bekir ibni Halkan el-Bermekî, *Vefeyât 'ul-A 'yân*
- İbnü'l-Kayyim, Muhammed b. Ebu Bekir b. Sad eş-Şemseddin İbnü'l-Kayyim el-Cevzi, *İlamu'l-Muvakkin an Rabbi'l-Alemin* thk. Taha Abdurraf, Mektebetu Ezher, Kahire 1968
- İbni Kudame Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame Mukaddesi, *Ravzatu'l-Nazırı ve Cennetü'l-Menazırı*, Mektebetü'l-Rüşd 1993
- İbni Manzur, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali, Ebu'l-Fadl, Cemalüddin b. Manzur el-Ensari el-Afrikâi, *Lisanü'l-Arab*, Dâru's-Sâdır, Beyrut, h.1414
- İbnü'n-Neccar Sakiyyuddin Ebu Bakka Muhammed b. Ahmed b. Abdulaziz b. Ali b. Futuhi el-Maruf b. ibni Neccar el-Hanbeli, *Şerhi Kevkebu'l-Münir*, thk. Muhammed Zuhayli, Mektebetu'l-Abikan, 1997
- İbni Sâni' Muhammed, b.Hasan b. Siba b. Ebubekir Cuzzami b. Sani' , *el-Lumhetu fi Şerhi'l-Mulheti* ,thk. İbrahim b. Salim Naşır, Camiatu'l-islamiyye el-Medinetu'l-Munevvere,2004
- İbnu Hac, o Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Ezdi ebu Abbas İşbeli ibn Hac ismiyle tanınmış, bknz: Firuzadabi, *el-Bulga fi Teracimi Eimmetii'n-Nahvi ve'l-Luga*, Daru's-sadettin, 2000
- İbnu'l-Lahham Alau'd-Din Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abbas el-Ba'li, *el-Muhtasar fi Usuli'l-Fıkhi ala Mezhebi'l-İmam Ahmed Bin Hanbel*, Camiatü'l-Melik Abdülaziz, Mekke-i Mükerrreme, 2000
- İbnu'l-Esîr Mecduddin Ebu Saadet el-Mubarek Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Abdulkirim eş-Şeybani el-Cezeri, *en-Nihâye fi Ğarîbi'l-Hadîs ve'l Eser*, thk. Tahir Ahmed Zavi, Mahmut Muhammed et-Tannahi, Mektebetu'l-İlmiyye , Beyrut, 1979

- İbnul-i Âbidîn Seyyid Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz, *Reddû'l-Muhtâr 'Ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Beyrut, Daru'l-Fikir, 1992
- İbnü Liham, *el-Gavaid ve-l-Fevaidü'l-Usuliyye ve ma Yetbeuha min Ahkamin-l-Feriye*
- İbnü Rüşd Ebul Velid Muhammed b. Ahmet b. Rüşd Kurtubî , *Ez-Zaruri fi Usuli'l-Fıkh ve Muhtasari'l-Musaffa*, Daru'l-Garbu'l-İslami, Beyrut
- İmran Ebül-Hüseyn İbn Ebül-Hayr Yahya b. Ebül-Hayr b. Sâlim b. Es'ad el-İmrâni el-Yemânî, *el-Beyan fi Mezhebi'l-İmam Eş-Şafi'i*, Daru'l-Minhac , Cidde, 2000
- İsnevî, *et-Temhid Fi Tahrîci'l-Fur'u Ale'l-Usul* ; İsnevî, *Nihâyetü's-Sûl fi Şerhi Minhâci'l-Vüsûl*
- İsnevî, Abdurrahim b. el-Hasen b. Ali el-İsnevî eş-Şafiî, ebû Muhammed, Cemaluddîn, *et-Temhid fi Tahrîci'l-Furûi a'le'l-Usûl*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1978
- Karadavi, Doktor Yusuf el-Karadavi, *Teysiru'l-Fıkhî li'l-Müslimi'l-Muasiri fi Davi'l-Kur'ani ve's-Sünneti*, Müessesetü'r-Risale, Kahire, 2001
- Karadavi, *Keyfe Neta'amelu Mea's-Sünneti'n-Nebeviyye*, Me'ahadü'l-Âlemi li Fikri'l-İslami, Virjinya ABD ,1990
- Karadavi, *Mevsuatun li'l-Hadisi's-Sahih*, Mektebetu Vehbeti'l-Kahire, Mısır, 2002
- Karafî Ebu Abbas, Şihabuddin b. İdris b. Abdurrahman el-Maliki el-Karafî, *ez-Zehire*, thk. Muhammed Hacci, Daru'l-Garib İslami ,Beyrut, 1994
- Karafî Ebu'l Abbas Şihabuddin Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Malikî el-Karafî, *ez-Zehira*, Beyrut, 1994, Daru'l-Garbi'l-İslami
- Kasanî, Alauddin Ebu Bekir b. Mesud b. Ahmet Kasanî Hanefi, *Bedai senai fi Tertibi Şerai'*, Daru'l-kütübü'l-İlmiye, 1986
- Kasım, Hamza, Muhammed Kasım, *Min Nari'l-Kari Şerhu Muhtasari Sahihi'l-Buharî*, thk. Şeyh Abdülkadir ve Şuayib Arnavud, Mektebetü Darü'l-Beyan, Dimeşk 1990
- Kurtubî Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî el-Kurtubî, *el-Kafi fi Fıkhî Ehli Medine*, Mektebetü'l-Riyadi'l-Hadiseti, 1980

- Kurtubî Ebu Ömer, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülber, *el-İstizkar*, thk. Salih Muhammed Ata, Daru'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrut, h.1421
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir el-Kurtubî, *Tefsirü'l-Kurtubî*, Daru'l-İhyau't-Turasi'l-Arabi, Beyrut Lübnan, h.1405
- Kurtubî, Muhammed b. Rüşd Ebu Velid Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî, *el-Mukaddimat el-Mumhitat*, Daru'l-Garibu'l-İslami, 1988
- Makdisî, Abdurrahman b. İbrahim b. Ahmed Ebu Muhammed Behaiddin el-Makdisî, *el-Udde Şerhu'l-Umde*, Daru'l-Hadis, Kahire 2003
- Muhsin Koçak vd. *Fıkıh Usulü*, İstanbul, 2015
- Murtaza, Ebu Talib Ali b. Hüseyin b. Musa el-Karşi el-Ulvi, *Nehcü'l-Belağa*, Bakınız Zehebî, *Siyeru Alami'n-Nubelai*
- Mübarek Puri, Ebu'l-Hasan Ubeydullah b. Muhammed b. Abdusselam b. Han Muhammed el-Mübarek Puri, *el-Mirkat Mefatih Şerhi Mişkati'l-Mesabih*, İdaretu'l-Buhus İlmiyye ve'l-İfta Hint, 1984
- Münyavî Ebu'l-Manzur Mahmut b. Muhammed b. Mustafa b. Abdullatif el-Münyavî, *Mu'teser min Şerhi'l-Muhtasari'l-Usuli min İlmi'l-Usul*, Mektebetü's-Şâmile, Mısır, 2011
- Müslim b.Haccac Ebu'l Hasan el-Kuşeyri en-Nişaburi , *el-Müsnedü's-Sahih el-Muhatasar bi Nakli Adl ani'l-Adl ile Resulullahı s.a.v.*, thk. Muhammed Fevat Abdalbaki, Daru'l-ihyayı Turasu'l-Arabiyye, Beyrut, t.s.
- Nemle, Abdulkerim b. Ali b. Muhammed Nemle, *el-Mühezzeb fi İlmi'l-Usuli'l-Fıkhi'l-Mukarin*, Mektebetü'r-Reşidiyye, Rıyad, h.1420
- Nevevî Ebu Zekariya, Muhyiddin, Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhac Şerhi Sahihi Müslim b. Haccac*, Daru'l-İhyayı Türasil Arabi Beyrut, 1974
- Nevevî, Ebu Zekariya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Mecmu-u Şerhu'l-Muazzeb*, Kahire, Daru'l-Fikir
- Niyaz, Rukiyye binti Nasrullah Niyaz, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye Masdaru's-Sani fi Tefsiri'l-İslami ve Mekanetuha min Haysu İhticac ve'l-Mertebe ve'l-Beyan ve'l-Âmel*, Mecmâa'l-Melik Fahad, Medine, t.y.

- Nizameddin Şaşı, *Usulü Şaşı*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, t.y.
- Razî, Zeynüddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Bekir b. Abdulkadir el-Hanefi el-Razî, *Muhtâru's-Sihâh* Thk.Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Beyrut, Mektebetü'l-Asriyye, Seyda, 1999
- Razî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin et-Teymi er-Razî Fahreddin er-Razî , *Mahsul*, Thk. Doktor Taha Cabir Fiyad el-Ulvani, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997
- Razî, Zeynüddin Ebu Abdillan Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdilkadir el-Hanefi er-Razî, *Tuhfetü'l-Mülük Fi Fikhi Mezhebi'l-İmam Ebi Hanife*, Daru'l-Beşari'l-İslamiyye, Beyrut 2001
- Rıfai, Abdulkerim b. Muhammed er Rıfai, el-Kurayvinî, *Fethu'l-aziz bi şerhihi'l-Veciz*, Daru'l-Fikir, Beyrut
- Saidî Hamd b. Humeydi es-Saidî, *el-Mutlak ve Mukayyed İmadü'l-Bahsi'l-İlmi*, Medinetü'l-Münevvere, 2003
- San'ânî, Muhammed b. İsmail b. Salâh b. Muahmmmed el-Hasani el-Sa'ânî, *İcabetü's-Sâili Şerhu Buğyet'il-Emel*, Müessesetü'l-Risâle, 1986
- Sarahsî Muhammed b. Ahmet b. Ebi Sehl Şemsü'l-Eimme el-Serahsî, *Usulu Serahsî*, Daru'l-marife, Beyrut, t.y.
- Semerkindî Ebu Bekir Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed, *Tühfetü'l-Fukaha*, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994
- Senedî Muhammed b. Abdulhadi et-Tetvi, *Haşiyetü Senedî ale Süneni Nesai*, Mektebu Metbuati İslamiyye , Halep ,1986
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. ebi Sehel Şemsü'l-Eimme es-Serahsî, *el-Mebsut*, Daru'l-Marife, Beyrut, 1993
- Seynavinî Hasan b. Ömer b. Abdullah Seynavinî el-Maliki , *el-Aslu'l-Cami' li İzahî'd-Düreri'l-Manzumeti fî Suluki Cem'il-Cevami* , Matbaa en-Nehda , Tunus , 1928
- Subkî Takiyyuddin Ebu Hasan Ali b. Abdulkafi b. Ali es-Subkî, *İbhac fî şerhi'l-Minhac (Minhacı Vusul ile İlmi Usul li Kadi Beydavi)*, Daru'l-kütübü'l-ilmiye, Beyrut, h.1416
- Subkî, Takiyyuddin, Ebu Hasan Ali b. Abdulkafi b. Ali es-Subkî, *Muhtasarı İbni Hacib*, Alemu'l-kutub, Beyrut, 1999

- Suneykî, Zekerîyya b. Muhammed b. Ahmed b. Zekerîyya el-Ensari, *Zeynüddin Ebu Yahya es-Suneykî, Ğayetü'l Vusul fi Şerhi Lübbi'l-Usul*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyyetü'l-Kübra, Mısır
- Suyutî, *Bagiyyetu'l-Vuat fi Tabakati'l-Lugaviyyin ve'n-Nuhât*, Mektebetu'l-Asriyye, Lübnan
- Sülemî, İyaz b. Nami b. İvaz Sülemî, *Usulu'l-Fıkhı ellezi La Yesseu Fakihî Cehlehu*, Daru'l-Tedmeriyye el-Riyaz, 2005
- Süllemî, Ayyaz b. Nami b. İvaz es-Süllemî, *Usûlü'l-Fıkh ellezi La Yese'ul-Fıkh Cehlehu*, Daru't-Tedmiriyye, 2005 Riyad
- Süyûtî Abdurrahman b. Ebi Bekr, Celâleddîn Süyûtî, *el-Eşbah ve'n-Nezair*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990
- Şafî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Şafî b. Abdulmuttalip b. Abdulmenaf el-Kureyşî, *el-Umm*, Beyrut, 1990
- Şafî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Abdülmüttalib b. Abdülmenaf el-Metlabu'l-Kureyşî Mekki; *er-Risale*, Mektebetü'l-Halebî, 1940, Mısır
- Şafî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Şafî, *Cami'ul-İlm*, bs. Daru'l-Eser, 2002
- Şatıbî, İbrahim b. Musa b. Muhammed b. Humey el Ğarnadî el-Şuheyru Bişşatii, *el-Muvafakat* t.s.
- Şankıtî, Muhammedu'l-Emin b. Muhammedu'l-Muhtâr b. Abdulkâdir eş-Şankıtî, *Müzekkeratün fi Usuli'l-Fıkh*, el-Ulum ve'l-Hüküm, Medinetü'l-Münevvere, 2001
- Şerbinî, Muhammed Şerbinî el-Hatip, *el-İkna Fi Halli el-Faz Ebi Şica*, Beyrut, 1993
- Şevkânî Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî el-Yemenî, *İrşâdu'l-Fuhul ila Tahkiki'l-Hakki min İlmi'l-Usuli*, Dâru'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1999
- Şevkânî Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî el-Yemenî, *İrşâdü'l-Fuhûl ilâ Tahkiki'l-Hak min İlmi'l-Usûl*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1999
- Şeyhi Zade, Abdurrahman İbn Şeyh Süleyman, *Mecmaü'l-Enhar Fi Şerhi Mültekaü'l-Ebhar*, Beyrut, Daru'l-İhyai Terasu'l-Arabi

- Şirazî Ebu İshak İbrahim b. Şirazî, *el-Lem'a fî Usuli'l-Fıkh*, Daru'l-Kütüp İlmiyye, Beyrut, 2003; Esfahanî, *Beyanu'l-Muhtasar*
- Şirazî İbrahim b. Ali b. Yusuf eş Şirazî ebu İshak , *el-Muhezzeb fî Fıkhı İmam Şafî*, Daru'l-Fikir , Beyrut , t.y.
- Şirazî, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirazî, *et-Tebsiratü fî Usuli'l Fıkhı*, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 1981
- Şirazî, Ebu İshak İbrahim b. Yusuf eş Şirazî, *el-Lema fî Usuli'l-Fıkh*, Daru'l-kütübü'l-ilmiye, Beyrut, 2003
- Taftazanî Sadeddin Mesud b. Ömer Taftazanî, *Şerhü Telvih ale Tevzih*, Mektebutu subh, Mısır, t.y.
- Tahtavî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâil Tahtâvî el-Hanefî, *el-Haşıyetu't-Tahtavi Ala Meragı Felah Şerhu Nuri'l-İzah*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1997
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Binsevre b. Musa b. Dahhak et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizi*, thk. Ahmed Şakir, Muhammed Fevvat, Abdalbaki, İbrahim Atva, Şirketü Mektebe, Mektebetü'l-Mustafa Halebi, Mısır, 1975, *Babu'l-İlim*, h.(2676)
- Tufî, Süleyman b. Abdulkavi b. el-Kerim el-Tufî el-Sarsari Ebu'l-Rabi Necmuddin, *Şerhü Muhtasaru'l-Ravza*, Müessesetü'l-Risâle, 1987
- Ubeyd el-Hacetu'l-Kavkebi Ubeyd, *Fıkhü'l-İbadet ala Mezhebi Malikiyye*, Matbaatu'l-İnşaa, Dimeşk, 1986, *Fıkhü'l-Menheci ala Mezhebi's-Şafii*, Mustafa el-Hun vd. Daru'l-Kalem, Dimeşk, 1992
- Vehbe Zuhayli, *Usulu'l-Fıkh el-İslami*, Daru'l-Fikri'l-Muasır , Beyrut 1986
- Velüyiddin Muhammed Salih el-Ferfur, *el-Mezheb fî Usuli'l-Mezhep ala'l-Muntahap*, Mektebetü'l-Darul Fur, 1999
- Yusuf el-Karadavî, *el-Medhal li Dirâseti's-Sünneti'n-Nebeviyye*, t.s.
- Zahidî Hafız Senaullah Zahidî, *Telhisi'l-Usul*, Merkez Mahtutat, Kuveyt, 1994
- Zarkeşî Ebu Abdullah Bedreddin Muhammed b. Abdullah b. Bahadır Zerkeşî *el-Behiru'l-muhit fî Usulü Fıkh*, Darü'l-kütüp, 1994; Buharî, *Keşfu'l-Esrar Şerhi Usuli'l-Beydavi*

- Zehebî Şemsüddin b. Ebu Abdullah b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyerü'l-Alami'n-Nübelâ*, thk. Şuayib Arnavud ve dr. Y.y. 1985
- Zemahşerî, Ebu'l Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî Cârullah, *Esasu'l-Belağâ*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut,1999
- Zencanî, Mahmud b. Ahmed b. Mahmud b. Bahtiyar Ebu'l-Menakıb Şehabeddin Zencanî, *Tahricu'l-Fur'u ale'l-Usul*, Muesssesetu risale, Beyrut,1976
- Zerkânî Muhammed b. Abdulbaki b. Yusuf Zerkânî el-Mısri, *Şerhi Zerkani ala Muvatta İmam Malik*, thk. Abdurraf Sad, Mektebetu Sakafetu Diniye, Kahire, 2003
- Zerkeşî Şemseddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî el-Mısırî el-Hanbeli, *Şerhi'z-Zerkeşi Ala Muhtesar el-Hargi*, Rıyad, 1993, Daru'l-Abikan
- Zerkeşî, *Bahru'l-Muhit fi Usuli'l-Fıkh* ; Mardinî Şemsuddin Muhammed b. Osman b. Ali el-Mardinî eş Şafii, *el-Cümüz Zehrat ala Halli Elfaz el-Varakat fi Usuli'l-Fıkh*, thk. Abdul kerim b. Ali en-Nemle, mektebetü ruşd, Riyad,1999
- Zeydan, *el-Veci*, Beyrut ,Müesseset'ur-Risalet'ün-Naşirun, 2015
- Zubeydî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Hüseynî, Ebu'l-Feyd ez-Zubeydî, *Tacü'l-Arus min Cevahiri'l-Kâmus*, Dâru'l-Hidâye, t.s.
- Zucâcî, Abdurrahman b. İshak el-Bağdadî Nehavendî Zucâcî, *el-Lemat* , thk. Mazin Mubarek, Daru'l-Fikir

ÖZGEÇMİŞ

Fedamohammad Saifuddin 1984'de Afganistan'ın Samangen şehrinde doğdu. İlkokulu Pakistan'ın Peşaver şehrinde hicret döneminde okudu. Ayrıca Pakistan'ın Karaçi şehrinde Sarf, Nahiv, Tefsir ve Usulu tefsir dersleri, Peşaver'de mantık, Belağat, Hikmet ve Fıkıh dersleri okudu. 2003 yılında Afganistan'ın Mezar-ı Şerif şehrinde Daru'l-Ulumu âlî Esediyye'yi bitirdi. Mezuniyetten sonra yirmi ay Kadı Hamiduddin Yüksekokulu'nda İslami Bilimler ana bilim dalı başkanı olarak seçildi. Aynı zamanda Behl Müftüsü Mevlevi Abdurrahman'ın yanında birinci yardımcı olarak çalıştı ve iki yıl boyunca da imam Buhari medresesinde günlük iki saat sarf-nahiv dersi verdi. 2006 yılında Afganistan Tahar Üniversite sınavını kazandı. 2007 yılının sonunda Afganistan devleti Kuveyt'e gönderdi. Kuveyt'te İlahiyat Fakültesi ve Uluslar Arası İlişkiler bölümünü bitirdi. 2013 yılı sonunda Türkiye burslarını kazandı ve OMÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü Temel İslami Bilimleri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı. 2016 -2017 yılında Samsun/Engiz Ensar Vakfı'nda Arapça dersleri verdi. OMÜ Uluslar Arası Öğrenci Ofisi tarafından yapılan seçimde Afganistan öğrencileri tarafından Temsilci seçildi. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Fedamohammad Saifuddin

Samsun, 2017